НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗАЗУЛІНСЬКИЙ ВІКТОР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ РИЗИКАМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **Зазулінський В.С.**

Науковий керівник – **Шкарупа Костянтин Вікторович**, доктор юридичних наук, старший дослідник

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Зазулінський В.С. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, яке полягає у тому, щоб розкрити сутність та особливості адміністративно-правових засад запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Наголошено, що державна економічна політика – це курс діяльності держави, виражений у комплексі фінансово-економічних, соціальних, правових, організаційно-координаційних та інших заходах, засобах та методах забезпечення роботи національної економіки. В аспекті неї відбувається стратегічне та тактичне управління, контроль, прогнозування роботи національної економіки та розвитку сфер, які мають найбільший для її якісного росту пріоритет. Економічна безпека України, як один із векторів курсу держави, пов'язаний із реалізацією державно-владних заходів, засобів та методів, націлених на забезпечення та підтримку стану нормального функціонування економічного середовища та безперешкодного чинення економічної діяльності.

Встановлено, що запобігання та протидія ризикам економічної безпеки – це комплексна, нормативно врегульована діяльність держави (в особі її уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо

прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об’єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки.

Констатовано, що економічна безпека України – це позитивний стан національної економіки країни, який характеризується її нормальним функціонуванням, тобто відсутністю та мінімізацією впливу на неї деструктивних явищ, що забезпечується за рахунок комплексної державної діяльності щодо організації роботи економічного сектору, протидії та запобігання негативним чинникам і факторам, у тому числі й економічним правопорушенням та злочинам.

З’ясовано, що ризики (загрози) економічної безпеки України – це різноманітні деструктивні, руйнівні, негативні чинники та фактори об’єктивної дійсності, які виникають в різних сферах суспільно-правових відносин та впливають на нормальний стан національної економіки, а також є предметом протидії та запобігання з боку держави і уповноважених нею суб’єктів. Відповідні ризики запропоновано поділити на: соціальні, правові, адміністративно-управлінські, військові та товарно-фінансові ризики.

Обґрунтовано, що до правових ризиків економічної безпеки найбільш доцільно віднести: 1) нерегульованість багатьох нових секторів трудової діяльності, зокрема, пов’язаних із використанням цифрових технологій, наприклад, фрілансу, що зумовлює неможливість держави оподаткувати відповідні робочі процеси та отримати прибуток від них; 2) відсутність належного нормативно-правового регулювання використання криптовалюти сприяє її використанню для фінансування тіньових економічних процесів, безконтрольності та неможливості викрити хабарництво тощо. В умовах євроінтеграції та посилення глобальних спроможностей міжнародних зв’язків дані ризики посилюють свій негативний ефект та можуть чинити критичну загрозу національній економіці

Встановлено, що нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці представляють собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регламентують комплексну діяльність держави (в особі її уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки.

Наголошено, що принципи запобігання та протидії ризикам і загрозам економічної безпеки України – це сукупність базових, основоположних ідей, які встановлюють зміст, спрямованість та особливості правового регулювання процесу застосування публічно-владних засобів із прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки.

Аргументовано, що адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – це визначена адміністративно-правовими нормами сукупність повноважень (суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), компетенцій, функцій і завдань діяльності державних органів та їх посадових осіб, які вступають у суспільно-правові відносини з питань запобігання та протидії загрозам і ризикам економічної безпеки країни.

Узагальнено, що існуюча система суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України є непослідовною та децентралізованою. Її складають державні органи, кожен з яких виконує окремі повноваження та функції в означеному напряму. Цільовою компетенцією в її складі на сьогоднішній день наділено БЕБ. Крім нього, система складається з наступних груп суб'єктів: 1) суб'єкти формування та підтримки умов провадження діяльності із запобігання та протидії ризикам економічної безпеки в державі; 2) вищі та центральні органи виконавчої

влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики в сфері функціонування національної економіки в цілому та економічної безпеки, зокрема; 3) правоохоронні органи, які відповідають за боротьбу та протидію правопорушенням і злочинам в економічній сфері, аналіз і виявлення загроз і ризиків економічної безпеки держави.

З'ясовано, що адміністративно-правові форми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України представляють собою врегулюваний нормами адміністративного права зовнішній прояв практичної діяльності спеціально-уповноважених суб'єктів, яка спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у створенні безпечного зовнішнього та внутрішнього економічного середовища в країні. Варто відзначити, що в науковій літературі не існує єдиного комплексного підходу щодо визначення переліку відповідних форм.

Зазначено, що нормотворчість є однією із ключових адміністративно-правових форм здійснення будь-якої діяльності, адже за її допомогою вбачається можливим: по-перше, виділити недоліки діючого нормативно-правового регулювання сфери протидії та запобігання ризикам економічної безпеки; по-друге, розробити та прийняти нові норми, які дозволять подолати прогалини у діючому законодавстві; по-третє, створити таке нормативне підґрунтя для діяльності суб'єктів у фінансово-економічній сфері, яке стане важливим превентивним заходом виникнення ризиків для економічної безпеки. При цьому також зауважимо, що нормотворчість в даному контексті носить, як законодавчий, так і підзаконний характер.

Підкреслено, що від ефективності та послідовності формування та реалізація державної фінансово-економічної політики, залежить: по-перше, збалансованість української економіки, а відтак її стійкість від зовнішніх та внутрішніх загроз; по-друге, ефективність та об'єм міжнародних інвестицій, що посилює позиції України на міжнародному ринку; по-третє, стабільна

політика – стабільна економіка, адже суб'єкти підприємницької діяльності мають можливість адаптуватись до існуючих реалій.

Під адміністративно-правовими методами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України найбільш доцільно розуміти сукупність визначених нормами адміністративного права інструментів та засобів, які в своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти задля досягнення конкретної кінцевої мети. До відповідних методів, віднесено наступні: метод примусу; метод переконання; аналітичний метод; планування та прогнозування; нагляд і контроль; інформаційний метод.

З'ясовано, що під взаємодією державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки найбільш доцільно розуміти спільну, взаємоузгоджену діяльність держави (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб), а також різних громадських інституцій, яка орієнтована на: по-перше, протидію та запобігання виникненню деструктивних чинників, які обумовлюють виникнення ризиків для економічної безпеки країни; по-друге, налагодженню партнерських відносин держава-громадянин; по-третє, вихованню у громадян свідомого ставлення до питань фінансової та економічної безпеки.

Відмічено, що здійснюючи громадський контроль за діяльністю Бюро економічної безпеки громадяни опосередковано приймають участь у діяльності, спрямованої на забезпечення економічної безпеки в країні. Адже, з огляду на завдання, які стоять перед БЕБ, цілком справедливим буде говорити про те, що саме від роботи даного органу державної влади напряму залежить стан фінансової та економічної безпеки в Україні.

Зазначено, що наявність прогалин у адміністративно-правовому регулюванні запобігання та протидії ризикам економічної безпеки є явищем хоча й суто негативним, однак, об'єктивним, що обумовлено: по-перше, повномасштабним вторгненням збоку російської федерації, що негативно позначилось на розвитку, стабільності та безпеці економічного сектору

держави; по-друге, мінливістю економічної сфери, а також розвитком нових сфер діяльності, як приватних осіб, так і держави; по-третє, розвитком економічної злочинності, яка особливо розвивається у кіберпросторі.

Виділено нормативний напрямок вдосконалення запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, в рамках якого слід: 1) розробити та прийняти «Концепцію забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану»; 2) прийняти «Меморандум про співпрацю у сфері економічної безпеки»

Наголошено, що вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії ризикам економічної безпеки має передбачати: по-перше, посилення позицій суб'єктів забезпечення економічної безпеки (зокрема гарантій їх діяльності); по-друге, визначення чіткого вектору діяльності держави у досліджуваному напрямку; по-третє, розробка планів вирішення окремих завдань цієї політики; по-четверте, підвищення прозорості та підзвітності сфери економічної безпеки; по-п'яте, розробка заходів протидії корупції.

Виділено організаційно-правовий напрямок вдосконалення системи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, в рамках якого необхідно: а) покращити систему кадрового забезпечення суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки; б) вдосконалити систему прогнозування та планування заходів у сфері забезпечення економічної безпеки; в) створити умови для ефективного та повного інформаційного забезпечення сфери економічної безпеки.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, адміністративно-правове дослідження, запобігання, протидія, ризики, євроінтеграція, нормативно-правові засади, адміністративне законодавство, адміністративно-правовий механізм, суб'єкти, адміністративно-правовий статус, адміністративно-правові інструменти, взаємодія, державно-приватне партнерство, вдосконалення, адміністративно-правове регулювання.

SUMMARY

Zazulinskyi, V.S. Administrative and Legal Framework for Preventing and Counteracting Risks to Economic Security of Ukraine – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The thesis provides a theoretical generalisation and a new solution to the scientific task of revealing the essence and specific features of the administrative and legal framework for preventing and counteracting economic security risks in Ukraine, and on the basis of this, develop proposals and recommendations aimed at improving administrative legislation in this field.

It is emphasised that public economic policy is a course of action of the State, expressed in a set of financial, economic, social, legal, organisational, coordination and other measures, means and methods to ensure the operation of the national economy. It is the basis for strategic and tactical management, control, and forecasting of the national economy and the development of the sectors that are of the highest priority for its qualitative growth. The economic security of Ukraine, as one of the vectors of the state's course, is associated with the implementation of state measures, means and methods aimed at ensuring and maintaining the normal functioning of the economic environment and unimpeded economic activities.

It is established that prevention and counteraction to economic security risks is a comprehensive, legally regulated activities of the State (represented by its authorised State bodies and their officials) to forecast, prevent, detect and suppress negative objective factors, including offences which have a destructive impact on the national economy.

It is stated that economic security of Ukraine is a positive state of the national economy of the country, which is characterised by its normal functioning,

that is, absence and minimisation of the impact of destructive phenomena on it, which is ensured by comprehensive state activities aimed at organising the operation of the economic sector, counteracting and preventing negative effects and factors, including economic offences and crimes.

It is established that the risks (threats) to economic security of Ukraine are various destructive, disruptive, negative effects and factors of objective reality which arise in various areas of social and legal relations and affect the normal state of the national economy, and are also subject to counteraction and prevention by the State and its authorised actors. It is proposed to classify these risks into: social, legal, administrative, military, and commodity and financial risks.

It is proved that the legal risks of economic security are most appropriate to include: 1) the unregulated nature of many new sectors of labour activities, including those related to the use of digital technologies, such as freelancing, which makes it impossible for the state to tax the relevant work processes and make a profit from them; 2) the lack of proper legal and regulatory framework for the use of cryptocurrencies facilitates their use to finance shadow economic processes, uncontrolled and impossible to detect bribery, etc. In the context of European integration and the strengthening of global capabilities of international relations, these risks increase their negative effect and may pose a critical threat to the national economy.

It is established that the regulatory framework for preventing and counteracting threats to economic security is a set of legal regulations of different legal force which cover the comprehensive activities of the State (represented by its authorised State bodies and their officials) with regard to forecasting, preventing, detecting and suppressing negative objective factors, including offences which have a destructive impact on the national economy.

It is emphasised that the principles of preventing and counteracting risks and threats to economic security of Ukraine are a set of basic, fundamental ideas which establish the content, focus and specific features of the legal regulatory framework

for the use of public authorities to forecast, prevent, detect and suppress negative objective factors, including offences which have a destructive impact on the national economy.

It is proved that the administrative and legal status of actors involved in preventing and counteracting economic security risks in Ukraine is a set of powers (subjective rights and legal obligations), competences, functions and tasks of the State bodies and their officials which are defined by administrative and legal provisions and which enter into public and legal relations with regard to preventing and counteracting threats and risks to the country's economic security.

It is summarised that the existing system of actors involved in preventing and counteracting economic security risks in Ukraine is inconsistent and decentralised. It consists of state bodies, each of which performs separate powers and functions in the specified area. The BES is currently vested with the targeted competence within it. In addition to it, the system consists of the following groups of actors: 1) actors involved in the formation and support of the conditions for the implementation of activities to prevent and counteract economic security risks in the state; 2) higher and central executive authorities responsible for the formation and implementation of public policy on the functioning of the national economy in general and economic security in particular; 3) law enforcement bodies responsible for combating and counteracting offences and crimes in the economic sector, analysing and identifying threats and risks to the economic security of the state.

It is established that administrative and legal forms of preventing and counteracting economic security risks in Ukraine are an external manifestation of practical activities of specially authorised actors regulated by administrative law, which is aimed at achieving a single goal, namely, creating a secure external and internal economic environment in the country. It should be noted that the scientific literature does not have a single comprehensive approach to determining the list of relevant forms.

It is determined that rulemaking is one of the key administrative and legal forms of any activity, since it enables to: first, identify the shortcomings of the current regulatory framework for countering and preventing economic security risks; second, develop and adopt new rules which will allow overcoming the gaps in the current legislation; third, create a regulatory framework for the activities of entities in the financial and economic sector, which will become an important preventive measure against risks to economic security. It should also be noted that rulemaking in this context is both legislative and subordinate.

It is emphasised that the efficiency and consistency of the formation and implementation of public financial and economic policy depends on: first, the balance of the Ukrainian economy, and thus its resilience from external and internal threats; second, the efficiency and volume of international investment, which strengthens Ukraine's position in the international market; third, a stable policy is a stable economy, because business entities have the opportunity to adapt to existing realities.

Administrative and legal methods of preventing and counteracting economic security risks in Ukraine are best understood as a set of instruments and means defined by administrative law, which are used by specially authorised actors to achieve a specific end goal. The relevant methods include the following: the method of coercion; the method of persuasion; the analytical method; planning and forecasting; supervision and control; and the information method.

It is revealed that the interaction of State and public institutions in the process of preventing and counteracting economic security risks is best understood as a joint, mutually coordinated activity of the State (represented by its authorised bodies and their officials), as well as various public institutions, which is focused on: first, counteracting and preventing the emergence of destructive factors that cause risks to the country's economic security; second, establishing partnerships between the state and the citizen; third, educating citizens to be aware of financial and economic security issues.

It is emphasised that in the course of public control over the activities of the Bureau of Economic Security, citizens indirectly participate in activities aimed at ensuring economic security in the country. Indeed, given the tasks facing the BES, it is quite fair to say that the state of financial and economic security in Ukraine directly depends on the work of this public authority.

It is stated that the existence of gaps in the administrative and legal regulation of preventing and counteracting economic security risks is a phenomenon, although purely negative, but objective, due to: first, the full-scale invasion by the Russian Federation, which negatively affected the development, stability and security of the economic sector of the State; second, the variability of the economic sector, as well as the development of new areas of activity, both by individuals and the State; and third, the development of economic crime, which is especially growing in cyberspace.

A regulatory direction for improving the prevention and counteraction to economic security risks is highlighted, within which it is necessary to: 1) develop and adopt the “Concept of Ensuring Economic Security of Ukraine under Martial Law”; 2) adopt the “Memorandum of Cooperation in the Field of Economic Security.”

It is emphasised that improvement of public policy on preventing and counteracting economic security risks should include: first, strengthening the positions of economic security actors (in particular, guarantees of their activities); second, determining a clear vector of the State's activities in the field under study; third, developing plans for solving certain tasks of this policy; fourth, increasing transparency and accountability of the economic security sector; fifth, developing measures to combat corruption.

The organisational and legal direction of improving the system of preventing and counteracting economic security risks is highlighted, which requires: a) improving the system of staffing of actors involved in preventing and counteracting economic security risks; b) improving the system of forecasting and

planning measures in the field of economic security; c) creating conditions for effective and complete information support in the field of economic security.

Keywords: security, economic security, administrative and legal research, prevention, counteraction, risks, European integration, regulatory framework, administrative legislation, administrative and legal mechanism, actors, administrative and legal status, administrative and legal instruments, interaction, public-private partnership, improvement, administrative and legal regulation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Зазулінський В. С. Сутність адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 165–170.

2. Зазулінський В. С. Нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 545–547.

3. Зазулінський В. С. Щодо тлумачення змісту економічної безпеки України як адміністративно-правової категорії. *Держава та регіони.* Серія «Право». 2022. № 2 (76). С. 317–321.

4. Зазулінський В. С. Поняття ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2023. № 3 (55). С. 381–385 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Зазулінський В. С. Види ризиків для економічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.

6. Зазулінський В. С. До характеристики структурних елементів адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 144–146.

7. Зазулінський В. С. Міжнародно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 171–173.

ЗМІСТ

ВСТУП 17

РОЗДІЛ 1 25

ТЕОРЕИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ РИЗИКАМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 25

1.1. Економічна безпека України як об’єкт адміністративного-правового дослідження та предмет запобігання та протидії ризикам останньої 25

1.2. Стан наукового розроблення проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки 37

1.3. Поняття та види ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції 51

1.4. Нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічної безпеки 65

Висновки до розділу 1 80

РОЗДІЛ 2 86

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 86

2.1. Сутність і структура адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки 86

2.2. Система суб’єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України, їх адміністративно-правовий статус 99

2.3. Адміністративно-правові інструменти запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України 117

Висновки до розділу 2 137

РОЗДІЛ 3 143

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 143

3.1. Взаємодія державних і громадських інституцій у процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки 143

3.2. Шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії ризикам економічної безпеки 157

Висновки до розділу 3 170

ВИСНОВКИ 174

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 180

ДОДАТКИ 206

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні глобалізаційні процеси, повномасштабна військова агресія з боку російської федерації, соціальна, економічна та політична кризи в Україні негативно позначилися на стані функціонування економіки країни, а також на її загальній безпеці. Наведене вище робить український фінансово-економічний сектор вразливим не лише до зовнішніх атак ворога, а й до низки внутрішніх деструктивних чинників, таких як фінансові правопорушення, кіберзлочинність тощо. Такий стан речей призводить до загального послаблення України, а отже, знижує її оборонну здатність і можливості захистити власну територію та національні інтереси. Саме тому важливим завданням українського законодавця є створення ефективної системи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. Зазначене передбачає необхідність використання низки правових, організаційних, управлінських економічних інструментів. З огляду на викладене, цілком логічним і необхідним кроком українського законодавця є створення адміністративно-правових засад запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні аспекти нормативно-правового регулювання забезпечення економічної безпеки у своїх наукових працях розглядали: Л. М. Акімова, О. М. Бандурка, Н. В. Бігарі, В. Т. Білоус, Ю. В. Гаруст, Є. Ю. Гетьман, В. С. Гнатенко, А. О. Даниленко, О. В. Джафарова, О. С. Дніпров, В. Є. Духов, Г. П. Клімова, І. О. Клочко, О. Ф. Кобзар, А. Т. Комзюк, Д. О. Кошиков, В. І. Курило, Л. В. Лисяк, Л. І. Луценко-Миськів, А. А. Манжула, Т. В. Мельничук, Г. А. Пастернак-Таранушенко, Г. О. Пономаренко, В. М. Попович, Р. А. Сербин, Є. Ю. Соболь, О. О. Титаренко, О. П. Тищенко, Р. В. Шаповал, С. О. Шатрава, І. В. Шевчук, К. В. Шкарупа, О. О. Яковенко та багато інших. Водночас, попри значні теоретичні здобутки, у науковій літературі фактично

неопрацьованою є проблема дослідження адміністративно-правових засад запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України.

Отже, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених проблемі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, а також наявність низки прогалин і недоліків правового й організаційного характеру, обумовлюють актуальність та своєчасність представленої дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України, на підставі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на врегулювання відповідних суспільних відносин.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у виконанні таких *завдань*:

– схарактеризувати економічну безпеку України як об’єкт адміністративного-правового дослідження, розкрити предмет запобігання та протидії ризикам останньої;

– оцінити стан наукової розробленості проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки;

– удосконалити зміст поняття ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції та окреслити їх види;

– надати характеристику нормативно-правовим засадам запобігання та протидії загрозам економічної безпеки;

– розкрити сутність і структуру адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки;

– систематизувати коло суб’єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України та схарактеризувати їх адміністративно-правовий статус;

– визначити адміністративно-правові інструменти запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України;

– проаналізувати взаємодію державних і громадських інституцій у процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки;

– запропонувати шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії ризикам економічної безпеки.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення діяльності щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становлять як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання. Для того, щоб схарактеризувати економічну безпеку України як об’єкт адміністративного-правового дослідження, предмет

запобігання та протидії ризикам останньої (підрозділ 1.1); оцінити стан наукового розроблення проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки (підрозділ 1.2); удосконалити поняття та окреслити види ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції (підрозділ 1.3), використано *логіко-семантичний* та *аналітичний* методи. Метод *документального аналізу* дав змогу проаналізувати нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці (підрозділ 1.4), окреслити систему суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України та характеристики їх адміністративно-правового статусу (підрозділ 2.2). Щоб розкрити сутність і структуру адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки (підрозділ 2.1), встановити адміністративно-правові інструменти запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України (підрозділ 2.3), а також схарактеризувати взаємодію державних і громадських інституцій у процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки (підрозділ 3.1), було використано *структурно-логічний* та *системно-функціональний* методи. Методи *моделювання* та *прогнозування* уможливили визначення шляхів розвитку адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії ризикам економічної безпеки (підрозділ 3.2). Під час підготовки дисертації було використано й низку інших методів, застосування яких дало змогу комплексно підійти до виконання окреслених вище завдань наукової роботи.

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, міжнародні договори та угоди (ратифіковані у встановленому законом порядку), кодифіковані акти, а також низка законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, положення яких спрямовані на регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять праці фахівців у галузі адміністративного, фінансового, інвестиційного права тощо. Крім того, було використано напрацювання фахівців з інших галузевих дисциплін,

зокрема теорії держави та права, теорії управління, соціології, філософії, психології тощо.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є однією з перших спроб після початку повномасштабного вторгнення комплексно, на монографічному рівні з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України, на підставі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у відповідній сфері суспільного життя.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

– виокремлено правові ризики економічної безпеки, до яких запропоновано віднести: 1) неврегульованість багатьох нових секторів трудової діяльності, зокрема пов'язаних із використанням цифрових технологій, наприклад, фрілансу, що зумовлює неможливість держави оподатковувати відповідні робочі процеси й отримати прибуток від них; 2) відсутність належного нормативно-правового регулювання використання криптовалюти, що сприяє її використанню для фінансування тіньових економічних процесів, безконтрольності й неможливості викрити хабарництво тощо;

– акцентовано увагу на тому, що наявність прогалин в адміністративно-правовому регулюванні запобігання та протидії ризикам економічної безпеки є явищем хоча й суто негативним, однак об'єктивним, що зумовлено: по-перше, повномасштабним вторгненням з боку російської федерації, що негативно позначилося на розвитку, стабільності й безпеці економічного сектору держави; по-друге, мінливістю економічної сфери, а також

розвитком нових сфер діяльності як приватних осіб, так і держави; по-третє, зростанням рівня економічної злочинності, передусім у кіберпросторі;

удосконалено:

– обґрунтування наукової думки про те, що від ефективності й послідовності формування та реалізації державної фінансово-економічної політики залежать: по-перше, збалансованість української економіки, а отже, її стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз; по-друге, ефективність та обсяг міжнародних інвестицій, що посилює позиції України на міжнародному ринку; по-третє, стабільна політика – стабільна економіка, адже суб'єкти підприємницької діяльності мають можливість адаптуватись до наявних реалій;

– зміст поняття «запобігання та протидія ризикам економічної безпеки», яким запропоновано розуміти комплексну, нормативно врегульовану діяльність держави (в особі її уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, зокрема правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки;

– теоретичний підхід щодо визначення переліку ключових елементів адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України, до яких зараховано: адміністративно-правові норми; принципи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України; суб'єкти запобігання та протидії; адміністративно-правові відносини у сфері запобігання та протидії загрозам економічної безпеки держави; адміністративно-правові засоби запобігання та протидії загрозам економічної безпеки держави;

– положення щодо змісту поняття взаємодії державних і громадських інституцій у процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, на основі чого встановлено, що її значення полягає в такому: по-перше, дозволяє оперативніше виявити загрози, як внутрішні, так і зовнішні; по-

друге, забезпечує за потреби більш швидку мобілізацію ресурсів, зокрема людських; по-третє, сприяє розвитку правової культури та правосвідомості серед населення; по-четверте, забезпечує виявлення корупційних дій у роботі державних органів, а також запобігає їх виникненню;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування позиції стосовно того, що на сьогодні в науковій літературі фактично відсутнє ґрунтовне, комплексне бачення проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що своєю чергою суттєво ускладнює вироблення нової концепції стосовно її розв'язання, а отже, спонукає до проведення поглибленого аналізу вказаної теми та визначення ключових ознак і специфіки останньої;

– теза про те, що складність, структурованість і висока суспільна значущість питання економічної безпеки потребує виокремлення питання підтримки останньої у форматі самостійного законодавчого акта, який би визначав: зміст державної економічної політики; систему суб'єктів формування та підтримки економічної безпеки, а також протидії та запобігання її ризикам; перелік актуальних загроз і ризиків з урахуванням положень Стратегії економічної безпеки;

– твердження про те, що наявна система суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України є непослідовною та децентралізованою, адже для переважної більшості органів державної влади виконання завдань у досліджуваній сфері має факультативний характер, що своєю чергою перешкоджає їх якісній та ефективній роботі в цьому напрямі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції вже використовуються або можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретичних досліджень, присвячених проблемі адміністративно-правових

засад запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій сфері* – у процесі розроблення нових і вдосконалення чинних нормативних документів різної юридичної сили, у яких закріплено адміністративно-правові засади запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України;

– *правозастосовній сфері* – з метою підвищення ефективності роботи суб'єктів, що уповноважені реалізовувати заходи у сфері запобігання та протидії ризикам економічної безпеки;

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекційних, науково-методичних матеріалів, а також підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Економічна безпека» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.); «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.); «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лютого 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок. Список використаних джерел містить 250 найменувань і розміщений на 26 сторінках.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ РИЗИКАМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Економічна безпека України як об'єкт адміністративного-правового дослідження та предмет запобігання та протидії ризикам останньої

XXI століття стало епохою глобалізації, при якій розвиток кожної окремої країни виходить за її адміністративні кордони. Інтеграція суспільств та економік в світове співтовариство суттєво посилило роль наддержавних структур та міжнародних організацій, таких як Європейський Союз (далі – ЄС), які все більш активніше та ефективніше реалізують інтереси людей паралельно із офіційними владними відомствами. За цих умов важливого значення набуває державна (національна) безпека, забезпечення якої дає можливість взаємодіяти країні на глобальному рівні із позитивним результатом. Її формування та підтримка відбувається за багатьма напрямами, якими охоплюються практично всі сфери суспільної життєдіяльності, зокрема, національна економіка. А тому забезпечення безпеки останньої є одним із пріоритетних завдань будь-якої сучасної держави, якою, безумовно, є й Україна.

Економічна безпека України – складне та глибоке за змістом явище. Його базове значення будується на загальновідомому терміні «безпека», яке бере початок від дохристиянських вірувань українського народу, згідно з якими у кожній хаті, – десь у запічку, – жило два домовики, духи-охоронці цієї хати – Цур і Пек. З ними пов'язані такі українські слова, як «відцуратись», «спекатись» тощо. «Безпека» у даному випадку означала відсутність таких загроз, коли вимагалося б втручання одного з цих добрих домовиків – Пека. До речі, у польській мові, тісно спорідненій з українською,

зберіглося подібне слово «пех». Коли поляки кажуть «мати пеха», то мають на увазі певні неприємності, загрози [136; 221, с.25]. За сучасним тлумаченням безпека розкривається як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [27, с.43; 144, с.83]. Як зазначав свого часу К. Маркс: «Безпека – це найвище соціальне поняття громадянського суспільства, поняття політики, поняття, відповідно до якого все суспільство існує лише для того, щоб забезпечити кожному із своїх членів недоторканність його особистості, його прав і власності» [38, с.188].

Багато цікавих висновків з приводу змісту та значення безпеки зробили окремі науковці, які активно вивчали сутність даної категорії. Зокрема, В.П. Тихий доводить, що зміст безпеки виявляється в різних її видах по-різному. Різними є і засоби досягнення останньої. Зміст і засоби досягнення залежать від багатьох обставин, зокрема, від характеру предметів, безпека яких забезпечується, характеру джерел небезпеки, її ступеня і таке інше. Види безпеки настільки різноманітні, що для їх всебічної характеристики використовується ціла система понять, кожне з яких відображає особливості тих чи інших видів [228, с.34]. С.Ф. Денисюк наголошує на тому, що безпека – це збалансований, за експертною оцінкою, стан людини, соціуму, держави, природних, антропогенних систем тощо. Категорії протистоїть поняття небезпеки – умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі і здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи пошкодження [46, с.327]. Як зазначає К.В. Тарасенко, безпека характеризує певну стабільність, можливість людей, суспільства, держави, світового співтовариства внаслідок своїх дій виявляти, попереджати, послаблювати, ліквідовувати виклики і загрози, що здатні негативно впливати або унеможливлювати взагалі їхнє життя та розвиток. При цьому, на думку вченого не можна за будь-яких умов розглядати безпеку як ідеальний стан, коли повністю відсутня небезпека. Історія людства не знає випадків, коли б такого стану змогла досягнути конкретна людина, не кажучи

вже про якісь суспільні формування. Постійно для людини та суспільства існує певна небезпека, вона може бути слабо виражена, але вона є [221, с.25].

Тобто, безпека – це дійсний стан стабільного розвитку та існування людини, суспільства, держави (нації) та навколишнього середовища, позбавлений актуальних деструктивних чинників та явищ, які несуть та/або можуть нести загрозу. Залежно від рівня негативності останніх та предмету визначеної категорії, виділяються її ключові різновиди. Одним з них є безпека національна, що включає в себе економічний підтип.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій. Фундаментальними національними інтересами України, на забезпечення яких спрямовано національну безпеку є: 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної

безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями [188].

Відповідно до чинного законодавства, економічна безпека є органічним продовженням безпеки національної, що виділяється з огляду на окремі фундаментальні інтереси України, такі як розвиток національної економіки, інтеграція в глобальний економічний простір тощо. Втім, науковці підходять до тлумачення виділеної категорії значно ширше, наголошуючи на її самостійності, самобутності та виключній важливості.

На сьогоднішній день підходи науковців до визначення економічної безпеки держави розділились. Переважаючою є точка зору згідно якої – це якісний стан. Але і тут трактування поділяються на дві групи. Згідно першої економічна безпека є станом держави. Наприклад, за визначенням В.М. Поповича, економічна безпека – це стан держави, коли її економіці та мешканцям країни забезпечені умови нормального існування, який характеризується відсутністю антагоністичних конфліктів або слабкими конфліктами, що не здатні викликати серйозне занепокоєння населення чи ускладнення економічного або соціально-політичного характеру між владою і населенням, роботодавцями і працівниками [171, с.118; 130, с.109]. Г.А. Пастернак-Таранушенко визначає економічну безпеку, як стан держави, у якому вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки у сьогоденні й у майбутньому та у зростанні добробуту її мешканців [155; 81, с.36].

Другу групу становлять науковці, які бачать в економічній безпеці стан саме економіки. І.В. Репешко з цього приводу пише: «Державна економічна безпека розуміється як такий стан економіки і інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних економічних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний потенціал. Іншими словами, державна економічна безпека − це

сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і саморозвитку. У міру інтернаціоналізації виробництва і посилення процесів глобалізації державна економічна безпека все тісніше корелює з міжнародною економічною безпекою» [203, с.15]. В тлумаченні О.М. Бандурки, В.Є. Духової, К.Я. Петрова, І.М. Червякова економічна безпека – це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку [151, с.17; 227, с.136]. На думку Г.П. Клімової економічна безпека являє собою такий стан економічної системи, який дає їй можливість розвиватися динамічно й ефективно, успішно вирішувати соціальні проблеми і при цьому держава має можливість виробляти та проводити в життя незалежну економічну політику. Забезпечення економічної безпеки визначається безліччю факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, що впливають на діяльність суб’єктів економічної безпеки, а також можливостями самих суб’єктів до аналізу стану своєї економічної безпеки і перспектив її зміцнення [85, с.27].

Згідно до наукової позиції С.П. Стеценко, економічна безпека – це стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного, оборонного існування і прогресивного розвитку суб'єкта безпеки, невразливість і незалежність його економічних інтересів стосовно можливих зовнішніх і внутрішніх загроз і впливів. Далі вчений наголошує, що економічна безпека має досить складну внутрішню структуру та виділяє три її найважливіші елементи: 1) економічну незалежність, яка в умовах сучасного світового господарства аж ніяк не носить абсолютного характеру. Міжнародний поділ праці зумовлює взаємозалежність національних економік. За цих умов економічна незалежність означає можливість контролю держави за національними ресурсами, досягнення такого рівня ефективності виробництвом і якістю продукції, який забезпечує її

конкурентоспроможність і дозволяє на рівні брати участь у світовій торгівлі, обміні науко-технічними досягненнями; 2) стабільність і стійкість національної економіки, що передбачають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозної диференціації у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння; 3) здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо у сучасному динамічному світі. Створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників є необхідними і обов'язковими умовами стабільності і самозбереження національної економіки [217, с.105].

Незважаючи на логіку визначення економічної безпеки крізь поняття «стан», відповідність такого підходу етимологічній основі категорії, в юридичній літературі на сьогодні вироблено безліч альтернативних тлумачень. Так, на думку В.В. Третяка та Т.М. Гордієнко, економічна безпека є однією з важливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою. Цей зв'язок передбачає свідому підтримку в державі визначених пропорцій між накопиченням валового внутрішнього продукту та військовим будівництвом. Тобто економічна безпека є засобом захисту національних інтересів держави [234, с.8].

Згідно з підходом С.І. Пирожкова, економічна безпека – це сукупність умов, за яких країни зберігають свої економічні інтереси; задовольняють у довгостроковому періоді потреби суспільства і держави; генерують інноваційні зрушення в економіці для забезпечення стабільного економічного розвитку; протистоять зовнішнім економічним загрозам та повністю використовують національні конкурентні переваги у міжнародному

поділі праці» [161, с.14]. Л.М. Акімова наголошує, що економічна безпека держави – це динамічна складова частина економіки, яка адаптується до вимог часу. Нині під цим поняттям розуміють стан, у якому такі складники, як: фінансова, інформаційна, соціально-економічна, інституційно-правова, техніко-технологічна, інтелектуально-кадрова, силова та екологічна діяльність – перебувають у стані захищеності, збереження, надійності, стабільності, спокою, незалежності. Це комплекс дієвих заходів офіційних державних органів, які забезпечують стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз [7, с.2; 143].

А.І. Сухоруков стверджує, що під економічною безпекою необхідно розуміти сукупність умов, за яких зберігається здатність країни підтримувати конкурентоспроможність економіки, ефективно захищати національні економічні інтереси і протистояти зовнішнім економічним загрозам, повністю використовувати конкурентні переваги в міжнародному поділі праці [220, с.53]. Т.Г. Бондарук вважає, що економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні [21, с.80; 143]. Схожу думку пропонує Я. Жаліло, який зауважує, що під терміном «економічна безпека» слід розуміти складну багатофакторну категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [61, с.143; 34, с.99]. О.М Ляшенко зазначає, що економічна безпека являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які сприяють ефективному динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби

суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що гарантує захист від різного роду загроз і втрат [122, с.43–44; 134, с.6].

Отже, на сьогоднішній день немає єдиної точки зору з приводу змісту економічної безпеки, її структури та механізму формування. Проте, узагальнення наукових підходів дає можливість виділити типові ознаки цієї категорія. Перша з них полягає у тому, що економічна безпека – це такий стан національної економіки, який цілком позбавлений негативного впливу будь-яких негативних явищ, а можливість такого впливу мінімізована. В економічній теорії (термін «економіка» походить від грецького «oiconomia» – «oicos» (дім), «nomos» (вчення, закон) як науковій галузі використовуються різні поняття: національна економіка, макроекономіка, мікроекономіка, національне господарство та інше. національна економіка – це структурно і організаційно єдина система взаємозв'язаних галузей і сфер діяльності людей, якій властива відповідна пропорційність, взаємозумовленість розміщення на території, обмеженій державними кордонами. Національна економіка є продуктом певних історичних процесів і періодів, оскільки становлення її здійснюється досить тривалий час. Для виникнення й розвитку національної економіки необхідні певні умови: 1) поглиблення суспільного розподілу праці, який стимулює виникнення різних видів діяльності, спеціалізацію території; 2) формування міцних централізованих держав, що з часом сприяє перетворенню народного господарства у національний комплекс, тобто на таке територіальне утворення, в якому всі компоненти економічного життя – галузі, окремі регіони, підприємства, заклади – функціонують як єдиний організм, що забезпечує матеріальні й духовні потреби суспільства. Суб'єктами національної економіки є домашні господарства, підприємства, фірми, підприємницька структура, держава. Всі вони вступають між собою в певні економічні відносини, що набувають форми вертикальних і горизонтальних зв'язків. Усі суб'єкти є економічно

відособленими, зі своїми інтересами, однак їхня діяльність в національній економіці має підпорядковуватися загально- державним інтересам національної безпеки. Будь-яку сучасну національну економіку характеризують такі ознаки, які об’єднують в чотири групи: національний суверенітет; ресурсно-виробничий потенціал; господарсько-організаційна структура; товарообмінні ознаки [139, с.5-6].

Як пише І.І. Проданова, національна економіка – це складна система виробничих відносин (організаційно-економічних, соціально-економічних та відносин власності), яка включає комплекс відповідних підсистем (галузей, регіонів, сфер господарської діяльності), елементів та компонентів та їм характерних особливих (національних) властивостей, взаємодія між якими та зовнішнім середовищем зумовлює якісно або суттєво нову інтеграційну цілісність (економічний розвиток країни та підвищення якості життя населення). Національна економіка є елементом ноосфери та результатом функціонування всього господарського механізму економічної системи. Тому вона може бути структурована за такими основними сферами діяльності, як економічна, соціальна, виробнича, фінансова, інноваційна, науково-технічна, політико-правова, інституціональна, інформаційно-комунікативна, природно-екологічна та духовно-морально-етична. Кожна з цих сфер є відповідним середовищем існування національної економіки [199, с.206-207].

С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій вказують на те, що національна економіка – це одночасно: 1) система економічних відносин між людьми в процесі взаємодії з розвитком продуктивних сил у всіх сферах суспільного виробництва, цілісність якої в межах єдиної централізованої держави забезпечує і відповідний господарський механізм. 2) сукупність окремих галузей (в тому числі комплексних), сфер народного господарства і регіонів, а також підприємств, фірм і компаній у процесі взаємодії, об’єднаних на основі національного поділу праці, відповідних економічних, в тому числі товарно-грошових відносин і господарського механізму [57,

с.576]. П.В. Куруш національна економіка представляє собою економіку певної країни, що має ознаки економічної системи (загальне) та власні особливості і принципи розвитку (особливе), що проявляються в таких формах: економічний потенціал, структура господарського комплексу та галузей господарства, внутрішні чинники соціально-економічного розвитку, господарський механізм регулювання та координації та інші [140, с.8; 229].

Тож, національна економіка є комплексом суспільно-правових відносин, які формують економіку всієї держави. Це організаційно-, виробничо-, управлінсько-, соціально-економічні відносини, а також відносини у сфери власності, які виникають між підприємствами, установами та організаціями, а також між ними та державними органами з питань виробництва, надання послуг, руху грошових активів, наповнення державних та муніципальних бюджетів, тощо. Від нормального функціонування національної економіки суттєво залежить соціальна сфера, рівень ефективності роботи державних відомств, незалежність та суверенність країни, наявність в неї достатньої кількості ресурсів для забезпечення високого ступеня життєдіяльності людей і таке інше. Її безпека є критично важливим фактором для формування ресурсно-фінансової основи України та добробуту всіх та кожного.

Наступна ознака пов’язана із тим, що економічна безпека виступає одним із напрямів державної економічної політики. Як влучно указує В.Д. Лагутін, остання – це складова загального політичного процесу, цілісна система заходів державного впливу на економіку, ефективність яких виявляється за взаємозв’язку її елементів. Держава здійснює певну економічну політику, спрямовану на забезпечення ринкової рівноваги і стабільності. Розроблення економічної політики – це ухвалення державних рішень, пов’язаних із законодавчим процесом (парламент) і оперативним управлінням з боку органів виконавчої влади (уряд). Розроблення економічної політики держави полягає в її науковому обґрунтуванні,

врахуванні необхідності забезпечення соціально-економічної стабільності та розвитку країни. Це передбачає наукове визначення цілей, завдань і пріоритетів, які відбивають потреби та інтереси суспільства, вибір механізмів та інструментів її практичної реалізації [114, с.19]. З позиції М.М. Бурбика, А.В. Солонара, К.Д. Янішевської державна економічна політика – це закріплені у відповідних економіко-правових документах (прогнозах, програмах, законодавчих актах) цілі і завдання, що ставить держава, забезпечуючи комплексне вирішення подвійного завдання: поєднання в економічному житті ринкових засад господарювання і соціальної спрямованості економіки. При цьому держава застосовує економічну стратегію та економічну тактику [23, с.152].

Таким чином, державна економічна політика – це курс діяльності держави виражений у комплексі фінансово-економічних, соціальних, правових, організаційно-координаційних та інших заходах, засобах та методах забезпечення роботи національної економіки. В аспекті неї відбувається стратегічне та тактичне управління, контроль, прогнозування роботи національної економіки та розвитку сфер, які мають найбільший для її якісного росту пріоритет. Економічна безпека України, як один із векторів курсу держави, пов’язаний із реалізацією державно-владних заходів, засобів та методів, націлених на забезпечення та підтримку стану нормального функціонування економічного середовища та безперешкодного чинення економічної діяльності.

Третя ознака полягає в тому, що економічна безпека є предметом діяльності із запобігання та протидії ризикам. Так, протидія – це дія, спрямована проти іншої дії, яка перешкоджає їй. У широкому розумінні термін «протидія» охоплює різноманітні відносини, які виникають у зв’язку з діяльністю людини в різних сферах суспільного життя та міжособистих стосунків. Протидія правопорушенням полягає у діях уповноважених осіб із своєчасного реагування та припинення правопорушень у відповідних сферах

суспільно-правових відносин [115; 27, с.992; 152, с.150]. Запобігання має дещо іншу сутність та полягає у відверненні чогось; не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане і таке інше В контексті публічного управління запобігання найчастіше розглядається як «запобігання правопорушення», що являє собою багаторівневу систему заходів та суб'єктів, які її застосовують, спрямована на: а) виявлення й усунення або послаблення й нейтралізацію причин правопорушень, окремих її видів, а також умов, які їм сприяють; б) виявлення й усунення ситуацій на певних територіях чи в певному середовищі, що безпосередньо мотивують чи провокують вчинення суспільно-негативних дій; в) виявлення у структурі населення груп підвищеного ризику; г) виявлення осіб, поведінка яких вказує на реальну можливість вчинення правопорушень і таке інше [211; 27; 52, с.164].

На наш погляд запобігання та протидія ризикам є більш широкими категоріями, які стосуються не тільки правоохоронної діяльності пов'язаною із правопорушеннями у досліджуваній сфері. Належний стан національної економіки залежить від багатьох факторів, зокрема, соціально-політичного середовища, природно-кліматичних умов, які впливають на бізнес та виробництво, можливості державного фінансування окремих секторів підприємництва та кількості і рівня економічних правопорушень. Кожен із зазначених факторів знаходиться у сфері відання держави органів, які можуть впливати на них в адміністративному та іншому порядку, застосовуючи регулятивні та примусові заходи. А відтак, запобігання та протидія ризикам економічної безпеки – це комплексна, нормативно врегульована діяльність держави (в особі її уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки [70].

Тож, зазначене вище дає змогу констатувати, що економічна безпека України – це позитивний стан національної економіки країни, який характеризується її нормальним функціонуванням, тобто відсутністю та мінімізацією впливу на неї деструктивних явищ, що забезпечується за рахунок комплексної державної діяльності щодо організації роботи економічного сектору, протидії та запобігання негативним чинникам і факторам, у тому числі й економічним правопорушенням та злочинам. В свою чергу як об'єкт адміністративно-правового регулювання, економічна безпеки представляє собою суспільні відносини, що виникають в рамках неї, та її прямо пов'язано із роботою суб'єктів публічного управління. Це сфера чинення державної влади та державних функцій, які є предметом регулювання адміністративних норм. Зазначене доводить вірність та необхідність саме адміністративно-правового дослідження економічної безпеки, яке дозволить найбільш правильно та повно розкрити юридичні підвалини діяльності, спрямованої на протидію та запобігання ризикам останньої.

1.2. Стан наукового розроблення проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки

Проблема економічної безпеки на сьогодні є однією із найбільш актуальних тем наукових досліджень представників багатьох галузей знань, у тому числі, юридичної. В різний час, вона ставала предметом наукових робіт різного обсягу та формату. Зокрема, економічній безпеці та пов'язаним із нею аспектам присвячено численні монографії правового, управлінського та економіко-фінансового спрямовування. Так, в роботі Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко та С.М. Макухи розроблено теоретичні основи економічної безпеки держави. Визначено основні внутрішні складові економічної безпеки

України. Особливу увагу приділено формуванню механізмів економічної безпеки у зовнішньоекономічній діяльності. Аргументовано особливості формування економічної безпеки держави в умовах інноваційної моделі соціально-економічного розвитку. Визначено інституціональні умови відтворення економічної безпеки. В роботі науковців відмічається, що стан національної безпеки України означає захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам. Невід'ємною складовою національної безпеки є економічна безпека держави. Вона відіграє вирішальну роль у досягненні економічного суверенітету держави, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, убезпеченні суспільства від екологічних стихій, зростанні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності. Створення ефективної системи економічної безпеки держави дає можливість вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіянню збитків соціально-економічній системі в цілому. Поліпшення системи економічної безпеки набуває особливої актуальності для країн, які переживають трансформаційну кризу та загострення притаманних їй суперечностей [54].

Монографія М.М. Єрмошенко та К.С. Горячева розкриває місце і засади фінансової безпеки в системі економічної безпеки на двох рівнях управління економікою країни: держави і підприємства. Досліджено та представлено роль економічної безпеки в розвитку економіки України, визначено і обґрунтовано шляхи забезпечення фінансової безпеки на рівні держави. Окрему увагу вчені приділяють впливу ризиків та загроз стану фінансової безпеки підприємства і держави в цілому, як складової економічної безпеки [59].

В монографії В.Г. Федоренко, І.М. Грищенко, О.Ф. Новікової, О.В. Ольшанської, А.О. Мельника, Т.Є. Воронкової, М.П. Денисенко, М.І. Фащевського, Р.А. Махіня, Н.Г. Джинчарадзе, Н.П. Борецької та ряду інших авторів висвітлено теоретико-методологічні основи формування системи економічної безпеки, детермінанти її розвитку. В роботі особливу увагу приділено впливу геоекономічних чинників на економічну безпеку держави в умовах глобалізації та елімінування негативного впливу світових криз на економічну безпеку України. В монографії проведено ґрунтовний аналіз щодо міжнародної політики забезпечення національної безпеки в контексті економічних і соціальних аспектів. Досліджено проблему економічної безпеки регіонів та суб'єктів господарської діяльності. Питання ризиків економічної безпеки розчинюється у роботі авторів. Зокрема, в монографії акцентовано увагу, що в сучасних умовах посилюються проблема внутрішньої регіональної економічної безпеки України у зв’язку із загостренням політичної ситуації в країні. Ці проблеми вимагають перегляду існуючих концепцій економічної безпеки й удосконалення пріоритетних шляхів її забезпечення. В умовах прискореної глобалізації, загострення протиріч у різних сферах діяльності людства, міжнародної конкуренції та конкурентної боротьби на національних ринках, збільшення кількості природних катаклізмів, катастроф та техногенних аварій зростає значущість забезпечення безпеки в цілому та економічної безпеки зокрема на всіх рівнях. Стійкий розвиток національної економічної системи нерозривно пов'язаний з економічною безпекою країни. Економічна безпека є багатоаспектним явищем, її стан динамічно змінюється. Економічна безпека національної економіки в сучасних умовах стає одною з головних проблем, що потребує уваги та ретельного вивчення спеціалістів різного профілю. Сучасний стан розвитку національної економіки характеризується наявністю значного числа чинників, які негативно впливають на функціонування держави, регіонів, підприємств, організацій, установ [56, с.8-9].

Досить цікаве та нетипове дослідження провели Н.Б. Москалюк, О.І. Вівчар, О.В. Баранецька та О.І. Олійничук, монографію яких присвячено питанню економічної безпеки та фінансовим розслідування. В їх роботі представлено результати дослідження теоретичних і методичних засад економічної безпеки держави та господарюючих суб'єктів в сучасних трансформаційних умовах; обґрунтовано нормативно-правовий базис системи економічної безпеки; визначено передумови та проблеми фінансових розслідувань у контексті економічної безпеки держави; узагальнено інституційні, організаційні та процесуальні аспекти здійснення фінансових розслідувань та перспективи розвитку. Крім того, в роботі визначено, що забезпечення економічної безпеки України стає все більш актуальним завданням в умовах реалізації європейського вектора розвитку та гібридної війни з Росією, у тому числі в економічній сфері. Відповідно досягнення стабільності і поступовий перехід до економічного зростання є головним завданням уряду. Однією із найважливіших умов формування незалежної суверенної держави є створення системи економічної безпеки як основної складової національної безпеки. Водночас у системі економічної безпеки країни важливу роль відіграє її фінансовий сектор, від рівня якого залежить реалізація національних інтересів та сталий розвиток. Ефективна система економічної безпеки – це питання існування будь-якої держави, тому її забезпечення є одним із пріоритетних завдань розвитку України. Нехтування станом економічної безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету [55].

Відмітити також варто групову роботу З.Б. Живко, О.В. Черевко, М.І. Копитко, Н.В. Зачосова, М.О. Живко, В.В, Середи, В.О. Занора та А.В. Бієвець. В дослідженні авторів розкриваються теоретичні основи та практичні засади забезпечення економічної безпеки України. Науковцями визначається проблематика «безпеки», яка на початку XXI століття набула

універсального змісту, поширилася на сфері соціальних, економічних, правових, культурних, екологічних, та інформаційних відносин. До того ж, розглядається існуюча тенденція до появи різноманітних видів безпеки: енергетичної, продовольчої, демографічної, епідеміологічної тощо, що зумовлено виникненням відповідних загроз як національного так і глобального рівнів. Акцентовано увагу на проблемах організаційно-правового забезпечення захисту державної та комерційної таємниці; на проблемах створення та функціонування міжнародної і національної системи протидії відмиванню «брудних» грошей; на проблемах впливу системної корупції на безпеку держави [53].

Видові інтерпретації та специфічні аспекти економічної безпеки держави, у тому числі, ризики які їй загрожують, більш глибоко та змістовно досліджувались в дисертаційних роботах окремих вчених. Наприклад, О.А. Мангул розглядав економічну безпеку України в системі факторів економічного росту. В його дисертації знайшли розкриття та розвитку теоретико-практичні питання щодо: сутності економічної безпеки країни в контексті теорії економічного розвитку; типологізації категорії економічної безпеки національної економіки на основі пріоритетності впливу факторів економічного росту; сучасного стану та особливостей формування рівня економічної безпеки України; верифікації взаємозалежності рівня економічної безпеки та темпів економічного росту України; обґрунтування напрямів формування пріоритетних факторів зростання економічної безпеки України і таке інше. Окрему увагу в дисертації приділено ризикам та негативним чинникам економічної безпеки, які розглядаються науковцем паралельно, як фактори впливу, але не предмет цілеспрямованої діяльності із забезпечення вказаної категорії. «На сучасному етапі в економіці України діє низка негативних чинників, зокрема: високий рівень монополізації та енергоємності виробництва, деіндустріалізація та недостатній рівень інновацій, загрозлива демографічна ситуація, вплив яких посилюється

втратою частини території внаслідок збройної агресії з боку Російської Федерації. В умовах загострення зовнішніх і внутрішніх загроз слід відзначити зростання ролі економічної безпеки як вагомої складової національної безпеки України», - пише науковець [125].

В соціально-гуманітарному вимірі досліджено питання забезпечення економічної безпеки України О.І. Дацко. У її дисертації окреслено теоретичні засади соціально-гуманітарної компоненти економічної безпеки на макрорівні. Здійснено критичний аналіз інституціонального забезпечення економічної безпеки національної економіки в контексті процесів глобалізації, а саме окреслені системні взаємозв'язки соціальної сфери, культури та процесу формування інституціонального базису економічного розвитку. Доведено, що в умовах загострення глобальної економічної кризи раціональною концепцією національної ідеї є ідеологія економічного націоналізму, поєднаного з духовним розвитком народу. Враховуючи теоретико-методологічні підходи до розуміння економічної безпеки, авторкою визначено концепцію економічної безпеки національної економіки, яка визначається як система, що характеризується потенціалом розвитку, забезпечує захист громадянина в системі національних інтересів, забезпечує самовідтворення народу, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, можливість реалізації потенціалу, розвиток та захист життєво важливих інтересів громадян, територіальних громад. У дослідженні проведено критичний аналіз інституційного забезпечення економічної безпеки національної економіки в контексті процесів глобалізації [44]. В дисертації ризики розкриваються в аспекті тенденцій та аспектів трансформації інститутів економічного середовища та національної економіки в цілому. Вченою доведено, що найістотніший вплив на формування системи економічної безпеки національної економіки у XXI столітті здійснюють зростання чисельності населення Землі, урбанізація, глобальна трансформація інституту власності, цифровізація, пандемія COVID-19,

ескалація воєнних конфліктів, що обумовлює необхідність перегляду існуючих безпековий концепцій та вдосконалення механізмів управління публічною власністю, передусім природними ресурсами, їх раціонального використання з урахуванням потреб майбутніх поколінь, регулювання їх приватизації, ефективним залученням громадян до управління і усвідомленої відповідальності за реалізацію права власності на ці ресурси, що обумовлює доцільність активнішого залучення громадян до управління публічною власністю для зміцнення економічної безпеки держави. Висвітлено трансформацію економічного середовища буття людини під впливом процесів глобалізації на різних рівнях ієрархії управління, а також трансформацію права власності форми реалізації права власності людини на природні ресурси. О.І. Дацко запропоновано методологічний базис оцінки рівня ентропії економічної системи як домінантного критерію її безпеки, визначеного співвідношенням частки об’єктів права власності (ресурсного потенціалу), на яку не закріплене або неналежно закріплене право власності, до загального енергетичного потенціалу (всіх об’єктів права власності), на основі чого економіку визначено термодинамічною системою, енергетичний потенціал якої формують об’єкти власності. Доведено, що підвищення рівня ентропії зумовлює некерованість та непрогнозованість розвитку, неефективність інституційного середовища економічної взаємодії, виникнення і посилення загроз економічній безпеці держави, зниження енергетичного потенціалу внаслідок перерозподілу ресурсів, вилучених з обігу, зростанням рівня корупції, рівня тінізації економіки та поглиблення бідності. Запропоновано організаційно-економічні механізми забезпечення базових економічних та соціальних прав громадян, зокрема механізм реалізації об’єктно-суб’єктного статусу громадянина в системі економічної безпеки України, розроблено критерії оцінки рівня захисту людини, громадянина в цій системі [44, с.4-5].

Дисертаційну роботу О.Є. Денисова присвячено розробці економічної безпеки галузей промисловості в системі економічної безпеки держави загалом. Окремою ціллю роботи вченим було поставлена ідентифікація загроз економічній безпеці галузей промисловості та дослідження їх впливу на складові економічної безпеки держави в цілому. Крім того, в дисертації удосконалено методичний підхід до оцінювання економічної безпеки галузей промисловості, який, на відміну від існуючих, передбачає багаторівневий аналіз стану конкурентоспроможності як базисної умови економічної безпеки, що охоплює чотири блоки, десять складових та вісімдесят вісім показників за визначеними внаслідок декомпонування складовими, та на основі отриманих даних дозволяє оцінити стан і рівень економічної безпеки галузі як загалом, так і за рівнями, складовими, сферами виникнення загроз [45]. Також в роботі знайшла розвитку класифікація загроз та ризиків економічної безпеки держави, яку, на відміну від усталених підходів, розроблено за уточненими складовими економічної безпеки галузі промисловості – фінансово-економічною, техніко-економічною, інноваційною, інвестиційною, ринковою, енергетичною, інформаційною, кадровою, експортною та імпортною, що дало можливість не лише сформувати більш комплексний склад загроз, але й виявити причинно-наслідкові зв’язки між дією загроз і станом параметрів економічного розвитку, конкурентоспроможності та функціональних складових економічної безпеки [45].

Вузьке спрямування має робота В.В. Гобела, який досліджував екологізацію в системі економічної безпеки держави та окремо торкався загроз останньої з огляду на тему роботи. Вченим визначено, що економіко-безпековий інструментарій екологізації – це система економічних заходів та прийомів, які спрямовано на подолання конфлікту цілей між екологічною та економічною системами шляхом попередження, виявлення та усунення екологічних загроз. Сформовано визначення поняття «інституційне

забезпечення екологізації» як сукупність основоположних норм та правил, взаємозв'язків і відносин між формальними та неформальними суб'єктами, сукупність організацій, що визначають рамки поведінки суб'єктів господарювання в еколого-економічних системах. Обґрунтовано необхідність доповнити систему оцінки екологізації як безпекової діяльності, індикаторами розроблених Комісією зі сталого розвитку ООН. Також для комплексної оцінки процесів екологізації в системі економічної безпеки держави запропоновано застосовувати додаткові показники: «токсичність» економіки, рівень природного відтворення еколого-економічної системи, індекс людського розвитку, рівень екологізації. Для ідентифікації основних екологічних загроз запропоновано науково-методичний підхід, що ґрунтується на основних положеннях закону ентропії. В межах зазначеного підходу проаналізовано стан довкілля за такими базовими показниками: утворення відходів, викиди забруднювальних речовин, частка відновлюваної енергетики, показники енергоємності та карбоноємності ВВП. Вченим сформовано основні екологічні загрози для системи економічної безпеки держави: високий рівень енергоспоживання у розрахунку на одиницю ВВП; низька частка вітрової та сонячної енергетики у структурі енергоспоживання; високий рівень утворення відходів та забруднення. Для вдосконалення стратегічного планування екологізації як безпекової діяльності запропоновано здійснювати стратегічний аналіз з використанням методу. Визначено основні можливі загрози, що можуть становити процеси екологізації для економічної системи в довготривалому періоді та їхній вплив на економічну безпеку держави. Наголошено на важливості надання широких повноважень громадським організаціям та іншим соціальним інститутам як суб'єктам екологізації [37, с.4].

Дисертаційна робота О.І. Карпенко присвячена поглибленню теоретичних засад, а також удосконаленню методичних положень та розробці науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної

безпеки національних економік в умовах глобальної регіоналізації. У дисертаційній роботі удосконалено науково-теоретичні підходи щодо дослідження економічної безпеки в умовах глобальної регіоналізації шляхом уточнення її сучасної архітектури, а саме: на основі сформованого компаративного профілю інституційної бази безпекових систем у регіонах світу запропоновано типологізацію міждержавних установ, які формують архітектуру регіональних безпекових комплексів, що визначається виокремленими ознаками, до яких віднесено: просторова (регіональний, міжрегіональний та трансконтинентальний характер) та функціональна (багатопрофільний (універсальний) та спеціалізований (суто безпекове спрямування та опосередковано безпековий функціонал з фокусом на економічних або політичних і військово-оборонних питаннях) характер), що стало основою обґрунтування побудови матриці відповідного інституційного забезпечення регіональних систем економічної безпеки. Розвинуто методологічні засади дослідження глобальної регіоналізації шляхом виділення нового формату міжрегіональних зв'язків, які визначаються високим рівнем інституціоналізації (берегіоналізм), до яких активно залучаються країни/ інтеграційні об'єднання/ регіональні групи різної континентальної приналежності, між якими встановлюється розгалужена система відносин (транснаціональний інтеррегіоналізм), у тому числі в форматі стратегічного партнерства (гібридний інтеррегіоналізм), та відповідного уточнення ієрархії рівнів економічної безпеки (глобальний (у тому числі бірегіональний, трансрегіональний, гібрідний), регіональний (міждержавний), національний, внутрішньодержавний, базовий), її відповідних структурних компонентів (безпека глобальна, міжнародна, національна, економічна, економічна безпека регіонів та міст, економічна безпека суб'єкта господарювання, безпека людини та її потреб), що відповідає сучасній просторовій структурі світового господарства і впливає на визначення стратегічних пріоритетів безпеки національної економіки, її

залучення до регіональних безпекових комплексів. Отримали подальшого розвитку концептуальні засади визначення напрямів глобальних трансформацій із урахуванням критичного впливу російсько-української війни на формування глобальної безпеки за сферами та напрямами впливу на безпековий розвиток національних економік, а саме: економічний, соціально-демографічний, природно-екологічний, технологічний, політико-ідеологічний (геополітичний), культурно-цивілізаційний (довоєнні, визначальні до 2022 року); реконфігурація економічних моделей, соціальна поляризація, навколишнє середовище та стійкість, здоров'я та благополуччя, технологічна конвергенція, послаблення впливу влади та підвищення невизначеності, геополітична фрагментація, індивідуальні повноваження та зміна цінностей (ті, що актуалізувалися в умовах воєнних дій, визначальні з 2022 року) [80, с.2-4].

Більш дотичними до теми нашого дослідження є дисертації наступних науковців. Наприклад, І.В. Шевчук розглядаються основи державного регулювання протидії загрозам національним інтересам України у сфері економічної безпеки. Вченою розроблено модель державного регулювання протидії загрозам національним інтересам України у сфері економічної безпеки, сутність якої полягає у створенні ефективних державно-управлінських механізмів, що мають забезпечити реалізацію державної політики у сфері національної безпеки, спрямованої на виконання державно-управлінських завдань щодо реалізації державної економічної політики: виявлення передумов виникнення загроз національній економічній безпеці; адекватного реагування на загрози національним інтересам України у сфері економічної безпеки; зменшення критичних загроз в економіці; ужиття першочергових антикризових заходів у сфері економічної безпеки, що дасть можливість створити національну систему забезпечення економічної безпеки. І.В. Шевчук також визначено та концептуально обґрунтовано пріоритетні напрями підвищення ефективності державного регулювання

протидії загрозам національним інтересам України у сфері економічної безпеки, що відповідають критеріям ефективності державного регулювання, а саме: досяжності стратегічних, тактичних та оперативних цілей у визначеній сфері; цільової результативності (відповідність реального стану досліджуваної сфери визначеним цілям); балансу інтересів суб'єктів сфери економічної безпеки; дієвості ринкового механізму; відкритості національної економіки (процеси економічної інтеграції у міжнародний простір). Реалізація напрямів здійснюватиметься на кількох рівнях: відомчому, загальнодержавному, міжнародному, де управлінські функції втілюються через дотримання відповідно до Конституції і законів України міжнародних зобов'язань, ужиття правових, організаційних, фінансово-економічних, інформаційних, безпекових заходів та застосування відповідних засобів з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування для забезпечення економічної безпеки держави під час проведення економічних реформ і з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на національну безпеку [243, с.6-7].

В цій же групі варто звернути увагу на дисертацію О.О. Дячкова присвячену управлінню економічною безпекою національної економіки в умовах загроз військового вторгнення. У роботі автора удосконалено комплексну систему експрес-оцінки економічно-військової безпеки та прогнозування ймовірних ризиків, що має ґрунтуватись на таких положеннях: оцінка здійснюється на підставі попередньо визначених ключових макроекономічних показників з подальшою екстраполяцією виявлених трендів на майбутні періоди; застосування бально-експертної оцінки та шкали градації для побудови профілю та пріоритетності загроз економічно-воєнній безпеці, визначення їх впливу на сталий розвиток та спрямованості впливу; розробка необхідних коригувальних заходів та відповідного інструментарію, з огляду на результати оцінки. Результати дисертаційного дослідження дали можливість здійснити формулювання й

обґрунтування вимог до системи управління ризиками надзвичайних ситуацій в умовах військового та/або надзвичайного стану: визначення рівнів ризику та механізмів державного регулювання безпеки; аналіз ризиків та прогнозування надзвичайних ситуацій; прийняття рішень щодо доцільності проведення заходів захисту; розподіл коштів на превентивні та відновлювальні заходи задля зменшення масштабів надзвичайних ситуацій; здійснення превентивних заходів, аварійно-рятувальних та інших робіт. Науковцем доведено, що стратегія забезпечення економічно-військової безпеки держави, яка має реалізовуватись на засадах довгострокового та упереджувального характеру протягом усього періоду її дії (у періоди до, під час та після військових дій), спрямована на підвищення ефективності функціонування економіки та оборонного потенціалу, безперервне збереження національного суверенітету та територіальної цілісності, захисту особистості та суспільства від зовнішніх та внутрішніх викликів, ризиків та загроз [51, с.4].

У форматі наукових статей ризики економічні безпеці розкривались О.А. Маслійом, О.П. Ківшиком та М.М. Котелевець. Вчені наголосили, що в умовах активізації процесів глобальної трансформації в напрямі захисту цивілізаційних цінностей і формування нового двополярного світу пріоритетність забезпечення економічної безпеки держави як фундаментальної основи національної безпеки кожної країни є безумовною. Зважаючи на залишковий вплив коронавірусної кризи 2020–2021 років найбільша за декілька десятиліть конвенційна війна на європейському континенті, розв’язана росією проти України у 2022 році, стала значним викликом та каталізатором нових загроз економічній безпеці на макро- та мега рівні в умовах глобальних перетворень. Зважаючи на це метою їх роботи стало дослідження виникнення, особливостей прояву та взаємозалежності загроз економічній безпеці України з глобальними

ризиками в умовах російсько-української війни й пов’язаних з нею глобальних перетворень [126].

Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави проведена в науковій статті Л.М. Акімової. Вчена пише, що економічна безпека дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні. Економічна безпека є складним і багатоплановим суспільним явищем, що характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву. Забезпечення економічної безпеки України сьогодні побудоване на відхилення від безпечних рівнів, тобто використовується методологія рефлексивного управління. Відтак, лише утворення аномалії спонукає до дій. Такий підхід призводить до втрати можливості своєчасного виявлення і відповідного реагування ще на стадії за-родження. Держава існує лише завдяки інерції. Це – пасивне забезпечення безпеки. На її погляд, у кризовій ситуації, що сформувалася в економіці України під тиском як економічних, так і неекономічних чинників, перелік загроз економічній безпеці України, визначений у чинних законодавчих актах з національної безпеки, має бути повністю переглянутий із визначенням системних та додатково набутих загроз за кожною складовою економічної безпеки [8].

Отже, спираючись на проведений у даному підрозділі дисертаційного дослідження аналіз наукового підґрунтя проблеми економічної безпеки України, можемо стверджувати, що незважаючи на той факт, що її вивченню присвячено численні дослідження різного обсягу та формату, втім чіткого, комплексного підходу до того, що являють собою її ризики, механізм запобігання та протидії ним, до цього часу сформовано не було. Як правило, загрози вивчаються науковцями в контексті відповідних напрямів розробки, як негативні чинники, що впливають на економічну безпеку та національну економіку, але не становлять безпосереднього предмету розгляду. Не

применшуючи значення існуючих наукових досліджень слід констатувати відсутність ґрунтовного, комплексного бачення щодо проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що в свою чергу суттєво ускладнює вироблення нової концепції стосовно її вирішення. Подібний стан речей потребує виправлення за рахунок проведення подальшого аналізу вказаної теми та глибокого огляду ключових ознак та специфіки останньої.

1.3. Поняття та види ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції

Зміст категорії «економічна безпека» неможливо зрозуміти без розкриття протилежного поняття – небезпека. Адже ці терміни знаходяться між собою у дихотомії, тобто обумовлюють одна одну. Якщо безпека – це відсутність та/або мінімізація ризиків чи загроз, то небезпека – це фактично і є відповідна сукупність ризиків і загроз, які несуть негативний вплив на якийсь об’єкт. В контексті представленого дослідження аналіз останніх має важливе теоретичне та практичне значення, у тому числі з точки зору подальшого законодавчого врегулювання окремих суспільно-правових відносин у економіко-фінансовому секторі. Зазначене пояснюється тим, що розуміння змісту та переліку ризиків економічної безпеки України дозволяє скеровувати останню згідно до наявних та актуальних викликів, тим самим забезпечуючи її ефективність, зокрема, в рамках активного євроінтеграційного курсу нашої держави, який практично повністю змінює спосіб життя нації.

Етимологія слова «ризик» походить від французького «risgue» – ризик, італійського – «rischo» – ризик, небезпека, від пізньолатинського «risicare» – обгинати виступ. В сучасному значенні – це небезпечність виникнення непередбачуваних витрат очікуваного прибутку, доходу, майна, коштів у

зв’язку з випадковою зміною умов діяльності, несприятливими обставинами або дією непереборної сили; ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися у певний час або за певних обставин, тобто можлива подія, поява якої має ймовірний і випадковий характер та зумовлює небажані наслідки для учасника відповідних правовідносин. Особливості змісту і межі ризику визначаються в окремих сферах людської діяльності [246, с.414; 9, с.92]. Як зауважує в своїй дисертації К.Г. Семенова, слово «ризик» португальського походження і спочатку означало «стрімка скеля». Пізніше в поняття «ризик» були включені й інші предмети й обставини, які загрожували кораблю на морі. Протягом тривалого часу поняття ризику не лише асоціювалося з багатозначними негативними проявами життєвих ситуацій, але й часто вживалося як їх синонім, тому нерідко ототожнюється з поняттям небезпеки, що загрожує певному об’єкту [207, с.39]. Прямим синонімом слова «ризик» є термін «загроза» – можливість, неминучість, непередбачуваність виникнення чогось небезпечного, прикрого [233, с.204; 169, с.23].

Апелюють поняттям «ризик» також економісти, філософи та психологи. Економічний аспект категорії «ризик» (як найбільш важливий в реальному житті) має два значення: можливі збитки або неудача і небезпека, від якої проводиться страхування (розуміється як можливість настання обставини, яка заподіює матеріальну шкоду). У контексті філософського аналізу ризик розглядається як відображення випадковості оточуючого світу в його ймовірнісному відображенні . У філософській літературі ризик інколи також розглядається у суб’єктивному розумінні у зв’язку з відповідальністю. Ризик як психологічна категорія досліджується у зв’язку з вибором, прийняттям рішень, які розглядаються в якості прояву волі людини. Психологічна наука розглядає ризик як можливість отримання невигідного результату внаслідок вибору альтернативи, ймовірність якого не виключається; чим більша невизначеність, тим він більший. Тому в

психології ризик розуміють як різновид презумпції ймовірності помилки в досягненні цілей і передбачуваних результатів рішень, що ґрунтується на визнанні істинності визначеної поведінки [230, с.79-80].

Слово «ризик» вживається в страхуванні в різноманітних значеннях, передусім в абстрактному й конкретному сенсі. У першому, теоретичному сенсі під ризиком розуміють міру небезпеки чи вираження середнього обсягу можливих збитків у певний момент часу. Практика надала цьому абстрактному поняттю конкретного значення, розуміючи під ризиком те, що може відбутися з об'єктом страхування, тобто за настання відомої події, зумовленої в страхуванні, цей предмет може бути зруйнованим, пошкодженим чи втратить свою цінність [212, с.84].

З приводу змісту поняття «ризик» («загроза») вироблено багато авторських концепцій. В зарубіжній науковій площині, зокрема, згідно до тлумачення Р.Дж. Чапмана ризик – це потенційна, кількісно вимірна можливість несприятливих ситуацій і наслідків, а саме втрат, збитків доходу чи майна, коштів у зв’язку з невизначеністю, тобто з випадковою зміною умов економічної діяльності, несприятливими, у тому числі форс-мажорними, обставинами, загальним падінням цін на ринку; можливість отримання непередбачуваного результату залежно від прийнятого господарського рішення [250, с.63].

Відповідні напрацювання проводились і вітчизняними науковцями. Наприклад, як цілком слушно відмічає В.Т. Білоус, в науковому розумінні ризик – це специфічна діяльність в умовах невизначеності та ситуацій необхідного вибору. Там, де відсутній вибір, не виникає ризикової ситуації і, відповідно, не буде ризику [17, с.291]. Цікавою видається позиція О.В. Шакірової, яка зазначає, що ризик – це величина шкоди від тих чи інших подій, явищ природи або дій людей та імовірності їх виникнення. Люди щоденно, свідомо або несвідомо, потрапляють під «лавину» більш або менш сильних ризиків. З розвитком технологій, поняття ризику стало

кількісною мірою рівня небезпеки людини. Ризик об'єктивний і практично пов'язаний з будь-яким видом діяльності людей, починаючи від первісного суспільства (ризик полювання, мореплавання, виживання в умовах природи) та до наших часів (ризик економічний, політичний, виробничий тощо). Людина інколи спроможна йти на великий ризик заради сильних позитивних емоцій (небезпечні види спорту, полювання, придбання й їзда на автомобілі тощо) або для само затвердження (героїчний вчинок) [242, с.88; 167, с.321]. В дисертаційному дослідження В.С. Мілаш наведено тлумачення категорії ризик як: 1) позначення сутності явищ, поява яких викликає майновий збиток; 2) можливість наступу певної події, 2) сама подія, наступ якої обумовлює майновий збиток; 3) діяльність, що пов'язана з подоланням невизначенності у ситуації неминучого вибору, у процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити вірогідність досягнення передбачаємого результату [133, с.15-16]. О.М. Орлова пише: «Ризик – це можливість настання подій із негативними наслідками в результаті певних рішень чи дій. Сутність поняття «ризик» спирається на вивчення властивостей ризику, а саме невизначеності (ризик виникає за умови альтернативного розвитку подій), збитку (оскільки ризик існує, коли результат може призвести до збитку), наявності аналізу розвитку ситуації (ризик передбачає якісну чи кількісну оцінку та розуміння можливості негативних наслідків у майбутньому періоді), приналежності конкретному суб'єкту (тому що ризик виникає за практичної значущості для кого-небудь очікуваної події)» [150, с. 132; 40].

В правовій літературі зміст ризиків безпеки, національної чи економічної безпеки практично не освітлено. Окремий приклад можна знайти у положеннях Закону України «Про національну безпеку України». В документі знаходить свого визначення поняття «загрози національній безпеці України», що тлумачиться, як явища, тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити

реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [188].

Отже, словом «ризик» позначається якийсь аспект, котрий несе в собі негативний вплив на відповідний об'єкт. Зважаючи на це, а також зміст економічної безпеки, можемо констатувати, що ризики (загрози) економічної безпеки України – це різноманітні деструктивні, руйнівні, негативні чинники та фактори об'єктивної дійсності, які виникають в різних сферах суспільно-правових відносин та впливають на нормальний стан національної економіки, а також є предметом протидії та запобігання з боку держави і уповноважених нею суб'єктів.

Що ж стосується видів ризиків економічної безпеки України, то тут, як наукова думка, так і законодавчі положення, більш змістовні та пропонують багато інформації для аналізу та врахування. Так, на офіційному рівні вперше про ризики економічної безпеки держави велась мова у положеннях Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 №964-IV, який на сьогодні вже нечинний. Статтею 7 визначалось, що основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві у економічній сфері є: 1) істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямах інноваційного розвитку; 2) ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; 3) нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; 4) відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; 5) критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромисловому комплексі, системах життєзабезпечення; 6) недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; 7) критична залежність

національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; 8) нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості; 9) велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів; 10) небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; 11) неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; 12) критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; 13) неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави; 14) «тінізація» національної економіки; 15) переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними [190].

Сьогодні даний перелік суттєво розширений, передусім, з урахування різних складових економічної безпеки держави. Відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року затвердженої Указом Президента України від 11.08.2021 №347/2021 складовими останньої є фінансова, виробнича, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та макроекономічна безпека. В документі зазначено, що національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення

економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями - напрям розвитку та безпековий напрям [194].

Класифікувати та визначити загрози економічної безпеки країни намагались численні науковці. Наприклад, Л.М. Акімова зауважує: «В умовах тісного взаємозв’язку та взаємозалежності внутрішніх і зовнішніх загроз наявність внутрішніх загроз економічної безпеки держави детермінує зростання зовнішніх загроз, наприклад, неефективність державного регулювання в умовах глобалізації породжує появу та реалізацію зовнішніх загроз економічної безпеки держави». З огляду на це, авторка серед основних ризиків економічної безпеки України виділяє наступні: скорочення внутрішнього валового продукту; зниження інвестиційної та інноваційної активності; зниження науково-технічного та технологічного потенціалу; зростання кредитних ризиків; критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості; низькі темпи розширення внутрішнього ринку; нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером; критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; неефективність політики енергозбереження; дорогі енергоресурси та низька їх якість. Крім того, науковець вказує: «Виходячи з наявних умов та непростої економіко-політичної ситуації, індивідуальна вітчизняна модель, що зможе привернути увагу зовнішнього інвестора, стримувати темпи інфляції, піднімати доходи населення та фінансувати військову обороноздатність країни буде порятунком для економіки України та прикладом наслідування для країн з ринком, що розвивається» [8].

О.А. Маслій та О.П. Ківшик аналізують глобальні перетворення, як детермінанту ризиків і загроз економічної безпеки держави. В аспекті цього

вчені вважають, що найбільш небезпечні ризики економічної безпеки України в умовах глобальних трансформацій пов'язані, насамперед, з війною та рецесією, внаслідок пандемії COVID-19. Військові руйнування, російські атаки на інфраструктурні об'єкти, окупація частини території України, бюджетна криза та інші глобальні виклики підсилюють негативний вплив системних внутрішніх загроз економічної безпеки України, серед яких сировинна орієнтація національної економіки, її низька конкурентоспроможність, проблеми з оновленням матеріально-технічної бази виробництва, масштабна корупція, високий рівень тіньової економіки та інші структурні деформації. Під час глобальних перетворень, що характеризуються зростаючим впливом екзогенних викликів і загроз, для підтримки достатнього рівня економічної безпеки України в умовах війни та відновлення економічного зростання у повоєнний період важливо впроваджувати проактивний підхід до забезпечення економічної безпеки держави, спрямований на реалізацію превентивних заходів із недопущення деструктивного впливу потенційних загроз [126, с.29].

Основуючись на проведеному аналізі основних індикаторів складових економічної безпеки, О.І. Вівчар, Т.Г Васильців, Р.Л. Лупак, Ю.Є. Муравська, Н.П. Христиченко, В.В. Сопко та ряд інших науковців дійшли висновку, що до актуальних загроз економічної складової національної безпеки належать такі: 1) втрата значної частини виробничих потужностей через військові дії на Донбасі; 2) економічні диверсії на території України; 3) високий рівень тіньової економіки; 4) корупція в органах влади; 5) уповільнення темпів зростання ВВП; 6) низький рівень боргової стійкості; 7) несприятливий інвестиційний клімат та зниження інвестиційної активності; 8) негативні демографічні характеристики, зокрема депопуляція та погіршення стану здоров'я населення, старіння нації; 9) зростання рівня безробіття; 10) значний масштаб трудової міграції (насамперед, економічно активного населення); 11) високий рівень імпортної

залежності України; 12) значна доларизація економіки; 13) погіршення рівня конкурентоспроможності економіки; 14) зниження купівельної спроможності населення; 15) недосконале державне регулювання зовнішньої торгівлі продовольством; 16) критичний стан основних засобів, висока ресурсо- та енергоємність виробництва; 17) низький технологічний рівень та низька інноваційна спроможність економіки; 18) недосконала нормативно-правова база інвестування; 19) періодично різкі коливання курсу національної валюти тощо [55, с.157-158].

Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко та С.М. Макуха намагались простежити у своїй дисертації взаємозв'язок тенденцій розвитку сучасної економіки України та ризики, які вони несуть для економічної безпеки. В ході свого дослідження автори зробили висновки про існування наступних прямих зв'язків: 1) посилення технологічного відставання від інших країн передбачає такі ризики: втрата конкурентоспроможності і можливості брати участь у трансфері технологій на еквівалентній основі, втрата ринків; 2) відсутність мотиваційних механізмів для всіх учасників інноваційного процесу – деградація технологічного потенціалу, закріплення сировинної орієнтації економіки; 3) світова фінансова криза – істотно знижується вірогідність залучення до ризикової інноваційної сфери іноземних і внутрішніх інвестицій; зменшення обсягів державного фінансування наукових досліджень, що за відсутності альтернативних джерел призведе до згортання науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи; 4) відсутність внутрішнього попиту на інноваційну продукцію –закріплення сировинної орієнтації економіки, деградація науково-технологічного потенціалу; 5) посилення залежності від інших країн щодо імпорту технологій і високотехнологічної продукції –технологічні нововведення призведуть до удорожчання продукції, але, якщо залишаються дешевими трудові ресурси, внутрішнє споживання і попит не зростатимуть, а, навпаки, можуть зменшитись, що здатне спровокувати кризові явища; залежність від

іноземних транснаціональних корпорацій, зусилля яких можуть спрямовуватись на знищення українських конкурентів, що спричинить згортання інноваційної діяльності в країні; 6) міграція наукових кадрів і фахівців, зниження пріоритетності наукової праці –деградація наукового потенціалу країни, системні перешкоди для реалізації орієнтирів підвищення оплати праці та інвестування в людський розвиток; 7) відсутність дієвих механізмів вилучення і перерозподілу на користь високотехнологічних галузей сировинної ренти – закріплення сировинної орієнтації економіки, деградація науково-технологічного потенціалу; 8) відсутність національної інноваційної системи як цілісної системи зв'язків –відсутність інтеграційних механізмів «запуску» інноваційного процесу, подальше погіршення технологічної структури економіки, втрата конкурентоспроможності, відплив інтелектуального продукту через відсутність належного захисту і комерціалізації інновацій; 9) спрямованість державної економічної політики на вирішення поточних завдань, що підсилюється світовою фінансовою кризою – закріплення сировинної моделі економіки, спрямування зовнішніх позик на підтримку галузей нижчих техноукладів [54, с.82-83].

Суттєвим недоліком наведених класифікацій як офіційного, так і доктринального характеру є те, що в них євроінтеграція як окремий ризик, або побічний фактор котрий викликає певні ризики, практично не виділяється Зазначена концепція є вкрай невірною та перешкоджає належному сприйняттю економічної безпеки України. Як доречно зауважує В.О. Корнієнко, європейська інтеграція – це процес взаємодії між соціальними і політичними інститутами держав Європи, стимулюючий створення нової політичної системи (Європейський союз (далі – ЄС)). Процес європейської інтеграції розглядається як ефективний спосіб уникнути війни між державами Європи і став відповіддю на військові потрясіння XX століття [100].

В основі нормативного регулювання євроінтеграції на сьогодні лежить Угода про Асоціацію з ЄС від 27.06.2014 цілями якої визначено: a) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; b) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; c) сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року; d) запровадити умови для посилених економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до acquis ЄС; e) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; f) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [235].

Зважаючи на викладене, євроінтеграція – це ключовий орієнтир роботи національної економіки України, який націлений на її актуалізацію та трансформацію згідно із стандартами та вимогами Європейського Союзу з метою подальшого прийняття нашої країни до цього наддержавного утворення. Це обумовлює виникнення особливого перехідного періоду, коли приймаються законодавчі акти, починають роботу нові економіко-фінансові інститути та припиняють роботу застарілі, відбувається зміна орієнтації доходів та видатків державного бюджету і таке інше. Внаслідок цього,

існуючі ризики економічної безпеки України загострюються, а також доповнюються новими [68].

З огляду на викладене, до видів ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції, на наш погляд, відносяться наступні:

- соціальні ризики. Головною рушійною силою національної економіки України є люди, населення держави, яке платить податки, сприяє товарообігу, купує та продає нерухомість, займається господарською діяльністю, у тому числі критично важливою, тощо. Втім, трансформаційні процеси в умовах євроінтеграції далеко не завжди впливають на суспільство позитивним чином. В багатьох аспектах умови життя людей змінюються в негативному напрямку, що суттєво знижує їх покупні спроможності. Окрім того, вагомими соціальними ризиками також є: 1) посилення широкої трудової міграції населення України до країн ЄС внаслідок відкриття кордонів та спрощення процесу легалізації в інших державах. Позитивна відмінність заробітної плати в країнах Європи є привабливим аспектом для виїзду за кордон та праці, внаслідок чого бюджет нашої держави потенційно втратить багато ресурсів паралельно відтоку людей; 2) підвищення податкових ставок для бізнесу згідно до стандартів ЄС зумовлює неможливість багатьма підприємцями провадити господарську діяльність, внаслідок чого багато підприємств, установ та організацій «тінізуються» та не платитимуть податки в цілому;
- правові ризики. Відповідно до статті 8 Конституції України, на території нашої країни визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [98]. Згідно даного принципу, основним інструментом регулювання суспільно-правових відносин на території України є право, виражене у законодавстві. Проте, незважаючи на панування даної вихідної засади, на сьогоднішній день далеко не всі сфери суспільного життя належно

нормативно врегульовані, зокрема, в сфері економіки. Наслідком цього є виникнення правових ризиків економічної безпеки, наприклад: 1) нерегульованість багатьох нових секторів трудової діяльності, зокрема, пов'язаних із використанням цифрових технологій, наприклад, фрілансу, що зумовлює неможливість держави оподаткувати відповідні робочі процеси та отримати прибуток від них; 2) відсутність належного нормативно-правового регулювання використання криптовалюти сприяє її використанню для фінансування тіньових економічних процесів, безконтрольності та неможливості викрити хабарництво тощо. В умовах євроінтеграції та посилення глобальних спроможностей міжнародних зв'язків дані ризики посилюють свій негативний ефект та можуть чинити критичну загрозу національній економіці [64];

- адміністративно-управлінські ризики. Однією з головних умов європейської інтеграції є удосконалення адміністрування податків та посилення правоохоронного сектору в аспекті боротьби із фінансовими злочинами та правопорушеннями. Зокрема, за цим напрямом на сьогоднішній день створено та забезпечено роботу нової правоохоронної інституції – Бюро економічної безпеки України [176]. Однак, в умовах високого рівня корупції на території України, існує суттєвий ризик використання спроможносте та ресурсів БЕБ для чинення негативного впливу на бізнес, перешкоджання законній діяльності суб'єктів господарської діяльності і, як наслідок, неспроможності ними реалізовувати необхідні для підтримки та забезпечення національної економіки процеси [64];

- військові ризики. Військова агресія російської федерації щодо України, безперечно, не є наслідком євроінтеграції та жодним чином з нею не пов'язана. Проте, на противагу коливанням національної економіки під впливом нових правових, організаційних, адміністративних та інших трансформацій, існує реальна збройна агресія, яка зумовлює уведення на території України воєнного стану та проведення мобілізації. Згідно до Закону

України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [191]. В свою чергу, відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу [187]. Кожне із цих явищ вимагає зміни парадигми роботи національної економіки з орієнтацією на воєнні загрози та відкриту збройну конфронтацію із російською федерацією. Вплив при цьому ще й євроінтеграційних процесів становить ризик нормальному функціонування економічного сектору, який фактично розривається між виконанням та запровадженням стандартів Єврозони та задоволенням військових потреб. Це, зокрема, може призвести до таких негативних наслідків, як неспроможність в якийсь момент покрити національними ресурсами зовнішньоекономічні зобов’язання, а також підтримувати внутрішній соціальний сектор та функціонування державних організацій і таке інше [64];

- товарно-фінансові ризики. Угода про Асоціацію з ЄС від 27.06.2014 містить положення про відкриття та посилення ринкових відносин між Україною та Європейським Союзом, а також лібералізацію перевезень товарів. Даний позитивний момент несе в собі суттєві ризики проникнення на територію нашої країни товарів неналежної якості та контрафактних товарів поза митним контролем. Вони можуть наповнити ринок та створити додаткове навантаження на вітчизняний бізнес, адже внаслідок своєї низької вартості матимуть більшу конкурентну спроможність [235].

Тож, саме зазначене вище становить коло ключових та актуальних на сьогоднішній день ризиків економічної безпеки України. Їх врахування та якісне законодавче обґрунтування підвищать ефективність роботи уповноважених державних органів в сфері забезпечення економічної безпеки, адже це дозволить значно правильніше визначати мету та цілі їх функціонування [64].

1.4. Нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічної безпеки

Реалізація тих чи інших глобальних, публічних процесів, особливо тих, які пов’язано із фінансовими ресурсами держави, є неможливою без належно побудованої системи нормативно-правових засад. Терміну «засада» в українській мові відповідають кілька семантичних значень: 1) основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь [211, с.300-301; 121, с.20]. В юридичній площині, правові або нормативно-правові засади, як правило, розкриваються із прив’язкою до якогось об’єкту чи сфери нормативно-правового регулювання.

Наприклад, за Т.В. Михальчук нормативно-правові засади використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом в розслідуванні злочинів – це «правова основа», джерело, на ґрунті якого будуються різні види діяльності, що стосуються використання телекомунікаційних технологій як у боротьбі зі злочинністю загалом, так і в кримінальному судочинстві зокрема. Розглядаючи правові засади як сукупність правових норм у вигляді субінституту кримінально-процесуального права, авторка зазначає, що такої якості вони набувають саме в межах кримінально-процесуальних норм, які в системі кримінально-процесуального права можна віднести до інституту доказів та інституту протоколів (процесуальних форм закріплення результатів кримінально-процесуальної діяльності). Тобто правові засади виступають як певна частина кримінально-процесуальних інститутів і регулюють специфічну сукупність суспільних відносин у межах предмета регулювання даного правового інституту [132, с.37].

В галузевій інтерпретації правові засади розглядає Д.Г. Заброда. Автор розкриває їх як сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів [63, с.49]. С. Приліпко сформулював наступне визначення: «Правові засади – це сукупність положень законодавчих та нормативно-правових актів держави щодо забезпечення інформаційної відкритості та комунікаційної взаємодії державних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з громадськістю» [173, с.234].

Відповідно до визначення О.В. Звіздай, нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні складає система юридичних положень Конституції, законів, галузевих нормативно-правових актів, документ Кабінету Міністрів України, центральних органів державної влади та місцевих рад [76, с.245]. В.І. Риндюк запропонував поєднувати

«нормативно-правові засади» в стандартному значенні із поняттям «законодавство». Останнє являє собою сукупність (систему) всіх нормативно-правових актів, прийнятих суб'єктами правотворчості. Поняття охоплює всі нормативно-правові акти, які прийняті суб'єктами правотворчості в межах компетенції та на основі Конституції України; система законодавства є ієрархічною та субординаційною сукупністю нормативно-правових актів, які пов'язані між собою та, взаємодіючи, регулюють суспільні відносини; система законодавства є системою всіх виданих і впорядкованих державними органами, безпосередньо народом або уповноваженими суб'єктами нормативно-правових актів (законів та підзаконних нормативно-правових актів) тощо [204, с.103-104].

З огляду на вище викладене, нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці представляють собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регламентують комплексну діяльність держави (в особі її уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки.

В основі нормативно-правових засад запобігання та протидії загрозам економічній безпеці знаходиться декілька груп нормативних актів. Першим та найголовніший документ – це Конституція України. Варто акцентувати увагу на особливе значення та зміст даного нормативного акту. Термін «конституція» є одним із найдавніших юридичних термінів, якому вже понад дві тисячі років. Окремі елементи конституції були сформульовані в працях давньогрецьких філософів, зокрема Платона і Аристотеля. Попри це прийнято вважати, що дане поняття походить від латинського слова «constitutio» – установлення, устрій. Імовірно, що поштовхом для використання слова «constitutio» як нормативно-правового терміна первинно послужило вживання його як заголовкового (на початку тексту) в офіційних

документах Стародавнього Риму словосполучення «Римський народ встановлює». Внаслідок довготривалого вживання вказаного словосполучення відбулась трансформація дієслова «встановлювати» в іменник «встановлення, устрій». У сучасному розумінні термін «конституція» одним із перших почав вживати Ш.-Л. Монтеск'є: назву «Про конституцію Англії» мала глава його твору «Про дух законів» (1748 року), у якій викладено його концепцію поділу влад. Саме Англія і вважається «батьківщиною» конституції. У XVII столітті там були прийняті такі важливі конституційні акти, як «Хабеас корпус акт» (1679 рік), «Біль про права» (1688 рік), «Форма правління державою Англії, Шотландії, Ірландії та володіннями, які їм належать», «Знаряддя правління» (1653 рік). Поява конституції як єдиного кодифікованого акта пов'язана з епохою буржуазних революцій. Першими конституціями цього періоду вважаються конституції штатів Північної Америки: «Конституція Меріленда (1776 рік), «Конституція Массачусетса» (1780 рік), конституційні акти, прийняті в штатах Пенсільванія («Біль про права Пенсільванії» 1776 рік), Вірджинія («Декларація прав Вірджинії» 1776 рік) тощо. Серед перших конституцій у сучасному розумінні цієї дефініції найбільш відомою є Конституція США 1787 року яка була розроблена установчими зборами і згодом ратифікована конституційними конвентами штатів. На теренах Європи першими конституціями прийнято вважати Конституції Франції та Польщі 1791 років, а на українських землях – Конституцію Пилипа Орлика 1710 року. Протягом першої половини XIX століття конституції були прийняті майже у всіх країнах Західної і Центральної Європи, а у другій половині XX століття конституції стали явищем загальносвітового характеру [97, с.26-27].

Сьогодні Конституція України є основою всієї правової системи. Вона становить базове, фундаментальне джерело, як для конституційного права, так і для всіх, без винятку, галузей національного права України – адміністративного, фінансового, цивільного, кримінального, тощо.

Конституція, одночасно, є найважливішим юридичним актом, та визначальним політичним документом. Як юридичний акт, – це основний закон держави, універсальний правовий акт, який регулює найважливіші суспільні відносини, створює юридичну базу для нормотворчої діяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Конституція є особливим інститутом правової системи країни. Їй належить правове верховенство по відношенню до всіх інших правових актів держави. Конституція оформляє національну правову систему, об'єднує чинне законодавство в єдине ціле, визначає основи законності і правопорядку в державі. Отже, юридичні властивості конституції як правового акту розкриваються через наступне. Конституція – це передовсім закон, тобто – правовий акт виключного значення. Вона має юридичне верховенство – найвищу юридичну силу стосовно всіх нормативно-правових актів держави. Це означає, що жоден нормативно-правовий акт не може суперечити конституції. Конституція становить основу всієї правової системи держави. Поточне законодавство розвиває, деталізує положення конституції. Для конституції властивий особливий механізм її прийняття та внесення до неї змін. Як політичний документ, конституція регулює важливі політико-правові інститути, встановлює основні засади внутрішньої та зовнішньої політики держави, соціально-економічного розвитку країни, закладає основи політичних, економічних, культурних, національних відносин, основи духовного життя. Вона визначає джерело всієї влади, носіїв влади, межі її розповсюдження та механізм здійснення тощо. Таким чином, конституцію – найважливіший правовий та політичний документ держави, характеризують окремі властивості, що мають певну самостійність, але, взяті в сукупності, можуть дати досить повне уявлення про неї [124, с.48-50; 98]. Рівно теж саме значення Конституція має в аспекті нормативно-правових засад забезпечення та протидії ризикам економічної безпеки. Як Основний закон вона консолідує принципи та орієнтири діяльності держави та державних органів,

яким вони мають неухильно слідувати та керуватись. Крім того, Конституція розподіляє компетенцію гілок влади встановлюючи, які саме функції має законодавець, та які напрями діяльності органів виконавчої влади та суду.

Ще одну важливу деталь значення Конституції закріплено в статті 9, де вказано: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [98]. Дана норма дає юридичні підстави ратифікувати та застосовувати на території нашої держави положення міжнародних актів, окремі з яких стосуються сфери запобігання та протидії загрозам економічній безпеці.

Таким чином, другий рівень нормативно-правових засад становлять міжнародні акти. Першим, та одним з найбільш змістовним, є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. Окрім визначення сутності та спрямованості процесу євроінтеграції, документ містить багато положень присвяченим взаємодії нашої держави та Єврозони з питань забезпечення національної безпеки та протидії її ризикам, у тому числі за економічним напрямом. Зазначеним питанням практично повністю присвячено Розділ ІІІ Угоди за статтями якого: «В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде

відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод» [235].

Крім того, сторони Угоди зобов'язуються активно співробітничати з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму. Із цією метою Сторони посилюють двостороннє та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво на оперативному рівні. Вони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом [235].

Також сторони співробітничають у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, inter alia, таких проблем: a) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; b) контрабанда товарів; c) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; d) корупція як у приватному, так і в державному секторі; e) підробка документів; f) кіберзлочинність. Сторони посилюють двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво із залученням Європолу. Сторони і надалі розвивають співробітництво, inter alia, стосовно: a) обміну найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень, b) обміну інформацією відповідно до існуючих правил, c) посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом, d) питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв [235].

Поряд із наведеним документом Україною укладено багато міжнародних Угод про співробітництво у сфері безпеки із конкретними державами. Наприклад, Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща від 08.07.2024 регулює питання

співробітництва з питань економічної стабільності, відновлення та відбудови держави, підтримки взаємодії економічних секторів обох країн, а саме: 1) взаємне економічне співробітництву, включно з торгівлею та інвестиціями; 2) захист інвестицій, технологій, авторських і патентних прав; 3) розвиток співробітництва між підприємствами, органами економічного самоврядування та бізнес-інституціями Польщі та України; 3) продовження підтримки України в посиленні її людського капіталу та інституційної спроможності шляхом обміну досвідом у сфері економічної трансформації, інституційної розбудови; 4) продовження підтримки України в розбудові інституційної, економічної та соціальної стійкості. Реалізація подібної цілі, зокрема, охоплює підтримку Державної служби України з надзвичайних ситуацій у багатьох критичних сферах, що посилить реагування на надзвичайні ситуації та покращить цивільний захист, зокрема цивільну оборону. Особливу увагу в Угоді приділено забезпеченню інклюзивного соціального відновлення у сфері освіти та охорони здоров'я, зокрема для задоволення потреб найбільш уразливих верств населення [236].

Подібною є Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії від 12.01.2024. Основними компонентами зобов'язань щодо безпеки, наданих Україні Сполученим Королівством у цій Угоді, зокрема, є: надання Україні всебічної допомоги для захисту та відновлення територіальної цілісності в її міжнародно визнаних кордонах, включно з територіальним морем і вільною економічною (морською) зоною, відбудовою національної економіки і захисту її громадян [237].

Окрім того, Сполучене Королівство зобов'язується спільно очолити Коаліцію спроможностей морської безпеки та зробити значний внесок у розвиток морського флоту України. Коаліція морської спроможності має на меті підтримати Україну, щоб вона стала повноцінним контрибутором морської безпеки в Чорному морі та в Азовському морі до 2035 року й

надалі. У майбутньому це допоможе Україні стримувати та протидіяти загрозам, відновлювати економічну діяльність і просувати Україну до оперативної сумісності з НАТО у морській сфері [237]. На відміну від Угоди про асоціацію з ЄС, точкові міжнародні угоди із окремими країнами про співробітництво в сфері безпеки регламентують питання не стільки забезпечення та протидії загрозам економічній безпеці, скільки подоланню детермінантів таких ризиків за рахунок посилення вітчизняного фінансово-грошового потенціалу, допомоги в розбудові внутрішньо-економічного середовища в особливий період [66].

Наступний рівень нормативно-правових засад запобігання та протидії загрозам економічній безпеці складають законодавчі акти нашої держави, що поділяються на дві підгрупи: кодекси та безпосередньо закони. Основними кодифікованими актами в царині дослідження можна виділити: Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Кримінальний кодекс України (далі – ККУ); Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК); Митний кодекс України (далі – МКУ); Податковий кодекс України (далі – ПКУ).

Перші два Кодекси – це закони про міри адміністративної та кримінальної відповідності за правопорушення та злочини або кримінальні проступки, які завдають шкоду охоронюваним законодавством інтересам суспільства і держави в сфері функціонування національної економіки. Наприклад, завданням КУпАП є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Відповідно до статті 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається

протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. За вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення як: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинові (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 5-1) громадські роботи; 6) виправні роботи; 6-1) суспільно корисні роботи; 7) адміністративний арешт; 8) арешт з утриманням на гауптвахті [91].

КУпАП закріплює широкий спектр діянь, що визнаються адміністративними правопорушеннями в фінансово-економічній сфері за які передбачено адміністративні стягнення, наприклад: «Порушення порядку провадження господарської діяльності» (стаття 164); «Порушення законодавства з фінансових питань» (стаття 164-2); «Недобросовісна конкуренція» (стаття 164-3); «Порушення бюджетного законодавства» (стаття 164-12) і таке інше [91].

В свою чергу, ККУ має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення: злочину або проступку.

Кримінальне покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані різноманітні види покарань, що є значно суворішими за адміністративні, а саме: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 2-1) позбавлення державної нагороди України; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 7-1) пробаційний нагляд; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі [109].

Як і КУпАП, ККУ встановлює перелік основних кримінальних правопорушень які мають суспільну небезпеку для інтересів держави і соціуму в економічній сфері, наприклад: «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» (стаття 209); «Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей» (стаття 203-2); «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» (стаття 212); «Шахрайство з фінансовими ресурсами» (стаття 222) [109].

Що стосується КПК, то його положеннями визначається порядок здійснення кримінального провадження. Завданнями останнього є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не

була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [110].

ПКУ та МКУ регламентують питання справляння митних, податкових та інших обов'язкових платежів, наповнення бюджету, а також сприяють фінансовій стабільності держави шляхом визначення засад контролю даних процесів. Так, МКУ регламентує питання пов'язані із провадженням митної справи – встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики, становлять митну справу. Митна справа здійснюється з додержанням прийнятих у міжнародній практиці форм декларування товарів, методів визначення митної вартості товарів, систем класифікації та кодування товарів та системи митної статистики, інших загальновизнаних у світі норм і стандартів [131].

В свою чергу, Податковий кодекс регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Згідно із положеннями документу

адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів відповідно до законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи – це сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організовують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом [165].

Закони, як джерела нормативно-правого регулювання суспільних відносин в сфері протидії та запобігання загрозам економічній безпеці, включають в себе дві основні підгрупи документів. Першими є Закони України, якими переважно встановлюються юридична екосистема національної економіки та її безпеки, а також організаційні умови забезпечення останньої: «Про національну безпеку України» – визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони; «Про захист економічної конкуренції» – визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин; «Про фінансові послуги та фінансові компанії»: а) встановлює

загальні засади функціонування ринку фінансових послуг, діяльності надавачів фінансових та/або супровідних послуг, державного регулювання та нагляду за такою діяльністю, а також захисту прав клієнтів; б) визначає правовий статус фінансових компаній та ломбардів, організаційно-правові засади їх створення, діяльності, реорганізації та припинення діяльності з надання фінансових послуг, а також повноваження Регулятора щодо державного регулювання та нагляду за такими установами; «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» – регулює відносини, що виникають під час емісії, обігу, викупу цінних паперів та виконання зобов'язань за ними, укладання і виконання деривативних контрактів, заміни сторони деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів на ринках капіталу, а також відносини, що виникають під час провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках та інші [188; 185; 197].

Друга підгрупа складається із законодавчих актів, які встановлюють основи, специфіку, структуру та інші особини правового статусу окремих суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічній безпеці України. Наприклад, сюди відноситься Закон України «Про Бюро економічної безпеки», Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про Кабінет Міністрів України» та ряд інших [176; 189; 186].

Останній рівень складають підзаконні документи, що видаються на виконання законодавчих актів та відповідно до їх положень органами державної влади та місцевого самоврядування. Сфери нашого дослідження, зокрема, стосуються підзаконні акти Президента України, а саме Укази «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року"» від 11.08.2021 №347/2021, яким затверджено стратегію економічної безпеки України, що визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки; «Про Цілі

сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 №722/2019 – перелічує необхідні до реалізації стратегічні цілі виконання яких забезпечить національні інтереси держави щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина тощо [198; 194].

На даному рівні також важливе значення відіграють постанови КМУ, наприклад: «Про затвердження Порядку передачі суб'єкту господарювання державного сектору економіки рухомого майна, примусово відчуженого або вилученого відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 21.02.2023 №172 – визначає механізм передачі суб'єкту господарювання державного сектору економіки примусово відчуженого або вилученого відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеного в дію указом Президента України, рухомого майна, яке використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території; «Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки» віл 28.06.2024 №751 – консолідує ключові положення щодо стратегії здійснення бюджетної політики на майбутній період тощо [184; 196].

Тож, проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці складаються із юридичних документів різної юридичної сили, а саме: Конституції України, міжнародних договорів та угод (ратифікованих у встановленому законом порядку), кодифікованих нормативних актів, законів

та підзаконних актів. На всіх зазначених рівнях врегульовано окремі організаційно-управлінські, функціональні, стратегічні та інші аспекти забезпечення національної економіки та підтримки економічної безпеки України в цілому [67].

Водночас, як важливий недолік існуючої нормативно-правової системи в досліджуваному аспекті варто відмітити відсутність єдиного, цільового документу. Адже складність, структурованість та висока суспільна важливість питання економічної безпеки потребує виділення питання підтримки останньої, у форматі самостійного законодавчого акту, який би визначав: зміст державної економічної політики; систему суб'єктів формування та підтримки економічної безпеки, а також протидії та запобігання її ризикам; перелік актуальних загроз та ризиків з урахуванням положень Стратегії економічної безпеки на відповідний період, а також інші правові та організаційні питання. Такий підхід, як вбачається, дасть змогу суттєво гармонізувати правове регулювання процесу запобігання та протидії загрозам економічній безпеці, а також більш ефективно упорядкувати діяльність кожного залученого до його реалізації суб'єкту [67].

Висновки до розділу 1

Акцентовано увагу на тому, що національна економіка є комплексом суспільно-правових відносин, які формують економіку всієї держави. Вона включає організаційно-, виробничо-, управлінсько-, соціально-економічні відносини, а також відносини у сфери власності, які виникають між підприємствами, установами та організаціями, а також між ними та державними органами з питань виробництва, надання послуг, руху грошових активів, наповнення державних та муніципальних бюджетів, тощо. Від нормального функціонування національної економіки суттєво залежить

соціальна сфера, рівень ефективності роботи державних відомств, незалежність та суверенність країни, наявність в неї достатньої кількості ресурсів для забезпечення високого ступеня життєдіяльності людей і таке інше. Її безпека є критично важливим фактором для формування ресурсно-фінансової основи України та добробуту всіх та кожного.

Наголошено, що державна економічна політика – це курс діяльності держави, виражений у комплексі фінансово-економічних, соціальних, правових, організаційно-координаційних та інших заходах, засобах та методах забезпечення роботи національної економіки. В аспекті неї відбувається стратегічне та тактичне управління, контроль, прогнозування роботи національної економіки та розвитку сфер, які мають найбільший для її якісного росту пріоритет. Економічна безпека України, як один із векторів курсу держави, пов'язаний із реалізацією державно-владних заходів, засобів та методів, націлених на забезпечення та підтримку стану нормального функціонування економічного середовища та безперешкодного чинення економічної діяльності.

Відмічено, що запобігання та протидія ризикам є більш широкими категоріями, які стосуються не тільки правоохоронної діяльності пов'язаною із правопорушеннями у досліджуваній сфері. Належний стан національної економіки залежить від багатьох факторів, зокрема, соціально-політичного середовища, природно-кліматичних умов, які впливають на бізнес та виробництво, можливості державного фінансування окремих секторів підприємництва та кількості і рівня економічних правопорушень. Кожен із зазначених факторів знаходиться у сфері відання держави та її органів, які можуть впливати на них в адміністративному та іншому порядку, застосовуючи регулятивні та/або примусові заходи. А відтак, запобігання та протидія ризикам економічної безпеки – це комплексна, нормативно врегульована діяльність держави (в особі її уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо прогнозування, попередження, виявлення

та припинення негативних об’єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки.

Констатовано, що економічна безпека України – це позитивний стан національної економіки країни, який характеризується її нормальним функціонуванням, тобто відсутністю та мінімізацією впливу на неї деструктивних явищ, що забезпечується за рахунок комплексної державної діяльності щодо організації роботи економічного сектору, протидії та запобігання негативним чинникам і факторам, у тому числі й економічним правопорушенням та злочинам. В свою чергу як об’єкт адміністративно-правового регулювання, економічна безпеки представляє собою суспільні відносини, що виникають в рамках неї, а її забезпечення прямо пов’язано із роботою суб’єктів публічного управління. Це сфера чинення державної влади та державних функцій, які є предметом регулювання адміністративних норм. Зазначене доводить вірність та необхідність саме адміністративно-правового дослідження економічної безпеки, яке дозволить найбільш правильно та повно розкрити юридичні підвалини діяльності, спрямованої на протидію та запобігання ризикам останньої.

Обґрунтовано, що незважаючи на той факт, що вивченню проблеми економічної безпеки України присвячено численні дослідження різного обсягу та формату, втім чіткого, комплексного підходу до того, що являють собою її ризики, механізм запобігання та протидії ним, до цього часу сформовано не було. Як правило, загрози вивчаються науковцями в контексті відповідних напрямів розробки, як негативні чинники, що впливають на економічну безпеку та національну економіку, але не становлять безпосереднього предмету розгляду. Втім, не применшуючи значення існуючих наукових досліджень слід констатувати відсутність ґрунтовного, комплексного бачення щодо проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що в свою чергу суттєво ускладнює вироблення нової концепції стосовно її вирішення. Подібний стан речей потребує виправлення

за рахунок проведення подальшого аналізу вказаної теми та глибокого огляду ключових ознак та специфіки останньої.

З’ясовано, що ризики (загрози) економічної безпеки України – це різноманітні деструктивні, руйнівні, негативні чинники та фактори об’єктивної дійсності, які виникають в різних сферах суспільно-правових відносин та впливають на нормальний стан національної економіки, а також є предметом протидії та запобігання з боку держави і уповноважених нею суб’єктів. Відповідні ризики запропоновано поділити на: соціальні, правові, адміністративно-управлінські, військові та товарно-фінансові ризики.

Зазначено, що євроінтеграція – це ключовий орієнтир роботи національної економіки України, який націлений на її актуалізацію та трансформацію згідно із стандартами та вимогами Європейського Союзу з метою подальшого прийняття нашої країни до цього наддержавного утворення. Це обумовлює виникнення особливого перехідного періоду, коли приймаються законодавчі акти, починають роботу нові економіко-фінансові інститути та припиняють роботу застарілі, відбувається зміна орієнтації доходів та видатків державного бюджету і таке інше. Внаслідок цього, існуючі ризики економічної безпеки України загострюються, а також доповнюються новими.

Аргументовано, що головною рушійною силою національної економіки України є люди, населення держави, яке платить податки, сприяє товарообігу, купує та продає нерухомість, займається господарською діяльністю, у тому числі критично важливою, тощо. Втім, трансформаційні процеси в умовах євроінтеграції далеко не завжди впливають на суспільство позитивним чином. В багатьох аспектах умови життя людей змінюються в негативному напрямку, що суттєво знижує їх покупні спроможності. Окрім того, вагомими соціальними ризиками також є: 1) посилення широкої трудової міграції населення України до країн ЄС внаслідок відкриття кордонів та спрощення процесу легалізації в інших державах. Позитивна

відмінність заробітної плати в країнах Європи є привабливим аспектом для виїзду за кордон та праці, внаслідок чого бюджет нашої держави потенційно втратить багато ресурсів паралельно відтоку людей; 2) підвищення податкових ставок для бізнесу згідно до стандартів ЄС зумовлює неможливість багатьма підприємцями провадити господарську діяльність, внаслідок чого багато підприємств, установ та організацій «тінізуються» та не платитимуть податки в цілому.

Обґрунтовано, що до правових ризиків економічної безпеки найбільш доцільно віднести: 1) нерегульованість багатьох нових секторів трудової діяльності, зокрема, пов'язаних із використанням цифрових технологій, наприклад, фрілансу, що зумовлює неможливість держави оподаткувати відповідні робочі процеси та отримати прибуток від них; 2) відсутність належного нормативно-правового регулювання використання криптовалюти сприяє її використанню для фінансування тіньових економічних процесів, безконтрольності та неможливості викрити хабарництво тощо. В умовах євроінтеграції та посилення глобальних спроможностей міжнародних зв'язків дані ризики посилюють свій негативний ефект та можуть чинити критичну загрозу національній економіці

Встановлено, що нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці представляють собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регламентують комплексну діяльність держави (в особі її уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки.

Зроблено висновок про те, що нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці складаються із юридичних документів різної юридичної сили, а саме: Конституції України, міжнародних договорів та угод (ратифікованих у встановленому законом

порядку), кодифікованих нормативних актів, законів та підзаконних актів. На всіх зазначених рівнях врегульовано окремі організаційно-управлінські, функціональні, стратегічні та інші аспекти забезпечення національної економіки та підтримки економічної безпеки України в цілому. Водночас, як важливий недолік відзначена відсутність єдиного, цільового документу у цій сфері. Адже складність, структурованість та висока суспільна важливість питання економічної безпеки потребує виділення питання підтримки останньої, у форматі самостійного законодавчого акту, який би визначав: зміст державної економічної політики; систему суб'єктів формування та підтримки економічної безпеки, а також протидії та запобігання її ризикам; перелік актуальних загроз та ризиків з урахуванням положень Стратегії економічної безпеки на відповідний період, а також інші правові та організаційні питання. Такий підхід, як вбачається, дасть змогу суттєво гармонізувати правове регулювання процесу запобігання та протидії загрозам економічній безпеці, а також більш ефективно упорядкувати діяльність кожного залученого до його реалізації суб'єкту.

РОЗДІЛ 2.
ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Сутність і структура адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки

Правова система кожної держави – це комплекс статичних та функціональних елементів, які забезпечують регулювання суспільно-правових відносин в певній сфері суспільного життя. Статика виражена в законах, правових нормах, принципах, в той час як динамічна, робоча складова – у правовому механізмі. Саме він виступає рушійним аспектом права та забезпечує його вплив на суспільні зв'язки та поведінку їх учасників. За відсутності правового механізму юридичні норми так би і залишались нічим не підкріпленими, формальними, писаними правилами. При цьому це стосується, як легального сектору країни в цілому, так і притаманних йому явищ, кожне з яких приводиться до дії в індивідуальному порядку з огляду на законодавче підґрунтя. Не є виключення запобігання та протидія ризикам економічної безпеки. Ця правова діяльність має власний механізм реалізації, який з огляду на її публічно-владний характер, цілком логічно віднести до сфери дії адміністративного права.

За своєю сутністю адміністративно-правовий механізм походить від більш широкої категорії, правового механізму, загальною основою яких є полінаукове поняття «механізм». Даний термін (від грецького «μηχανή» – знаряддя, пристрій, машина) у тлумачних словниках української мови визначається так: пристрій, який передає або перетворює рух, приводить машину або апарат у дію; те саме, що й машина; послідовність дій окремих елементів, засобів для забезпечення чогось; сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище; внутрішня будова, система чого-небудь.

Найчастіше термін «механізм» використовується у сфері техніки, інженерії для позначення якихось технічних пристроїв, машин, апаратів, належить технічній сфері, де він використовувався для позначення певних апаратів, технічних пристроїв. Однак із часом поняття набуло універсального та почало досить активно використовуватися в інших сферах теорії і практики [210, с.335; 26, с. 665; 20, с.121-122].

В філософській літературі термін «механізм» означає систему ланок, що взаємодіють та взаємодіючи функціонують, тобто, фактично ототожнюється із поняттям системи. В свою чергу, система – це сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Система – це порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь. Обов'язковою умовою системи є злиття її елементів в єдине ціле, існування структури системи, коли ж складові механізму є відносно самостійними частинами, що діють, функціонують, реалізуються [239, с.583; 120, с.52]. Як наголошує В.В. Сухонос, термін «механізм» у прямому значенні застосовується як технічний, а його тлумачення пов'язується з внутрішньою будовою машини. Адже будь-який механізм – це сукупність взаємопов'язаних частин, елементів за наявності, з одного боку, внутрішньої впорядкованості й узгодженості між ними, а з іншого – диференціації й відносної автономності [219, с.20].

Таким чином, за своїм вихідним значенням поняття «механізм» означає: систематизований об'єкт який складається із самостійних, функціонально-динамічних елементів об'єднаних єдиною метою та цілями. Для більш повного розуміння звернемось до управлінської науки, де визначений термін отримав глибоке вивчення. У «Словнику-довіднику з державного управління» поняття «механізми державного управління» визначаються як «практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-

яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей», і підкреслюється, що вони можуть бути відображені такою схемою: «цілі – рішення – впливи – дії – результати» [47, с.116]. Згідно запропонованого О.І. Васильєвою тлумачення механізм управління – це складова частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкту [25, с.11]. Г.С. Одінцова розкриває механізм управління, як засіб розв'язання суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення визначеної мети [145, с.13; 222, с.156].

Юридична галузь апелює поняттям «правовий механізм», яке набуває різних значень. Так, А.М. Перепелюк свого часу писала: «Правовий механізм – це певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретної юридичної цілі з дотриманням відповідної процедури. Кожна ланка такого механізму є самостійним комплексом юридичних засобів. Правові механізми притаманні як теорії держави і права, так і галузевим наукам. Так, у конституційному праві є правовий механізм проведення виборів, у цивільно-процесуальному праві механізм розгляду цивільних справ тощо» [157, с.275]. О.О. Семчик пропонує розуміти під правовим механізмом об'єктивований на нормативному рівні, системно організований комплекс юридичних засобів, необхідний і достатній для досягнення певної мети. При цьому така категорій призначена формалізувати певний «набір» юридичних регуляторів, а саме: прав, обов'язків, заборон, принципів, презумпцій, процедур, мір відповідальності тощо [208, с.150]. О.М. Бандурка та О.Ф. Скакун вважають, що правовий механізм є частиною соціально-правового механізму, котрий діє в єдності й завданнями якого є охорона, захист, відновлення порушених прав і правової культури населення. Аналізуючи особливості цієї категорії на

прикладі механізму забезпечення прав людини, науковці доводять, що він сприяє: виявленню змісту та перспектив розвитку принципів права в межах моделі громадянського суспільства й державності; пізнанню закономірностей та ефективності функціонування соціальних інститутів громадянського суспільства; аналізу соціальних функцій держави, їх відповідності меті світового співтовариства на створення гідного рівня життя; виявленню психологічної готовності населення до сприйняття гуманітарних цінностей; пошуку ефективних засобів для дотримання охорони й захисту прав індивідів та спільнот [12; 99, с.113-114].

Л.Л. Приходченко вважає, що правовий механізм включає в себе прийняття законодавчих актів, рішень і розпоряджень органів публічної влади, які спрямовані на практичну організацію управління (прийняття рішень індивідуального характеру, їх оформлення, організація виконання); передбачає закріплення єдиних для державної служби принципів, процедур, стандартів регулювання діяльності державних службовців [174, с.61]. О.В. Федорчак розглядає правовий механізм як самостійний вид комплексного механізму державного управління, що охоплює нормативно правове забезпечення, а саме: закони, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, методичні рекомендації та інструкції тощо [238; 60, с.181]. Адміністративно-правовий механізм є галузевим різновидом класичного правового. Загальне визначення категорії було наведено в роботах С.Г. Стеценка, який розглядає її, як сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [216, с.64-66; 232, с.160].

Втім, найчастіше сутність даної категорії розкривається у зв’язці із змістом якогось конкретного об’єкту або явища. Наприклад, Н.П. Тиндик поняття «адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні» визначає як систему норм та інших правових засобів, що регулюють

відносини у сфері діяльності суб'єктів міграції, спрямованих на реалізацію повноважень між учасниками цих відносин, у випадку порушення яких застосовуються заходи державного впливу. Структурованість адміністративно-правового механізму міграції – це його універсальна ознака, адже кожний соціальний механізм має певну структуру, що складається із сукупності елементів, які є взаємообумовленими та взаємозалежними [225, с.29]. О.О. Яковенко адміністративно-правовий механізм контролю і нагляду за дотриманням законодавства у сфері оподаткування розкриває, як спосіб організації і функціонування контролю, що полягає у створенні й розвитку системи суб'єктів контролю і нагляду, які за допомогою встановлених законодавством повноважень і методів контрольної діяльності покликані досягти обґрунтовані цілі контролю у сфері оподаткування [249, с.9].

Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки інформаційних відносин у галузі реклами визначено І.Б. Тацишиним, як комплекс заходів органів державної влади, спрямованих на забезпечення охорони прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання та своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожного правопорушення в галузі реклами [222, с.9-10]. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання і протидії корупції розкрито В.В. Плиско, як спеціальний процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян від протиправних корупційних дій, який виконується шляхом застосування спеціальних заходів адміністративно-правового характеру [164, с.384-385].

А.М. Олейко та М.В. Співак зазначають, що адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод – це спосіб організації відповідної

поліцейської діяльності, а також наділення уповноважених представників правоохоронного органу необхідним обсягом прав і обов'язків [146; 89]. Далі вчені узагальнюють, адміністративно-правове забезпечення прав громадян в діяльності органів Національної поліції представляє собою здійснюване державою впорядкування за допомогою адміністративно-правових норм у сукупності із адміністративно-правовими засобами суспільних відносин з метою юридичного закріплення, охорони, реалізації і розвитку права громадян [146, с.158; 89].

Спираючись на викладене варто наголосити, що адміністративно-правовий механізм у своєму вихідному вигляді являє собою сукупність діалектично взаємопов'язаних, послідовно організованих елементів, використання яких сприяє досягненню конкретизованого юридичного результату. Тобто це реалізація відповідної частини правової матерії держави, зокрема якихось окремих явищ та конструкцій в практичному полі функціонування реальних суспільно-правових відносин. Такий механізм не варто плутати із механізмом адміністративно-правового регулювання. При цьому, вкрай важливим, на наш погляд, є правове підґрунтя адміністративно-правового механізму, що повинно чітко регламентувати порядок, підстави та особливості роботи його елементів [69].

Тож, адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – це сукупність діалектично взаємопов'язаних, послідовно організованих, нормативно-визначених елементів, за допомогою яких відбувається реалізація діяльності щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки держави [69].

З приводу переліку елементів структури адміністративно-правового механізму в юридичній літературі на сьогодні відсутній єдиний підхід. Найчастіше, до переліку останніх відносять: правові засади, суспільні відносини, суб'єктів реалізації механізму, окремо норми права, акти реалізації норм права тощо [225; 245; 1414]. В даному питанні немає якогось

еталону, внаслідок чого окремі дослідники часто описують цілком оригінальні структури, повністю пристосовані до об'єкту дії механізму. Так, С.В. Діденко вивчаючи питання пов'язані з адміністративно-правовим механізмом в контексті адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї, наводить конкретну структуру такого механізму та виділяє наступні елементи: а) норми адміністративного права; б) відповідні акти застосування права та такі, що визначають діяльність уповноважених посадових осіб у даній сфері; в) засади функціонування сфери обігу та застосування зброї; г) адміністративно-правові відносини; ґ) адміністративно-правові режими обігу зброї; д) адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації такого механізму; е) відповідні адміністративні процедури у сфері обігу та застосування зброї; є) деталізацію, тлумачення, роз'яснення адміністративно правових нормативних приписів [49, с.6-10]. Натомість, Є.А. Кобрусєва вважає, що структуру адміністративно-правового механізму регулювання права на мирні зібрання складають: норми адміністративного права України та ряду інших галузей права, що регулюють інститут прав та свобод людини; правовідносини, що складаються в процесі реалізації громадянами свого права збиратися мирно; реалізація закріплених правових норм в рамках суспільних відносин [89, с.266-267].

На нашу думку та з огляду на специфіку проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки держави, структуру елементів її адміністративно-правового механізму складають наступні:

- адміністративно-правові норми. Згідно Закону України «Про правотворчу діяльність», норма права – це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою [192]. В свою чергу, адміністративно-правові норми – це встановлені, ратифіковані або санкціоновані державою, забезпечені в разі необхідності примусовою силою, загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які

покладають на учасників суспільних відносин, що становлять предмет адміністративного права, обов'язки і надають їм права. Цим нормам властиві риси, притаманні нормам інших галузей права. Так, їх встановлює, ратифікує чи санкціонує держава; вони визначають і закріплюють права та обов'язки суб'єктів права; є загальнообов'язковими і формально-визначеними правилами поведінки; можуть бути забезпечені примусовою силою держави; закріплюються в актах, що їх видають компетентні державні органи. Разом з тим адміністративно-правові норми характеризуються певними особливостями, які дають змогу вирізнити їх серед норм інших галузей права. По-перше, предмет регулювання адміністративно-правових норм – суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів, уповноважених на здійснення функцій публічного управління. По-друге, в адміністративно-правових нормах відбивається метод адміністративного права, тому в більшості випадків такі норми мають імперативний характер. По-третє, адміністративно-правові норми нерідко встановлюють у процесі реалізації виконавчої влади безпосередньо її суб'єкти. Наявність наведеної риси обумовлена тим, що виконавчу владу здійснюють з метою втілення в життя нормативних положень, зафіксованих насамперед у Конституції і законах України. Органи, що представляють зазначену гілку влади, вповноважено приймати акти, в яких деталізуються і конкретизуються законодавчі положення, формулюються загальнообов'язкові правила поведінки, придатні для регламентації відносин, що становлять предмет адміністративного права. По-четверте, характер відносин, урегульованих адміністративно- правовими нормами, визначає їх структуру [2, с.47-49; 72]. Досить слушне зауваження з приводу змісту адміністративно-правових норм робить Т.М. Кравцова, яка констатує, що особливостями адміністративно-правових норм є те, що: в них знаходить своє вираження державний інтерес; мають у більшості імперативний характер, що підкріплюється можливістю застосування засобів

державного примусу; є регулятором суспільних відносин у багатьох сферах суспільного життя (промисловість, фінанси, транспорт, будівництво, охорона здоров'я, внутрішні справи та інше); розрізняють матеріальні та процесуальні адміністративно-правові норми; частини адміністративно-правової норми (гіпотеза, диспозиція, санкція) нерідко містяться у різних нормативно-правових актах; сприяють захисту прав людини від свавілля з боку чиновників [108, с.17]. Виходячи з викладеного, норми адміністративного права в структурі адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – це елементарні, базові частки права, які містять в собі загальнообов'язкові, імперативні правила поведінки суб'єктів суспільно-правових відносин, що виникають в сфері реалізації публічно-владних заходів запобігання та протидії. Такі норми підкріплюються мірами адміністративного впливу та примусу, а також містять чіткі вимоги та директиви. Ними установлюється цілком пряма лінія поведінки, якій суб'єкти мають неухильно слідувати тим самим тримаючи свою діяльність у легальному руслі [65];

- принципи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України. Хоча в переважній більшості наукових концепцій принципи не відносяться до елементів адміністративно-правового механізму, на наш погляд, це одна із важливих та невід'ємних його частин. Справа в тому, що принцип – це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи, управління загальними процесами [11, с.32]. Розглядаючи зміст принципів права, А.М. Бабенко, О.О. Борисова, І.О. Шаповалов наголосили, що вони є одними з найбільш ефективних каталізаторів процесу еволюції будь-якої правової системи, хоча і еволюція права має свої внутрішні закономірності, і ці закономірності задають певний напрям новацій у цій сфері. Значення принципів права відображається у тому що вони виступають каркасом, фундаментальною конструкцією правової системи; принципи права є орієнтиром у формуванні та розвитку права;

істотно впливають на формування правосвідомості людей, можуть бути безпосередньою основою для прийняття індивідуальних юридичних рішень у конкретних справах; при прогалинах в законодавстві принципи права можуть використовуватися як юридична підстава при розгляді питання про право, при цьому вони виступають як джерело права, принципи права сприяють правильному тлумаченню правових норм. На відміну від норм права принципи права жорстко не фіксують зміст поведінки, вони здатні більш швидко реагувати на зміни суспільного життя, а отже, застосування і тлумачення норм права має відбуватися відповідно до принципів права. Іншими словами, принципи права є своєрідною системою координат, у рамках якої розвивається право, є втіленням результату раціонального наукового осмислення закономірностей розвитку права, і одночасно є вектором, який визначає напрямок його розвитку. Роль принципів права виявляється ще більш значимою, коли мова йде про усунення прогалин в законодавстві. У випадку, коли закон не прописує або недостатньо чітко визначає з приводу певного питання, суд повинен знаходити рішення в світлі принципів права [10, с.6]. В тлумаченні О.В. Зайчука та В.І. Прокопенко принципи права – це вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які складають моральну та організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права. З одного боку, принципи права відображають його об’єктивні властивості, зумовлені закономірностями розвитку певного суспільства та історично властивих йому інтересів, потреб, протиріч і компромісів різних класів або верств населення. З іншого боку, у принципах права відображене суб’єктивне сприйняття права членами суспільства, їх моральні та правові погляди, почуття, потреби, що висловлені у різних ученнях, теоріях, напрямах праворозуміння. Тому принципи права слід розглядати з урахуванням як єдності, так і особливостей обох аспектів і з позицій, що склалися в юридичній і філософській науках щодо загального уявлення про об’єктивне і суб’єктивне право. Принципи права відображають

головне, основне у праві, тенденції його розвитку, те, на що повинно бути орієнтоване право. На відміну від правових норм, які відповідають тій або іншій епосі, певному історичному періоду, принципи права характеризується стійкістю, залишаються незмінними протягом певного періоду. Принципи права є не тільки правовою, а й філософською і соціологічною категоріями, оскільки вони спрямовують суспільну свідомість. Врахування світогляду й економічних основ, що закладені в принципах права, розкриває їх взаємодію з суспільною психологією на рівні норм традиційної культури [200, с.35–36; 71, с.23-24]. Отже, принципи запобігання та протидії ризикам і загрозам економічної безпеки України – це сукупність базових, основоположних ідей, які встановлюють зміст, спрямованість та особливості правового регулювання процесу застосування публічно-владних засобів із прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки [65];

- суб'єкти запобігання та протидії загрозам економічної безпеки України – це система органів державної влади та їх посадових осіб, які відповідно до змісту свого адміністративно-правового статусу уповноважені на застосування спеціальних засобів запобігання та протидії загрозам та ризикам економічної безпеки України [65];

- адміністративно-правові відносини в сфері запобігання та протидії загрозам економічної безпеки держави. Адміністративно-правові відносини – це вид суспільних відносин урегульованих адміністративно-правовими нормами, які виникають у зв'язку із діяльністю органів державної влади або місцевого самоврядування, регулюванням і охороною життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від різних загроз. Характерними рисами адміністративно-правових відносин є: вони врегульовані адміністративно-правовими норами; одна або обидві сторони наділені правами та обов'язками у сфері державного управління; мають

субординаційний характер; відносини виражають публічно-правовий інтерес; передбачають можливість застосування державного примусу та особливу процедуру вирішення спорів між їх сторонами тощо [168; 231; 206, с.51];

- адміністративно-правові засоби запобігання та протидії загрозам економічної безпеки. З позиції І.Д. Пастуха юридичні засоби становлять собою комплекс юридично значущих дій, які виконуються як уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, так і фізичними особами у відповідній сфері в певних цілях. В свою чергу, адміністративно-правові засоби – це всі можливі юридичні важелі впливу на поведінку та дії суб'єктів у відповідній сфері публічного адміністрування, що застосовуються на підставі норм законодавства уповноваженими суб'єктами [156, с.261]. В.О. Негодченко під адміністративно-правовими засобами пропонує розуміти сукупність адміністративно-правових норм, які розглядаються з позиції їх функціонального призначення для вирішення певного кола завдань, регулювання відповідних суспільних відносин [142, с.152]. В більшості випадків дане поняття аналізуються у відношенні до якогось об'єкту чи середовища застосування. Наприклад, В.Т. Комзюк адміністративно-правових засобів здійснення митної справи розкрив, як сукупність встановлених нормами адміністративного права прийомів і способів, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини у зазначеній сфері з метою забезпечення дотримання порядку переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів, митного регулювання, процедур митного контролю, попередження та припинення порушень митних правил, притягнення винних осіб до відповідальності та інших засобів проведення в життя митної політики [96, с.8; 156, с.261]. М. Івчук у своїх наукових працях обґрунтовує, що адміністративно-правові засоби організації прокурорської діяльності – це врегульований законодавством порядок створення, реорганізації, ліквідації органів прокуратури, визначення функцій і завдань прокуратури та наділення її

необхідною компетенцією для виконання покладених державою на прокуратуру прав та обов'язків. Елементами адміністративно-правових засобів організації прокурорської діяльності є юридично закріплені цілі, завдання й функції, компетенція, організаційно-структурний компонент і відповідальність. До їх основних характеристик зараховано такі: по-перше, закріплюються адміністративно-правовими нормами; по-друге, їх зміст становлять права та обов'язки; по-третє, вони визначають місце прокуратури в системі органів державної влади; по-четверте, є інструментом реалізації владних повноважень [78; 123]. Наступних висновків досяг в своєму дослідженні О.А. Куций: «Адміністративно-правові засоби – це, передусім, норми, які знаходяться в актах управління у конкретній сфері діяльності. В галузі оподаткування як юридичних, так і фізичних осіб, такими актами є Конституція України, Закони, Укази та інші акти Президента України, декрети та постанови Кабінету Міністрів України, акти міністерств та інших органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування. До адміністративно-правових засобів забезпечення прав фізичних осіб у податкових правовідносинах належать: надання права самостійного нарахування сум податкових зобов'язань; право подання скарги у випадках незгоди з сумами податкових зобов'язань, визначених податковим органом; право участі у процедурі розгляду скарг; право участі у компромісному визначенні суми боргу в апеляційному розгляді скарги; право визначення черговості погашення зобов'язань на користь кредитів; обмежувальне право користування активами, які знаходяться у податковій заставі, та інші» [112, с.12-13]. Тож, адміністративно-правові засоби запобігання та протидії загрозам економічної безпеки – це регламентовані адміністративно-правовими нормами, фактичні дії, прийоми та процедури із запобігання та протидії загрозам, ризикам національної економіки, які застосовуються в роботі суб'єктів публічного управління. Їх адміністративний характер, передусім, зумовлює

забезпеченість мірами державного примусу. Тобто, у разі необхідності засоби цілком можуть застосовуватись в розріз волі та інтересів суспільства задля підтримки належного рівня національної економіки та національної безпеки в цілому [65].

Таким чином, саме зазначені вище елементи найбільш змістовно та повно характеризують зміст адміністративно-правового механізму запобігання та протидії загрозам економічної безпеки України. А відтак, важливим завданням законодавця є забезпечення ефективного функціонування даного механізму, а відтак розширення та вдосконалення кола його елементів.

2.2. Система суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України, їх адміністративно-правовий статус

Як елемент адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічній безпеці України, суб'єкти являють собою цілком самостійну, широку та досить впливову групу державних органів. Кожен її учасник виконує різну роль, має власний набір прав, а також відповідні обов'язки в контексті забезпечення нормальної роботи національної економіки. Мірилом індивідуального значення кожного із суб'єктів є адміністративно-правовий статус.

Слово «статус» у перекладі з латинського «status» означає положення, стан чого-небудь чи кого-небудь. В енциклопедичній літературі поняття тлумачиться як положення громадянина чи юридичної особи; згідно філософських джерел – стан (позиція) індивідуума або групи в соціальній системі, яка визначається по ряду ознак, специфічних для даної системи (економічних, професійних, етнічних та інших) [240, с.342; 214, с.39; 119, с.14]. Виходячи виключно з лексичних положень можемо вказати, що статус

характеризує положення, стан, позицію чогось в контексті якихось заданих умов, наприклад, людини в соціальному середовищі. При цьому, саме в соціології цей термін набув досить широкого вжитку на що варто звернути окрему увагу.

Наприклад, М.А. Бояринцева пише: «Соціальний статус – це місце людини в суспільстві, пов’язане з певними правами та обов’язками; становище індивіда і соціальної групи щодо інших індивідів та груп, яке визначається за соціально вагомими для цієї суспільної системи ознаками (освітніми, фаховими, релігійними тощо). Соціальний статус охоплює різноманітну і водночас узагальнюючу характеристику становища індивіда: професію, фах, характер праці, посаду, матеріальне становище, політичну належність, ділові зв’язки, національність, релігійність, вік, стать, сімейний стан, родинні зв’язки тощо. Соціальний статус, у свою чергу, поділяють на спадковий, тобто одержаний людиною від народження (раса, стать, національність), і досягнутий, тобто набутий власними зусиллями індивіда. Частіше такий статус пов’язують з посадою на місці роботи» [22, с. 22]. А.М. Михненко та Е.М. Макаренко розуміють соціальний статус як сукупність прав, привілеїв, моральних норм і обов'язків індивіда або соціальної групи, пов'язану з виконанням первинної соціальної ролі, яка виявляється у формі поведінки, очікуваної відповідно до становища у суспільстві. Дослідники підкреслюють, що розробка і використання поняття соціального статусу робить можливим краще розуміння життєвого шляху людини і соціальної структури суспільства, сприяє ефективності соціального управління, виховних та освітніх процесів [58, с.675; 118, с.19]. В.В Вербець, О.А. Субот, Т.А. Христюк, наголошують, що соціальний статус визначає становище індивіда або соціальної групи стосовно інших індивідів і груп, яке визначається за соціально значущими для даної соціальної системи критеріями (економічними, політичними, соціально-правовими, професійно-кваліфікаційними тощо) [28]. Д.М. Ластович соціальний статус розкриває як

комплексну категорію, що характеризує місце суб`єкта у певній соціальній системі, через визначення його соціальної ролі із відповідними їй функціями, правами та обов`язками [116, с.73].

Різновидом соціального статусу є правовий і, як влучно зауважено в дисертації М.М. Клемпарського, саме через нього суспільство створює реальні можливості для виконання суб'єктами права своїх соціальних функцій. Його зміст визначає межі діяльності особи щодо інших осіб, колективів, держави, межі її активної та пасивної життєдіяльності та самоствердження [84, с.209]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко у своїх дослідження доходять висновку, що правовий статус, відображає особливості соціальної структури суспільства, рівень демократії та стан законності. Правовий статус як юридична категорія не лише визначає стандарти можливої та необхідної поведінки, що забезпечують нормальну життєдіяльність соціального середовища, а й характеризують реальну взаємодію держави та особи [223; 84, с.209]. М.Б. Агапова наводить поняття, відповідно до якого правовий статус – це встановлене нормами права наявне становище суб'єкта в певній системі, яке включає в себе сукупність його прав, обов'язків, заборон і відповідальності, встановлених законодавством і притаманних тільки йому [1, с.115].

С.А. Костюк та М.І. Іншин наголошують, що правовий статус – це сукупність юридичних прав, свобод і обов'язків особи, які закріплені в діючому законодавстві і складають соціально-допустимі й необхідні потенційні можливості особи мати суб'єктивні права і обов'язки та реалізовувати їх у системі суспільних відносин. Правовий статус особи може бути також обумовлений природними правами і обов'язками людини, які не закріплені в законодавстві, але входять до суб'єктивних прав і обов'язків особи. Правовий статус закріплює досягнутий рівень свободи особи, людини в суспільстві, виступає важливим засобом ефективного задоволення потреб та інтересів кожної людини, створення й використання умов для всебічного

розвитку особи. Правовий статус служить юридичною основою і засобом підвищення соціальної активності, залучення кожного громадянина до активної діяльності по управлінню державними і суспільними справами, до розвитку економічного виробництва. Послідовна реалізація прав, свобод та обов'язків дає кожній особі засоби для пізнання закономірностей суспільного розвитку, для завоювання свободи [104, с.100–101; 79, с.172-173].

Поняття «адміністративно-правовий статус» характеризується ще більшою глибиною та специфікою, адже існує в досить обмежених рамках конкретної галузі. Так, Ю.П. Битяком зазначено, що адміністративно-правовий статус є складовою частиною загального правового статусу та встановлюється обсягом і характером адміністративної правосуб'єктності особи, яку становлять адміністративна правоздатність і адміністративна дієздатність [4, с.58–59]. І.П. Голосніченко вказує, що зміст адміністративно-правового статусу складають комплекс прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями. Основою цього статусу є адміністративна правоздатність – здатність мати права і виконувати обов'язки адміністративно-правового характеру [6, с.198; 4141, с.34]. За О.А. Гусар адміністративно-правовий статус – це невід'ємна й обов'язкова складова характеристика фізичних і юридичних осіб, інших колективних суб'єктів, у якому відображається їх правова природа і правове становище у конкретних правовідносинах. Це системна сукупність адміністративно-правових властивостей суб'єкта права. Такими властивостями є детерміновані нормами адміністративного права: 1) компетенція суб'єкта; 2) порядок його утворення і набрання юридичних ознак; 3) назва; 4) місце дислокації; 5) структура; 6) цілі функціонування; 7) відповідальність [43, с.116].

Варто також звернутись до прикладів тлумачення адміністративно-правового статусу конкретних суб'єктів. Так, І.Н. Пахомов характеризуючи адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування, відмічає

наявність власних і делегованих повноважень, а також проявлення адміністративної правосуб'єктності у тому, що відповідна рада приймає нормативні та інші акти управління у формі рішень [160, с.95-105; 77, с.31]. На думку Ю.А. Дмітрієва, адміністративно-правовий статус органу виконавчої влади – це найбільш характерний для адміністративного права правовий інститут. Специфіка адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади полягає в його винятковості. Автор відмічає, що органи виконавчої влади – що спеціально створювані для цілей реалізації завдань і функцій державного управління колективні утворення (організації, юридичні особи), наділені владними повноваженнями у певній сфері [213, с.299; 113, с.297]. Н.А. Олефіренко в ході дослідження визначила адміністративно-правовий статус адміністративних судів наступним чином: логічна система зв'язку елементів статусу, які характеризують призначення, повноваження, особливості здійснення правосуддя, є взаємопов'язаними та доповнюють один одного [147, с.152]. За М.В. Кочеровим адміністративно-правовий статус Національної поліції – це положення цього правоохоронного органу в державі, який обумовлений сферою суспільних відносин, пов'язаної з охороною і захистом прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, встановленого громадського порядку управління, профілактики та попередження правопорушень тощо [105, с.295]. О.В. Запотоцька під адміністративно-правовим статусом Національного банку України пропонує розуміти систему прав, обов'язків, які проявляються через систему повноважень і реалізуються в межах визначеної компетенції, що встановлена нормами національного та міжнародного законодавства й спрямована на виконання його завдань і функцій [74, с.169].

Тож, адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – це визначена адміністративно-правовими нормами сукупність повноважень (суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), компетенцій, функцій і завдань діяльності

державних органів та їх посадових осіб, які вступають у суспільно-правові відносини з питань запобігання та протидії загрозам і ризикам економічної безпеки країни.

На сьогоднішній день в жодному нормативно-правовому акті немає чіткого переліку органів державної влади, які тим чи іншим чином відносяться до діяльності із запобігання та протидії ризикам, що загрожують національній економіці. Проте, з огляду на існуючу структуру державного апарату, а також з врахуванням запропонованого тлумачення адміністративно-правового статусу, до переліку зазначених суб'єктів варто віднести наступні групи владних відомств.

Першу складають суб'єкти створення та підтримки умов провадження діяльності із запобігання та протидії ризикам економічної безпеки в державі. Сюди відносяться органи влади, які своїми діями формують середовище здійснення зазначеної активності. Безперечно, в даній групі варто виділити Верховну Раду України, що виступає єдиним законодавчим органом держави. Конституційний склад ВРУ – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років. Парламент уповноважений створювати та видавати найвищі за юридичною силою після Конституції України нормативні документи – закони, виключно якими визначається та встановлюється: 1) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; 2) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 3) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них; 4) Державний бюджет України і бюджетна система України; система

оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи; 5) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального [98].

Окрім законотворення, до повноважень ВРУ, що дотичні сфері нашого дослідження, також відноситься: 1) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; 2) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; 3) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля тощо [98].

Отже, ВРУ – це орган, переважно, законодавчого забезпечення діяльності щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. На нього покладаються обов’язки із створення належного юридичного підґрунтя в зазначеній сфері та визначення відповідних засад політичного курсу держави. Крім того, саме ВРУ відповідальна за імплементацію міжнародних договорів у вітчизняну правову систему за допомогою процедури ратифікації.

Наступний суб’єкт, Президент України, згідно до Розділу V Конституції України є: главою та представником держави; гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина; гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства

України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [98]. Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в державі протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою [98].

Можливості Президента, саме як суб’єкта запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України досить вузькі, але не менш важливі. Згідно до статті 10 Президент має такі повноваження: «1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; 2) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені Конституцією; 3) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією; 4) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; 5) очолює Раду національної безпеки і оборони України; 6) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; 7) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України; 8) підписує закони, прийняті Верховною Радою України; 9) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України» [98].

Як бачимо, Президент не має прямого впливу на сферу запобігання та протидії економічній безпеці держави та не видає настільки ж вагомі з точки зору юридичної сили акти, як ВРУ. Проте важливість інституції голови

держави полягає в тому, що він уповноважений на проведення різноманітних адміністративно-управлінських дій з метою створення організаційних умов запобігання та протидії, а також приведення на території нашої країни до дії особливих правових режимів, котрі суттєво впливають на національну економіку та рівень її безпеки.

В тому ж напряму але більш вузькі повноваження виконує Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО). За Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 №183/98-ВР та Конституцією, РНБО є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Функціями Ради національної безпеки і оборони України є: 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. РНБО, як суб’єкт запобігання та протидії ризикам економічної безпеки: 1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України;

2) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану; 3) приймає рішення про визнання особи такою, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархом), а також про виключення особи з Реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів); 4) веде Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) [193].

Останнім суб'єктом даної групи є Антимонопольний комітет України, який відповідно до Закону України «Про Антимонопольний комітет України», є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, визначаються законодавством, іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України, його заступників, державних уповноважених Антимонопольного комітету України, уповноважених з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, голів територіальних відділень Антимонопольного комітету України, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Антимонопольного комітету України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників Антимонопольного комітету України на рівні з працівниками правоохоронних органів, в умовах оплати праці. Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: «1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства

про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції» [175].

Наступну групу становлять органи виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики в сфері функціонування національної економіки в цілому та економічної безпеки зокрема. Очолює цю групу КМУ, що відповідно до цільового Закону від 27.02.2014 №794-VII, є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Він здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. КМУ відповідальний перед Президентом України і ВРУ, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать: «1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-

галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю» [186].

КМУ підпорядковується два важливі в контексті підтримки функціональності та безпеки національної економіки міністерства: Міністерство економіки України (далі – Мінекономіки) та Міністерство фінансів України (далі – Мінфін). Згідно із затвердженою КМУ Постановою «Питання Міністерства економіки» від 20.08.2014 №459 останнє є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує: 1) формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, державну цінову політику, державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, управління об'єктами державної власності, реалізації майна (майнових прав, інших активів) або прав на нього на конкурентних засадах у формі аукціонів, зокрема електронних, та здійснення контролю за її реалізацією, інтелектуальної власності, публічних закупівель, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-

педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; 2) формування та реалізує державну інвестиційну політику, державну інноваційну політику в реальному секторі економіки, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства; 3) формування та реалізує державну політику у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу; 4) формування та реалізацію державної політики у сфері державного матеріального резерву, державного експортного контролю; 5) формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізацію державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності; 6) формування та реалізацію державної політики у сфері промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами, здійснення державного гірничого нагляду, здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства про працю та зайнятість населення; 7) формування та реалізацію державної політики з питань залучення міжнародної технічної допомоги [162].

В свою чергу Мінфін є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову, бюджетну та боргову політику, державну політику у сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, державну політику у сфері державного пробірного контролю, бухгалтерського обліку та аудиту, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до

законодавства, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, забезпечує формування державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності та забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, державної політики у сфері контролю за трансфертним ціноутворенням, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку (Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України» [181].

Іншими центральними органами виконавчої влади, які можна згідно їх адміністративно-правовому статусу віднести до суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України є, наприклад, Державна служба фінансового моніторингу України. Її завданнями згідно із Постановою КМУ «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» є: 1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 3) збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові

операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов’язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення; 4) забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 5) проведення національної оцінки ризиків; 6) налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 7) забезпечення в установленому порядку представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [180].

До останньої групи досліджуваної в підрозділі системи суб’єктів логічно віднести правоохоронні органи, що є державними відомствами, які виконують функції пов’язані із захистом прав і свобод людини і громадянина, забезпечення правопорядку на території держави, протидіють правопорушенням, у тому числі в сфері економіки. Дані органи мають справу з найбільш тяжкими проявами ризиків економічній безпеці – адміністративними правопорушеннями та злочинами.

До визначення «правоохоронні органи» підходить досить великий перелік державних відомств. Згідно Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 №3781-XII подібний статус мають: органи прокуратури, Національної поліції, служби

безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [178]. Однак, питаннями саме економічної безпеки займають лише окремі відомства.

У рамках нашого дослідження найголовнішим правоохоронним відомством виступає Бюро економічної безпеки України – центральний виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Основними завданнями Бюро економічної безпеки України є: 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; 2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення; 3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; 4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; 5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; 6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; 7) виявлення та розслідування правопорушень, пов’язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; 8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки. Відповідно до покладених завдань Бюро

економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції. Діяльність Бюро спрямовується та координується КМУ (Закон України «Про Бюро економічної безпеки України») [176].

Наступними суб'єктами є фіскальні органи, а саме Державна податкова служба України (далі – ДПС) та Державна митна служба України (далі – Держмитслужба). Згідно Постанови КМУ «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Основними завданнями ДПС є: 1) реалізація державної податкової політики, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установлений законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: державної податкової політики; здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів; державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в

електронних сигаретах, та пального; державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску; державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установлений законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону [182].

В свою чергу, Держмитслужба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи. Основними завданнями Держмитслужби є: 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; 3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [182].

Таким чином, що існуюча система суб’єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України є непослідовною та децентралізованою. Її складають державні органи, кожен з яких виконує окремі повноваження та функції в означеному напряму. Цільовою компетенцією в її складі на сьогоднішній день наділено Бюро економічної безпеки. Крім нього, система складається з наступних груп суб’єктів:

1) суб'єкти формування та підтримки умов провадження діяльності із запобігання та протидії ризикам економічної безпеки в державі; 2) вищі та центральні органи виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики в сфері функціонування національної економіки в цілому та економічної безпеки, зокрема; 3) правоохоронні органи, які відповідають за боротьбу та протидію правопорушенням і злочинам в економічній сфері, аналіз і виявлення загроз і ризиків економічної безпеки держави.

2.3. Адміністративно-правові інструменти запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України

Запобігання та протидія ризикам економічної безпеки України передбачає використання спеціально уповноваженими суб'єктами спеціального інструментарію, який носить адміністративно-правовий характер. Варто зауважити, що в юридичній літературі переважна більшість науковців пропонують розглядати адміністративно-правові інструменти, як сукупність форм та методів діяльності певних суб'єктів. А відтак, з'ясування сутності адміністративно-правових інструментів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України найбільш доцільно здійснювати шляхом: а) розкриття адміністративно-правових форм здійснення відповідної діяльності; та б) визначенням кола адміністративно-правових методів, які в своїй діяльності використовують суб'єкти запобігання та протидії ризикам економічної безпеки.

Так, у праві форма – це, насамперед, наукова комплексна категорія, що відображає різні суспільні явища, які потребують регламентації, а також слугує каркасом усередині права, впорядковує і поєднує всі правові явища і право як таке. Коли йдеться про правові форми, зазначає вчений, то мають на

увазі право як певне соціальне явище, що відрізняється від інших явищ (політика, релігія, мораль), які разом із правом визначаються матеріальними й економічними умовами життя суспільства. Іншими словами, підсумовує Н.М. Пархоменко, поняття «правова форма» є загальним відображенням об'єктивного зв'язку права і явищ, на які воно впливає, визначення його місця серед інших форм» [154]. А.Т. Комзюк підкреслює, що правова форма – це специфічна організаційна форма діяльності органів держави та посадових осіб, яка, з одного боку, здійснюється на засаді суворого дотримання вимог законів та інших нормативно-правових актів, а з іншого, її результати завжди пов'язані з появою певних юридичних наслідків [95, с. 12]. Специфіка правових форм залежить від того, нормами якої галузі права відповідні суспільні відносини регулюються. А відтак, в розрізі представленої проблематики йдеться про форми адміністративно-правові.

О.М. Бандурка у своєму науковому дослідженні доводить, що адміністративно-правова форма – це зовнішній прояв управлінської діяльності, спосіб вираження її змісту в конкретних умовах, тобто та чи інша управлінська дія, що має зовнішній прояв. До ключових елементів вказаного терміну вчений відносить: видання актів державного управління (нормативних і індивідуальних); організаційні дії; здійснення матеріально-технічних операцій; здійснення юридично значимих дій; укладення адміністративно-правових договорів [11, с.185-186]. Т.О. Коломоєць доводить, що адміністративно-правові форми – це такі специфічні прояви реалізації функцій управління, як участь суб'єктів виконавчої влади в судах як позивачів або відповідачів; діяльність по забезпеченню громадського порядку й громадської безпеки; застосування різних санкцій, заходів адміністративного примусу до правопорушників. Основною правовою формою управлінської діяльності є застосування норм права, за допомогою якої юридичні акти індивідуального характеру сприяють застосуванню законів до конкретних обставин управлінського життя. Такі акти є

персоніфікованими, юридично владними приписами, юридичними фактами, з якими пов’язують виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин. До ознак актів застосування адміністративно-правових норм можна віднести: індивідуальний характер; юридичну природу; односторонній порядок видання тощо [5, с.105]. В.О. Невядовський робить наступні висновки стосовно тлумачення категорії «адміністративно-правова форма»: по-перше, особливий та досить складний вираз права. Так, його особливість полягає у тому, що форма є сукупністю правових інструментів впливу, а не окремою нормою. Останні, в залежності від своєї належності до відповідної галузі права знаходять вираження у відповідних нормах. Складність форм пояснюється тим, що вони мають внутрішню структуру, в якій об’єднується однорідна методологія; по-друге, форми показують конкретний сегмент правової реальності, на який спрямовано дію права. Так, в контексті загального правового або адміністративно-правового регулювання юридичний вплив направлено на всю сукупність відносин, які регламентовано правом або його окремою галуззю, зокрема адміністративною. В свою чергу, форми права окреслюють правовий вплив, визначаючи його конкретні цілі та засоби їх досягнення; по-третє, форми мають нормативно-правову обумовленість та визначаються законодавством [141, с.127].

Таким чином, адміністративно-правові форми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України представляють собою врегулюваний нормами адміністративного права зовнішній прояв практичної діяльності спеціально-уповноважених суб’єктів, яка спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у створенні безпечного зовнішнього та внутрішнього економічного середовища в країні. Варто відзначити, що в науковій літературі не існує єдиного комплексного підходу щодо визначення переліку відповідних форм. А відтак, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, переконані, що адміністративно-правові

форми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України найбільш доцільно поділити на декілька груп:

1) нормативно-правові, зокрема: нормотворчість; правозастосування; правореалізація; формування та реалізація державної фінансово-економічної політики; адміністративні договори;

2) організаційно-управлінські: а) інституційне забезпечення, яке включає створення суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, а також побудову їх управлінської структури; б) фінансове та матеріально-технічне забезпечення; в) проведення конференцій, тренінгів, тощо; г) науково-методичне забезпечення; ґ) державно-приватне партнерство; д) просвітницька робота з населенням;

3) економічні: введення санкцій; комплаєнс; антимонопольна діяльність; інвестиційна діяльність в різні галузі виробництва; створення стратегічних резервів та ресурсів; тощо.

Розглянемо більш детально кожну із виділених груп адміністративно-правових запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України. Так, в першу чергу слід приділити увагу нормотворчості (нормотворчій діяльності). Нормотворча діяльність, пише І.М. Вороніна, – це особлива форма діяльності компетентних суб'єктів нормотворчості з підготовки, розробки, прийняття та офіційного оприлюднення норм права, яка заснована на пізнанні об'єктивних соціальних потреб та інтересів суспільства. Нормотворчість вимагає вивчення розвитку реальних зв'язків між різними явищами, що беруть участь у формуванні права і здійснюють перехід від матеріальних факторів до свідомості та від неї правових норм. В свою чергу аксіологічний вимір надає можливості щодо нового розуміння змісту нормотворчої діяльності, котра спрямована на створення умов для реалізації національних так і всезагальних інтересів [31; 88].

Таким чином, нормотворчість, безумовно, є однією із ключових адміністративно-правових форм здійснення будь-якої діяльності, адже за її

допомогою вбачається можливим: по-перше, виділити недоліки діючого нормативно-правового регулювання сфери протидії та запобігання ризикам економічної безпеки; по-друге, розробити та прийняти нові норми, які дозволять подолати прогалини у діючому законодавстві; по-третє, створити таке нормативне підґрунтя для діяльності суб'єктів у фінансово-економічній сфері, яке стане важливим превентивним заходом виникнення ризиків для економічної безпеки. При цьому також зауважимо, що нормотворчість в даному контексті носить, як законодавчий, так і підзаконний характер.

Із вказаною вище формою тісно пов'язані такі форми, як правозастосування та правореалізація. О.І. Донченко визначає правозастосування як одну із форм реалізації права, яка має державно-владний організуючий характер компетентних державних органів та уповноважених державою осіб і спрямована на зміну, припинення або виникнення правових відносин шляхом видання індивідуальних актів застосування правових норм у певних формах, а також на конкретизацію правового регулювання та охорону суспільних відносин. Застосування правових норм має управлінські, соціально-політичні функції, а також виконує профілактичні та виховні завдання. Зміст правозастосовної діяльності можна розглядати з позицій інтелектуально-вольових характеристик, як-от: пізнання, відображення, аналіз, синтез, правове мислення, конструктивні функції і т.д. [50, с. 42]. Суттєвими ознаками правозастосування є наступні: 1) у передбачених законодавством випадках виступає необхідною організаційною передумовою реалізації норм права, внаслідок чого його соціальним призначенням є організація певних суспільних відносин; 2) це діяльність лише державних органів і уповноважених на це державою суб'єктів, оскільки вона повинна мати державно-владний характер; 3) набуває юридично значущого характеру насамперед тому, що відносини, котрі виникають, змінюються або припиняються внаслідок такої діяльності, мають вигляд взаємних юридичних

прав і обов'язків певних суб'єктів; 4) такі відносини, зв'язки встановлюються шляхом винесення (на основі правових норм і відповідно до конкретних життєвих ситуацій) індивідуальних формально-обов'язкових рішень; 5) відбувається тільки на підставі та в порядку, передбачених нормами права; 6) це своєрідний процес, який регламентований спеціальними нормами і складається з послідовних стадій; 7) підпорядковується певним загальним вимогам, що забезпечують правомірність, справедливість та ефективність; 8) інтелектуально-юридичні результати правозастосування, тобто відповідні рішення, фіксуються, виявляються зовні у встановленій формі – в актах застосування права [82; 172]. В свою чергу правореалізація - це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів та посадових осіб, спрямована на вирішення конкретних справ шляхом видання індивідуальних правових приписів, тобто ухвалення на основі норм права владного рішення в конкретній справі. Основне соціальне призначення застосування правових норм полягає у створенні умов та забезпеченні здійснення інших форм реалізації норм права. Саме від якості та ефективності діяльності у застосуванні норм права в багатьох випадках залежить реальне втілення правових приписів у правовій дійсності, свідомо-вольових діях людей [29, с.25].

Тож, зазначене вище дає змогу констатувати, що правозастосування, в розрізі піднятої у роботі проблематики передбачає, що в процесі здійснення своєї діяльності спеціально уповноважені суб'єкти реалізують комплекс дій, які орієнтовані на запобігання та протидію ризикам економічної безпеки. Що ж стосується правозастосування, то воно передбачає використання ряду адміністративних процедур, які забезпечують правомірність та послідовність діяльності у досліджуваній сфері суспільного життя.

Окремим важливим інструментом є формування та реалізація державної фінансово-економічної політики. Взагалі, державна політика – це

діяльність органів державної влади з управління та керівництва суспільством на основі єдиних цілей, принципів і методів, яка передбачає розробку, законодавче закріплення та впровадження державних цільових програм у різних сферах суспільного життя з метою розв'язання нагальних проблем чи задоволення потреб суспільства. Вагоме місце в державній політиці належить структуруванню інтересів різних груп населення та пошуку компромісу між ними, адже остаточне рішення має максимально наближати суспільний гаразд [158]. В.Є Романов, О.М. Рудік та Т. М. Брус державну політику тлумачать як відносно стабільну, організовану та цілеспрямовану діяльність уряду стосовно певної проблеми або предмета розгляду, яка здійснюється ним безпосередньо або опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства [205, с. 12]. Що ж стосується піднятої у роботі проблематики, то цікавою видається наукова позиція Н.В. Бігарі та С.П. Кошова, які у своєму науковому дослідження зазначають, що фінансова політика виступає індикатором політики, що проводиться державою. Проаналізувавши її можна виявити основні напрями державної політики в галузі регулювання підприємництва, державного сектору економіки та економічної системи суспільства загалом. Вона виступає визначальним чинником розвитку зовнішньої політики держави, оскільки формує взаємовідносини між державами з приводу міжнародного валютного регулювання, стану валютних курсів, міждержавних запозичень, а також визначає сферу впливу та інтереси на міжнародній арені. Від ефективності проведення фінансово-економічної політики держави, слушно відмічають зазначені вище автори, залежить рівень соціального захисту громадян та інвестиційні можливості держави [16, с.130-131]. Н.В. Бігарі та С.П. Кошова також вказують, що основними завданнями державної фінансово-економічної політики є: формулювання, розвиток і підтримка функціонування фінансового механізму виходячи з цілей і стратегій фінансової політики; забезпечення належного регулювання, стимулювання і

контролю за економічними і соціальними процесами, використовуючи фінансові методи; створення умов для максимізації обсягів фінансових ресурсів, які формуються державою; реалізація механізмів раціонального розподілу і використання сформованих фінансових ресурсів; налагодження ефективної системи управління державними фінансами [117; 16]. Зміст фінансової політики держави, наголошує І. В. Запатріна, включає такі ланки: вироблення науково обґрунтованих концепцій (системи поглядів) розвитку фінансів. Вони формуються на основі вивчення вимог економічних законів, все стороннього аналізу розвитку господарства, перспектив розвитку економічних відносин, потреб населення; визначення основних напрямів використання фінансів на перспективу та на поточні потреби, при цьому враховують шляхи досягнення поставлених цілей, передбачених економічною політикою, а також міжнародні фактори, можливості зростання фінансових ресурсів; здійснення практичних дій для досягнення поставлених цілей [73, с.61]. Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що від ефективності та послідовності формування та реалізація державної фінансово-економічної політики залежить: по-перше, збалансованість української економіки, а відтак її стійкість від зовнішніх та внутрішніх загроз; по-друге, ефективність та об’єм міжнародних інвестицій, що посилює позиції України на міжнародному ринку; по-третє, стабільна політика – стабільна економіка, адже суб’єкти підприємницької діяльності мають можливість адаптуватись до існуючих реалій.

І остання нормативно-правова форма, які ми приділимо увагу, - адміністративні договори. Адміністративний договір, вказує С.С. Скворцов, – це заснована на правових нормах добровільна угода двох чи більше суб’єктів адміністративного права, один із яких завжди є самостійним суб’єктом державної виконавчої влади, наділеним владними повноваженнями у сфері державного управління, за допомогою якого формуються акти державного управління, на основі яких встановлюються, змінюються чи припиняються

взаємні права і обов'язки учасників договору, визначається їх відповідальність. За допомогою адміністративного договору, продовжує автор, учасники правовідносин визначають правила власного поводження і встановлюють послідовність своїх дій, досягають необхідного для них правового результату [209, с.12]. А.С. Васильєв вказує, що адміністративний договір –це специфічний допоміжний засіб реалізації державної виконавчої влади, який має досить явно виражений адміністративно-правовий характер, який виявляється у тому, що: а) адміністративний договір виникає у сфері реалізації державної виконавчої влади, у зв'язку та з приводу реалізації державним органом, наданих йому виконавчо-розпорядчих повноважень; б) підставою виникнення договору є владно-вольовий, імперативний припис; в) мета договору виражається в його спрямованості на конкретизацію відповідних адміністративно-правових норм або актів правозастосовної діяльності органів державної виконавчої влади, у зв'язку з чим він має чітко виражений організуючий характер [24, с.143; 149]. А відтак, адміністративний договір є важливим інструментом, за допомогою якого різні органи державної влади, а також суб'єкти господарювання можуть налагодити взаємовідносини, забезпечивши таким чином більш ефективне виконання завдань, пов'язаних із економічною безпекою країни.

Наступну групу адміністративно-правових форм складають організаційно-управлінські. До останніх, як вбачається, найбільш доцільно віднести наступні:

а) інституційне забезпечення, яке включає створення суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, а також побудову їх управлінської структури. Яскравим прикладом реалізації відповідної форми було створення Бюро економічної безпеки, яке, відповідно до покладених на нього завдань: «1) здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах передбаченої законом підслідності; 2) здійснює інформаційно-пошукову та аналітично-інформаційну роботу з метою

виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України; 3) здійснює інформаційну взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами судової влади, іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; 4) здійснює розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання за вчинення кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; 5) збирає, обробляє та аналізує інформацію щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; 6) залучає в межах компетенції у передбачений законодавством спосіб, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців; 7) здійснює міжнародне співробітництво з компетентними органами іноземних держав на підставі законів та міжнародних договорів України; 8) забезпечує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Бюро економічної безпеки України; 9) формує аналітичні матеріали з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; 10) витребовує та одержує у встановленому законом порядку від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, необхідну для виконання повноважень Бюро економічної безпеки України; 11) ініціює у компетентних органах іноземних держав розгляд справ про захист прав та інтересів держави з питань, що стосуються виконання обов’язків Бюро економічної безпеки України, виступає як представник держави під час розгляду таких справ. За потреби Бюро економічної безпеки України має право залучати до такого розгляду експертів за відповідними напрямами» [176] тощо. Щодо структури даного

органу державної влади, то відповідно до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», БЕБ є юридичною особою публічного права та здійснює свої повноваження через центральний апарат і територіальні управління. Територіальні управління Бюро економічної безпеки України є юридичними особами публічного права, мають самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням. Територіальні управління Бюро економічної безпеки України утворюються, реорганізовуються та ліквідовуються Кабінетом Міністрів України. Структура Бюро економічної безпеки України може включати підрозділи детективів, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні та інші підрозділи. Структура, штатний розпис Бюро економічної безпеки України, положення про структурні підрозділи центрального апарату та територіальних управлінь, посадові інструкції працівників Бюро економічної безпеки України затверджуються Директором Бюро економічної безпеки України [176].

б) фінансове та матеріально-технічне забезпечення. Так, С.В. Бестужева, аналізуючи різноманітні підходи щодо тлумачення поняття «фінансове забезпечення», виокремив наступні його ключові аспекти: 1) фінансове забезпечення як система відносин між суб'єктами з приводу акумуляції фінансових ресурсів; 2) фінансове забезпечення як процес покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів; 3) фінансове забезпечення як процес мобілізації фінансових ресурсів; 4) фінансове забезпечення як сукупність або комплекс методів, важелів, інструментів створення і використання фінансових ресурсів; 5) фінансове забезпечення як система джерел і форм фінансування» 6) фінансове забезпечення як діяльність пов'язана із управлінням капіталом; 7) фінансове забезпечення як метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток [15]. В свою чергу матеріально-технічне забезпечення – це сукупність суспільних відносин, урегульованих нормативними актами або договорами по забезпеченню

матеріально-технічними ресурсами, необхідними для своєчасного та безперебійного проведення циклу робіт з виробництва, переробки й реалізації продукції, а також для виконання економічних, соціальних та інших завдань з метою задоволення певних потреб [101, с.56]. Таким чином, фінансове та матеріально-технічне забезпечення в розрізі представленої в роботі проблематики включає: по-перше, створення резервів фінансових, матеріальних, тощо, які орієнтовані на перекриття витрат в різних кризових ситуацій, що можуть зашкодити економічній безпеці країни; по-друге, забезпечення суб'єктів, які відповідають за реалізацію заходів щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що в свою чергу дозволяє знизити ризики корупційних проявів та створити умови для їх безперебійної роботи; по-третє, створення умов для розвитку сфери кібербезпеки, що в умовах постійних атак на кіберпростір має надважливе значення. А відтак, саме фінансове та матеріально-технічне забезпечення має ключове значення з точки зору створення умов для належного функціонування всього адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки.

в) проведення конференцій, тренінгів, тощо. Науково-методична конференція – це ефективна форма залучення широких кіл керівників і фахівців органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, науковців до аналізу практики, узагальнення й поширення кращого досвіду державного управління й самоврядування, господарювання й економічної діяльності, створення теоретичних і методичних передумов для його впровадження [138]. Що ж стосується тренінгу, то взагалі, він представляє собою форму соціально-педагогічної діяльності, яка спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання [13]. Тренінг і традиційні форми навчання мають суттєві відмінності. Традиційне навчання

більш орієнтоване на правильну відповідь, і за своєю суттю є формою передачі інформації та засвоєння знань. Натомість тренінг, перш за все, орієнтований на запитання та пошук. На відміну від традиційних тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо. Звичайно, традиційна форма передачі знань не є сама по собі чимось негативним, проте у світі швидких змін і безперервного старіння знань традиційна форма навчання має звужені рамки застосування [137]. Таким чином, конференції, тренінги мають подвійну мету. Так, з одного боку, вони спрямовані на підвищення рівня професійних знань, умінь та навичок у працівників суб'єктів забезпечення економічної безпеки, обмін досвіду між ними, а також об'єднання їх зусиль у досліджуваному напрямку. А з іншої сторони, вони сприяють підвищенню правової культури серед населення, тим самим створюючи умови щодо попередження правопорушень у досліджуваній сфері.

г) науково-методичне забезпечення. Варто погодитись із науковою позицією В.І. Галаган, який пропонує розглядати наукове забезпечення як процес, що включає такі етапи: ідентифікацію проблем у практичній діяльності, які потребують вирішення або розробки; оцінку наукової розробки, визначення її новизни та наукової цінності; визначення практичного значення розробки та можливості її використання; інтеграцію розробки у практичну діяльність, включаючи встановлення способу, порядку та умов її впровадження. Відповідно до думки цього вченого, методичне забезпечення означає реалізацію наукового результату через: оцінку та апробацію наукової розробки компетентними відомствами; визначення процедур впровадження та затвердження інструктивно-методичних документів; надсилання рекомендацій практичним підрозділам щодо використання розробки у розслідуванні злочинів, встановлення термінів

виконання та контролю за виконанням; поширення основних положень наукової розробки серед практичних працівників через публікації у наукових статтях, методичних посібниках, підручниках, монографіях, а також за допомогою науково-практичних семінарів та ін. [33, с. 251–252; 201]. Переконані, що належно побудоване науково-методичне забезпечення сприяє однорідності та систематизованості практичної діяльності у сфері економічної безпеки;

ґ) державно-приватне партнерство. Більш детально сутність та призначення державно-приватного партнерства у сфері забезпечення економічної безпеки буде розглянуто нами в рамках підрозділу 3.1 дисертаційної роботи.

д) просвітницька робота з населенням. На переконання М. Подберезського, правове просвітництво – це поширення юридично-педагогічних і правових знань у формі утворення, що має характер системності, фундаментальності та ґрунтовності. У свою чергу правова пропаганда – вид педагогічної діяльності з розповсюдження ідей правової держави, правомірної поведінки, необхідної для здійснення правоохоронної діяльності, що є складовою правового просвітництва шляхом вивчення періодичної преси, читання лекцій за місцем проживання. Правова пропаганда є ефективною, якщо сприяє глибокому засвоєнню правових ідей, зміцнюючи переконання у справедливості суспільства, правоохоронних органів, покарання за заподіяні злочини. У кінцевому підсумку М. Подберезський констатує, що, на жаль, у нас немає системи цілеспрямованої правової пропаганди, що здійснює держава або скоординованої правоохоронними органами [166, с.42]. Просвітницька робота в розрізі піднятої у роботі проблематики орієнтована має важливе значення з точки зору підняття правової та економічної культури серед населення, що в свою чергу сприяє зниженню рівня економічної злочинності.

Останню групу форм, яким ми приділимо увагу, - економічні. Останні є досить різноманітними за своїм переліком та змістом, а тому ми, як вбачається, виділимо ключові із них. Так, в першу чергу виділимо таку економічну форму як введення санкцій. Первинно цей термін походить від латинського «sanction» – непорушна постанова і в сучасній фаховій термінології налічує декілька основних варіантів, в тому числі трактує санкції у сфері міжнародно-правових відносин як «захід впливу (економічний, політичний, військовий), який застосовують щодо держави, яка не виконує міжнародні угоди». Іншими словами, санкції – це заходи примусового зовнішнього впливу на відповідних суб'єктів міжнародних відносин з метою досягнення певних цілей. Сутність проблеми тут полягає в тому, що сучасна практика міжнародних економічних відносин використовує цілий набір заходів такого примусового впливу, при цьому одні з них вживаються постфактум (після порушення міжнародних правових норм), інші – до здійснення можливих порушень, тобто носять превентивний характер. До економічних заходів примусового впливу відносять різного роду торговельні обмеження прямої та непрямої дії – захисні й антидемпінгові заходи захисту внутрішнього ринку, ембарго, економічний бойкот, контрзаходи, і, власне, самі санкції [35, с. 217; 241]. К.Г. Волинка визначає санкцію як настання несприятливих наслідків для одного з учасників правовідношення. Санкція визначається як державна міра, що застосовується до правопорушника у вигляді юридичної відповідальності, що передбачена в правових нормах і носить каральний характер, тобто міра примусу для суб'єктів, які порушили приписи правових норм. Отже, санкція пов'язується із небажаними наслідками матеріального, фізичного, психічного та іншого характеру, що настають для особи, яка порушила диспозицію цієї норми [30, с.116]. Тож, санкції дозволяють державі забезпечити стабільність економіки, а також захистити свої інтереси шляхом здійснення економічного

тиску на суб’єкти (зовнішні та внутрішні), які можуть становити загрозу для економічної безпеки країни.

Досить специфічною формою є комплаєнс. Останній, на думку В.В. Гури, представляє собою відповідність діяльності підприємства та його внутрішньої політики, правил і процедур вітчизняному та міжнародному законодавству, моральноетичним нормам ведення бізнесу, контроль за усіма процесами, здійснення комплаєнс-ризик менеджменту в системі боротьби з корупцією та зміцнення економічної безпеки. Метою комплаєнс-контролю, цілком слушно зазначає вказаний вище науковець, є перевірка дотримання законодавчих та морально-етичних норм; розробка заходів щодо мінімізації протиправних та економічних ризиків, що призводять до зниження ефективності діяльності, прибутковості та втрати довіри у суб’єктів ринкових відносин [42].

Далі варто вказати такі форми, як антимонопольна діяльність; інвестиційна діяльність в різні галузі виробництва; створення стратегічних резервів та ресурсів; тощо. Так, Р.А. Попов вказує, що антимонопольна діяльність є діяльністю держави, що реалізується через демонополізацію економіки, антимонопольне регулювання, застосування антимонопольного законодавства. Антимонопольна діяльність як діяльність суб'єктів господарювання та представників громадянського суспільства реалізується через дотримання конкурентного законодавства, активну участь у моніторингу конкурентних відносин на товарних ринках і за умови виявлення ознак антиконкурентної поведінки повідомлення органів Антимонопольного комітету України [170]. Сьогодні інвестиційна діяльність – це комплекс заходів держави, фізичних та юридичних осіб, спрямований на ефективне розміщення ресурсів з метою отримання очікуваного ефекту. Ефектом може бути не лише прибуток, а й, наприклад, розбудова інфраструктури, покращення умов життя населення тощо [215, с.61].

Далі в розрізі піднятої у роботі проблематики звернемо увагу на адміністративно-правові методи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України. В. Юровська пропонує розглядати адміністративно-правовий метод в широкому та вузькому розумінням, згідно до яких – це: 1) специфічна сукупність зафіксованих в адміністративно-правових нормах способів і прийомів (засобів) впливу на ті суспільні відносини, що формують предмет адміністративного права, збалансоване застосування яких дає змогу створити належні й достатні умови для забезпечення реалізації та захисту прав особи в публічній сфері; 2) конкретна сукупність інструментів регулювального впливу на окремий різновид адміністративних правовідносин [248, с.191]. Адміністративно-правовому методу притаманні наступні риси: 1) адміністративно-правове регулювання передбачає однобічність владного виявлення суб'єкта публічного управління щодо об'єкта управління; 2) провідними засобами його реалізації є заборони, зобов'язання, примус та юридична відповідальність; 3) між суб'єктом та об'єктом публічного управління, як правило, відсутня організаційна підпорядкованість (крім випадків адміністративного впливу вищих органів на нижчі); 4) в умовах правової демократичної держави авторитарний (імперативний) спосіб впливу суб'єктів публічного управління на об'єкти урівноважується суворим дотриманням першими принципу законності та можливості багатоступеневого оскарження дій суб'єктів публічного управління; 5) відносини «влади-підпорядкування» не виключають на певних етапах адміністративно-правових відносин використання диспозитивного методу регулювання суспільних відносин (наприклад, під час укладання адміністративних договорів, надання адміністративних послуг) [3].

Таким чином, під адміністративно-правовими методами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України найбільш доцільно розуміти сукупність визначених нормами адміністративного права інструментів та засобів, які в своїй діяльності використовують спеціально уповноважені

суб'єкти задля досягнення конкретної кінцевої мети. До відповідних методів, як вбачається, найбільш доцільно віднести наступні:

- метод примусу. Взагалі, примус – це застосування до правозобов'язаних суб'єктів передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, особистісного, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, покарання за вчинення правопорушення, а також забезпечення громадського порядку і громадської безпеки [128, с.5]. Примус зберігає своє значення і у процесі виховання особистості, і за удосконалення суспільних відносин загалом. У практиці управлінської діяльності органів виконавчої влади використовуються в основному два види юридичного примусу: дисциплінарний та адміністративний. За порушення правових норм передбачається юридична відповідальність, а невиконання інших, нормативно не закріплених правил співжиття, може спричинити необхідність застосування заходів громадського впливу. До державних примусових заходів, що застосовуються суб'єктами управління з метою додержання дисципліни, забезпечення законності та правопорядку, належать заходи дисциплінарного, адміністративного, матеріального та кримінально-правового примусу [90].

- метод переконання. Це такий спосіб цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку учасників управлінських відносин, який проявляється в комплексі роз'яснювальних, рекомендаційних, виховних та заохочувальних заходів, що застосовуються з метою забезпечення правомірності їхньої поведінки, підвищення їхньої правосвідомості та законослухняності, зміцненню дисципліни, соціальної організованості, а також із метою профілактики правопорушень [39, с.82].

- аналітичний метод. В розрізі представленої у роботі проблематики вказаний метод полягає у тому, що він дозволяє оцінити ризики в економічній сфері, що дозволяє у подальшому спрогнозувати дії

спеціально уповноважених суб’єктів, а також кількість ресурсів, необхідних для попередження та профілактики їх виникнення;

- методи планування та прогнозування. Планування – це осмислений, заснований на певній методології, відповідним чином формалізований процес прийняття рішення щодо окреслення бажаного стану якогось об’єкта у майбутньому та способів його досягнення. З цього випливає, що планування є антиподом інтуїтивно-спонтанного способу прийняття рішень [153, с. 165]. в свою чергу прогнозування – це метод, у якому використовуються як накопичений у минулому досвід, так і поточні припущення щодо майбутнього з метою його визначення. Якщо прогнозування виконане якісно, результатом буде картина майбутнього, яку можна застосовувати як основу для планування [48]. Отже, планування та прогнозування є важливим методами в контексті забезпечення економічної безпеки, адже вони спрямовані на формування системного підходи до визначення кола загроз, а також визначення їх можливого негативного вплину на національну економіку. Саме відповідні методи дозволяють сформувати бачення щодо того, які ресурси будуть необхідні державі для протистояння тим чи іншим загрозам;

- нагляд і контроль. Метод нагляду і контролю – це специфічна функція управління, яка характеризується діяльністю, пов’язаною із спостереженням та безпосередньою перевіркою (із втручанням в діяльність підконтрольного об’єкта) відповідності діяльності нормам чинного законодавства, а також прийнятим управлінським рішенням, виявлення результатів впливу суб’єкта на об’єкт, допущених відхилень, коригування [135];

- інформаційний метод. Інформація – це завжди результат, продукт діяльності людини, орієнтований на створення нових відомостей або зняття відомостей з інших об’єктів матеріального або духовного світу, для об’єднання цих відомостей у певний продукт і товар, необхідний для

суспільства [159, с. 6]. Інформаційне забезпечення – це система одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень. Це стосується різних видів діяльності, наприклад виробничої і збутової, сервісного обслуговування, включаючи підвищення технологічності виробництва, якості вироблюваної продукції, зниження її собівартості, рекламу, інформацію про асортимент продукції, ціни, форми організації сервісу тощо. Отже, підсумовує Г.І. Купалова, інформаційне забезпечення є важливим етапом та необхідною умовою організації і проведення економічного аналізу. Це пояснюється тим, що від складу, змісту, якості вихідних даних залежить ефективність аналітичного дослідження, об'єктивність і дієвість його результатів. Інформаційне забезпечення економічного аналізу – це створення бази даних, комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та вирішення завдань управління [111]. Отже, останній метод спрямовано на те, щоб надати всю необхідну інформацію сторонам адміністративних правовідносин, що забезпечить ефективне виконання ними завдань та функцій у сфері забезпечення економічної безпеки.

Тож, підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день законодавець використовує цілу низку адміністративно-правових інструментів для запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України. Зазначене в свою чергу підкреслює комплексність та важливість представленого проблемного питання. Саме тому, в умовах сьогодення важливим завданням законодавця є розширення кола та змісту відповідних адміністративно-правових інструментів, що в кінцевому рахунку забезпечить не тільки економічну безпеку країни, але й створить надійне фінансове та економічне підґрунтя для надання відсічі зовнішньому ворогу.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – це сукупність діалектично взаємопов'язаних, послідовно організованих, нормативно-визначених елементів, за допомогою яких відбувається реалізація діяльності щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки держави. До елементів вказаного механізму запропоновано віднести наступні: адміністративно-правові норми; принципи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України; суб'єкти запобігання та протидії; адміністративно-правові відносин в сфері запобігання та протидії загрозам економічної безпеки держави; адміністративно-правові засоби запобігання та протидії.

Зазначено, що норми адміністративного права в структурі адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – це елементарні, базові частки права, які містять в собі загальнообов'язкові, імперативні правила поведінки суб'єктів суспільно-правових відносин, що виникають в сфері реалізації публічно-владних заходів запобігання та протидії. Такі норми підкріплюються мірами адміністративного впливу та примусу, а також містять чіткі вимоги та директиви. Ними установлюється цілком пряма лінія поведінки, якій суб'єкти мають неухильно слідувати тим самим тримаючи свою діяльність у легальному руслі.

Наголошено, що принципи запобігання та протидії ризикам і загрозам економічної безпеки України – це сукупність базових, основоположних ідей, які встановлюють зміст, спрямованість та особливості правового регулювання процесу застосування публічно-владних засобів із прогнозування, попередження, виявлення та припинення негативних об'єктивних факторів, у тому числі правопорушень, які деструктивно впливають на стан національної економіки.

Відмічено, що адміністративно-правові засоби запобігання та протидії загрозам економічної безпеки – це регламентовані адміністративно-правовими нормами, фактичні дії, прийоми та процедури із запобігання та протидії загрозам, ризикам національної економіки, які застосовуються в роботі суб'єктів публічного управління. Їх адміністративний характер, передусім, зумовлює забезпеченість мірами державного примусу. Тобто, у разі необхідності засоби цілком можуть застосовуватись в розріз волі та інтересів суспільства задля підтримки належного рівня національної економіки та національної безпеки в цілому.

Аргументовано, що адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України – це визначена адміністративно-правовими нормами сукупність повноважень (суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), компетенцій, функцій і завдань діяльності державних органів та їх посадових осіб, які вступають у суспільно-правові відносини з питань запобігання та протидії загрозам і ризикам економічної безпеки країни.

Обґрунтовано, що ВРУ (Парламент) – це орган, переважно, законодавчого забезпечення діяльності щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. На нього покладаються обов'язки із створення належного юридичного підґрунтя в зазначеній сфері та визначення відповідних засад політичного курсу держави. Крім того, саме ВРУ відповідальна за імплементацію міжнародних договорів у вітчизняну правову систему за допомогою процедури ратифікації.

Узагальнено, що існуюча система суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України є непослідовною та децентралізованою. Її складають державні органи, кожен з яких виконує окремі повноваження та функції в означеному напряму. Цільовою компетенцією в її складі на сьогоднішній день наділено БЕБ. Крім нього, система складається з наступних груп суб'єктів: 1) суб'єкти формування та

підтримки умов провадження діяльності із запобігання та протидії ризикам економічної безпеки в державі; 2) вищі та центральні органи виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики в сфері функціонування національної економіки в цілому та економічної безпеки, зокрема; 3) правоохоронні органи, які відповідають за боротьбу та протидію правопорушенням і злочинам в економічній сфері, аналіз і виявлення загроз і ризиків економічної безпеки держави.

З'ясовано, що адміністративно-правові форми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України представляють собою врегулюваний нормами адміністративного права зовнішній прояв практичної діяльності спеціально-уповноважених суб'єктів, яка спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у створенні безпечного зовнішнього та внутрішнього економічного середовища в країні. Варто відзначити, що в науковій літературі не існує єдиного комплексного підходу щодо визначення переліку відповідних форм. А відтак, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, переконані, що адміністративно-правові форми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України найбільш доцільно поділити на декілька груп: 1) нормативно-правові, зокрема: нормотворчість; правозастосування; правореалізація; формування та реалізація державної фінансово-економічної політики; адміністративні договори; 2) організаційно-управлінські: а) інституційне забезпечення, яке включає створення суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, а також побудову їх управлінської структури; б) фінансове та матеріально-технічне забезпечення; в) проведення конференцій, тренінгів, тощо; г) науково-методичне забезпечення; ґ) державно-приватне партнерство; д) просвітницька робота з населенням; 3) економічні: введення санкцій; комплаєнс; антимонопольна діяльність; інвестиційна діяльність в різні галузі виробництва; створення стратегічних резервів та ресурсів; тощо.

Зазначено, що нормотворчість є однією із ключових адміністративно-правових форм здійснення будь-якої діяльності, адже за її допомогою вбачається можливим: по-перше, виділити недоліки діючого нормативно-правового регулювання сфери протидії та запобігання ризикам економічної безпеки; по-друге, розробити та прийняти нові норми, які дозволять подолати прогалини у діючому законодавстві; по-третє, створити таке нормативне підґрунтя для діяльності суб'єктів у фінансово-економічній сфері, яке стане важливим превентивним заходом виникнення ризиків для економічної безпеки. При цьому також зауважимо, що нормотворчість в даному контексті носить, як законодавчий, так і підзаконний характер.

Констатовано, що правозастосування, в розрізі піднятої у роботі проблематики передбачає, що в процесі здійснення своєї діяльності спеціально уповноважені суб'єкти реалізують комплекс дій, які орієнтовані на запобігання та протидію ризикам економічної безпеки. Що ж стосується правозастосування, то воно передбачає використання ряду адміністративних процедур, які забезпечують правомірність та послідовність діяльності у досліджуваній сфері суспільного життя.

Підкреслено, що від ефективності та послідовності формування та реалізація державної фінансово-економічної політики, залежить: по-перше, збалансованість української економіки, а відтак її стійкість від зовнішніх та внутрішніх загроз; по-друге, ефективність та об'єм міжнародних інвестицій, що посилює позиції України на міжнародному ринку; по-третє, стабільна політика – стабільна економіка, адже суб'єкти підприємницької діяльності мають можливість адаптуватись до існуючих реалій.

Аргументовано, що фінансове та матеріально-технічне забезпечення в розрізі представленої в роботі проблематики включає: по-перше, створення резервів фінансових, матеріальних, тощо, які орієнтовані на перекриття витрат в різних кризових ситуацій, що можуть зашкодити

економічній безпеці країни; по-друге, забезпечення суб'єктів, які відповідають за реалізацію заходів щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що в свою чергу дозволяє знизити ризики корупційних проявів та створити умови для їх безперебійної роботи; по-третє, створення умов для розвитку сфери кібербезпеки, що в умовах постійних атак на кіберпростір має надважливе значення. А відтак, саме фінансове та матеріально-технічне забезпечення має ключове значення з точки зору створення умов для належного функціонування всього адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки.

Наголошено, що в розрізі піднятої у роботі проблематики конференції, тренінги мають подвійну мету. Так, з одного боку, вони спрямовані на підвищення рівня професійних знань, умінь та навичок у працівників суб'єктів забезпечення економічної безпеки, обмін досвіду між ними, а також об'єднання їх зусиль у досліджуваному напрямку. А з іншої сторони, вони сприяють підвищенню правової культури серед населення, тим самим створюючи умови щодо попередження правопорушень у досліджуваній сфері.

Під адміністративно-правовими методами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України найбільш доцільно розуміти сукупність визначених нормами адміністративного права інструментів та засобів, які в своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти задля досягнення конкретної кінцевої мети. До відповідних методів, віднесено наступні: метод примусу; метод переконання; аналітичний метод; планування та прогнозування; нагляд і контроль; інформаційний метод.

Узагальнено, що на сьогоднішній день законодавець використовує цілу низку адміністративно-правових інструментів для запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України. Зазначене в свою чергу

підкреслює комплексність та важливість представленого проблемного питання. Саме тому, в умовах сьогодення важливим завданням законодавця є розширення кола та змісту відповідних адміністративно-правових інструментів, що в кінцевому рахунку забезпечить не тільки економічну безпеку країни, але й створить надійне фінансове та економічне підґрунтя для надання відсічі зовнішньому ворогу.

РОЗДІЛ 3.
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Взаємодія державних і громадських інституцій у процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки

Запобігання та протидії ризикам економічної безпеки є складним та багатоаспектним процесом, реалізація якого передбачає здійснення спільної, взаємоузгодженої діяльності різних державних і громадських інституцій. Взагалі, взаємодія представляє собою спільну, взаємоузгоджену діяльність двох, або більше суб’єктів, яка орієнтована на досягнення спільної мети. О.І. Захаров в даному контексті слушно відмічає, що в умовах глобалізації економіки, активізації євроінтеграційних процесів кардинально змінюються загрози економічній безпеці. Для того, щоб створити сприятливі умови для стабільної роботи, розвитку, і в кінцевому підсумку належно забезпечити економічну безпеку суб'єктів господарської діяльності, необхідна зацікавленість та активна участь держави в цьому процесі. На жаль, на даний час не в теоретичному, і тим більше в практичному плані, ця проблема до кінця не вирішена. І як наслідок, у нас відсутні надійні, ефективні механізми взаємодії влади та бізнесу в системі економічної безпеки як на макро- так і мікро- рівнях [75].

Варто погодитись із точкою зору Д.О. Кошиков роль інституцій громадянського суспільства в механізмі державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави може бути окреслена шляхом визначення конкретних ознак (характеристик) їх діяльності щодо протидії загрозам останньої, зокрема: 1) інституції громадянського суспільства виникають з приводу реалізації громадянами своїх прав і свобод, вирішують

питання загальносуспільних, приватних і державних (політичних) інтересів з метою реалізації державної політики в тому числі у сфері забезпечення економічної безпеки держави; 2) громадянська активність щодо забезпечення економічної безпеки втілюється у практичній діяльності громадських об'єднань, громадських рад при центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, молодіжних та дитячих громадських організацій, професійних та творчих спілок, благодійних організацій; 3) правові засади діяльності інституцій громадянського суспільства щодо забезпечення економічної безпеки залежно від конкретного суб'єкта регламентовані на законодавчому та/або підзаконному рівнях, що обумовлює їх різні правові можливості відносно досягнення стану захищеності важливих економічних інтересів держави; 4) діяльність інституцій громадянського суспільства щодо забезпечення економічної безпеки за своєю суттю є допоміжною по відношенню до компетенції спеціально-повноважених органів (суб'єктів) реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки та полягає у здійснені комплексу правових, організаційних, інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення виконання завдань останніми; 5) права інституцій громадянського суспільства щодо забезпечення економічної безпеки можна поділити на загальні (характерні для усіх інституцій) та спеціальні (є характерними лише для окремих з них); 6) діяльність інституцій громадянського суспільства здійснюється на національному, регіональному та місцевому рівнях залежно від сфери поширення загроз економічній безпеці; 7) роль інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави визначається специфікою виконуваних ними завдань та функцій, зокрема у розрізі їх взаємодії з органами державної влади [106]. А відтак, цілком справедливим буде говорити про те, що взаємодія державних і громадських

інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки має надважливе соціальне, економічне та політичне значення.

У сучасній філософії, пише І. Л. Олійник, взаємодія – це поняття для позначення впливу речей один на одного для відображення взаємозв'язків між різними об'єктами для характеристики форм людського буття, людської діяльності і пізнання. У понятті «взаємодія» фіксуються прямі і «зворотні» впливи речей один на одного, обміни речовиною, енергією й інформацією між різними об'єктами, між організмами і середовищем, форми кооперації людей у різних ситуаціях співробітництва. Взаємодія охоплює прямі й опосередковані відносини між об'єктами і системами. Прикладами прямих взаємодій оперує класична механіка, коли розглядає зіткнення і відштовхування, що передають рух від одного тіла до іншого. У суспільній області прикладом взаємодії може бути безпосереднє спілкування між людськими індивідами. Таке визначення взаємодії є всеосяжним і застосовано для відображення будь-яких процесів і форм прояву свідомості [148; 1818].

У психології взаємодія – це процес безпосереднього або опосередкованого впливу людей один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок. Саме причинна обумовленість становить головну особливість взаємодії, коли кожна з взаємодіючих сторін виступає як причина іншої та як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що визначає розвиток об'єктів та їх структур. Якщо під час взаємодії виявляється протиріччя, то воно виступає джерелом саморуху і саморозвитку явищ та процесів. Т. Гаврилюк зазначила, що взаємодія є досить широким поняттям, яке по-різному трактують залежно від сфери застосування. Цей термін для характеристики відносин міліції та населення передбачає спільну мету, яка полягає в забезпеченні безпечного життєвого простору, та погоджену діяльність суб'єктів взаємодії. Для позначення такої діяльності доречно використовувати терміни «взаємодія», «співпраця» та

«співробітництво». Якщо діяльність суб'єктів взаємодії буде побудована на рівноправності суб'єктів, тобто які мають однакові права, обов'язки та відповідальність за вчинені дії, і ця діяльність буде спрямована на забезпечення інтересів партнера, тоді можна говорити про наявність партнерських стосунків між органами державної влади та населенням [32].

М.О. Король доводить,, що взаємодія – це узгодження зусиль та дій військ, штатних та наданих частин та підрозділів. Він вказує, що для взаємодії характерно узгодження дій сторін, які підпорядковуються спільному командуванню (хоча б і тимчасово) і беруть участь у вирішенні спільних завдань. Прямий обов'язок з організації взаємодії покладений на старшого командира (начальника) і здійснюється ним спільно зі штабом, за участю командирів штатних та наданих частин, а також всіх підпорядкованих начальників служб. Таке розуміння поняття «взаємодія» потребує суттєвих уточнень [102, с. 220–224]. І. П. Козаченко та В. Л. Регульский зазначають, що змістом взаємодії є концентрація сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети, здійснення відповідних спільних заходів, виборі таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, за найменших затрат і безумовного дотримання чинного законодавства [92]. В іншій науковій праці І.П. Козаченко доводить, що взаємодія – це своєрідна модель комплексного здійснення оперативно-розшукових та інших правоохоронних заходів, які здійснюються з урахуванням відповідних умов оперативної ситуації (обстановки). Тобто, взаємодія є концентрацією сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети, здійснення відповідних спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, при найменших затратах і при безумовному дотриманні чинного законодавства [93, с.177-203].

У своєму науковому дослідженні І.М. Коропатнік робить цілу низку висновків відносно характеристики та ознак цього терміну: «по-перше, взаємодія - це дія двох або більше суб'єктів, при цьому припускається взаємодія двох суб'єктів, за якої один з них не буде діяти, а лише пасивно спостерігати; по-друге взаємодія суб'єктів може як передбачати спільну мету, так і не передбачати її, але обов'язково внаслідок взаємодії виникає її результат, якій може різнитися залежно від мети кожного з суб'єктів чи загальної мети; по-третє, взаємодія може бути між інституціональною, і в цьому випадку суб'єкти будуть виступати її рівноправними учасниками, а сама взаємодія матиме двосторонній характер. Взаємодія, що відбувається всередині певного інституту, може мати односторонній характер, заснований на принципі єдиноначальності або владному ресурсі (у такому випадку вона здійснюється за допомогою координації вищого керівництва). При інституціональній взаємодії обов'язково виникають зміни в середині самого суб'єкту взаємодії; і по-четверте, взаємодія є дією двох суб'єктів. При цьому взаємодія може виникати й при односторонньому впливі одного суб'єкта на інший» [103, с.192]. Досить цікавою є позиція Л.Г. Шморгуна який дійшов до висновку, що «взаємодія» - це процес безпосереднього чи опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємні зумовленість і зв'язок. У взаємодії реалізується відношення людини до іншої людини як до суб'єкта, в якого є власний світ. Науковець також підкреслює, що під взаємодією в соціальній філософи та психології, а також теорії менеджменту, крім того, розуміється не лише вплив людей один на одного, а й безпосередня організація їх спільних дій, що дає змогу групі реалізувати спільну для її членів діяльність. Взаємодія людини з людиною в суспільстві - це також взаємодія їх внутрішніх світів: обмін думками, ідеями, образами, вплив на цілі та потреби, дія на оцінки іншого індивіда, його емоційний стан [244]. Л.Г. Шморгун вказує, що взаємодія є систематичним і постійним учиненням дій, спрямованих на те, щоб викликати відповідну реакцію з боку

інших людей. Спільне життя і діяльність людей як у суспільстві, так і в організації на відміну від індивідуального має більш жорсткі обмеження будь-яких виявів активності чи пасивності. В процесі реальної взаємодії формуються також адекватні уявлення працівника про себе та інших людей. Взаємодія людей — провідний фактор у регуляції їх самооцінок і поведінки в суспільстві [244].

Таким чином, під взаємодією державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки найбільш доцільно розуміти спільну, взаємоузгоджену діяльність держави (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб), а також різних громадських інституцій, яка орієнтована на: по-перше, протидію та запобігання виникненню деструктивних чинників, які обумовлюють виникнення ризиків для економічної безпеки країни; по-друге, налагодженню партнерських відносин держава-громадянин; по-третє, вихованню у громадян свідомого ставлення до питань фінансової та економічної безпеки.

Оскільки Україна є соціальною, демократичною, європейською країною, то питання залучення громадян до різних сфер діяльності держави, в тому числі й у напрямку забезпечення економічної безпеки, має важливе значення. Зауважимо, що в Законі України «Про Бюро економічної безпеки» виділено окрему статтю 7, яка присвячена взаємодії Бюро економічної безпеки України з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та іншими особами [176]. Відповідно до зазначеної статті Бюро економічної безпеки України в порядку, визначеному законом, має безпосередній, у тому числі автоматизований, доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків (баз) даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв’язку і комунікацій, мережами спеціального зв’язку та іншими технічними засобами. Порядок

такого доступу визначається відповідними міжвідомчими угодами (договорами), спільними наказами (розпорядженнями) та протоколами до них або в порядку електронної інформаційної взаємодії, якщо інше не передбачено законом [176].

«Державна служба фінансового моніторингу України з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, передає Бюро економічної безпеки України інформацію, у тому числі узагальнені матеріали (додаткові узагальнені матеріали), в порядку, визначеному законом. Бюро економічної безпеки України взаємодіє з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та забезпечується доступом до її автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків (баз) даних. Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, органи державного фінансового контролю, податкові та митні органи, а також інші державні органи, що здійснюють державний контроль за дотриманням юридичними і фізичними особами законодавства України, з метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним до підслідності Бюро економічної безпеки України, передають Бюро економічної безпеки України інформацію про обставини, що свідчать про вчинення кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України» [176].

Отримання Бюро економічної безпеки України від державних органів, органів місцевого самоврядування інформації, що відсутня в автоматизованих інформаційних і довідкових системах, реєстрах та банках (базах) даних для проведення аналітичної діяльності, визначеної цим Законом, здійснюється на підставі письмового запиту. Запит повинен містити: «1) підстави направлення запиту, тобто на виконання якого завдання, передбаченого цим Законом, підготовлено запит; 2) перелік інформації, що запитується; 3) конкретний перелік документів, які пропонується надати; 4) підпис уповноваженої особи Бюро економічної

безпеки України. Уповноваженою особою Бюро економічної безпеки України, яка має право підпису запиту, є Директор Бюро економічної безпеки України, його перший заступник та заступник, керівник територіального управління Бюро економічної безпеки України, його заступник» [176]. «У разі надходження запиту Бюро економічної безпеки України керівник суб'єкта, якому адресовано такий запит, зобов'язаний розглянути його і надати відповідь протягом 10 робочих днів з дня його одержання. У разі неможливості розгляду або виконання запиту Бюро економічної безпеки України у визначений цим Законом строк керівник суб'єкта, якому адресовано обґрунтований письмовий запит, зобов'язаний повідомити про це листом з викладенням причин продовження строку розгляду» [176].

Не можна також не вказати, що в рамках взаємодії з іншими органами державної влади Бюро економічної безпеки активно використовує цифрові технології. В даному контексті слід вказати «Порядок електронної інформаційної взаємодії Бюро економічної безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України» [183]. Так, суб'єкти інформаційних відносин спільно встановлюють перелік відомостей, структуру та формат інформаційних файлів, що передаються та приймаються в порядку інформаційної взаємодії, процедури взаємодії інформаційних систем, форми журналів обліку інформаційних файлів обміну, а також визначають відповідальні структурні підрозділи суб'єктів інформаційних відносин, державні підприємства, установи, які належать до сфери управління суб'єктів інформаційних відносин, що забезпечують та (або) здійснюють технічне супроводження автоматизованого обміну інформацією, та відповідно до цього Порядку і своїх повноважень, визначених законодавством, приймають спільні рішення, які оформлюють окремими протоколами або договорами про інформаційну взаємодію. Інформаційна

взаємодія здійснюється шляхом безпосереднього доступу до інформаційних систем суб'єктів інформаційних відносин засобами центральної підсистеми єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ або системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. За відсутності технічної можливості передачі даних із використанням інформаційних систем, визначених абзацом першим цього пункту, інформаційна взаємодія суб'єктів інформаційних відносин може здійснюватися з використанням інших інформаційних систем із застосуванням у них відповідних комплексних систем захисту інформації з підтвердженою відповідністю за результатами державної експертизи в порядку, установленому законодавством [183].

Зазначені вище аспекти характеризують взаємодію Бюро економічної безпеки, переважно з іншими органами державної влади. А тому, в контексті піднятої у роботі проблематики слід звернути увагу на громадський контроль за діяльністю БЕБ. В енциклопедичній літературі, пише Ю.П. Сурмін, громадський контроль – це один з видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами і є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством та державою. Громадський контроль – важливий інструмент державної політики і одночасно засіб прояву активності громадянського суспільства. Предметом даного контролю на думку зазначених науковців є ключові аспекти політики держави, які визначаються під час діалогу між державою та інституціями громадянського суспільства, а також обов'язки щодо інформування населення та його участі в прийнятті рішень, які бере на себе держава у процесі актів діалогу з громадянським суспільством [58, с.120-121]. О.В. Тинкован вказує, що громадський контроль – це одна з функцій громадянського суспільства, проявом якої є публічна перевірка діяльності органів влади з боку громадян та їх об'єднань

на відповідність цілей, які влада проголошує, спрямована на корегування як цієї діяльності, так і самих цілей. З позиції наукового підходу громадський контроль розглядається як інструмент громадської оцінки ступеня виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їх соціальних завдань. Головна мета громадського контролю, пише дослідниця, – усунення та попередження причин, які породжують цю невідповідність між заданими та фактичними результатами, забезпечення додержання об'єктами контролю відповідних норм. Завдання громадського контролю полягає в тому, щоб не допустити дій контрольованих суб'єктів за межами законності й правопорядку, попередити можливі відхилення від намічених цілей, а також інтересів суспільства та його суб'єктів, а в разі появи цих відхилень усунути їх негативні наслідки [226].

Громадський контроль за роботою БЕБ здійснюється через Раду громадського контролю при Бюро економічної безпеки України. Основними завданнями Ради є: «1) здійснення громадського контролю за діяльністю Бюро економічної безпеки; 2) сприяння взаємодії Бюро економічної безпеки з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з питань, пов'язаних з діяльністю Бюро економічної безпеки; 3) сприяння врахуванню Бюро економічної безпеки громадської думки під час виконання зазначеним Бюро покладених на нього завдань» [163]. Рада громадського контролю для виконання покладених на неї завдань: «1) заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань Бюро економічної безпеки; 2) розглядає звіти Бюро економічної безпеки і протягом 45 календарних днів з дня їх надходження затверджує свій висновок щодо них; 3) готує та подає Бюро економічної безпеки пропозиції щодо організації та проведення консультацій з громадськістю, бере участь у таких консультаціях; 4) сприяє громадському обговоренню проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань діяльності Бюро економічної безпеки; 5) проводить громадський моніторинг щодо врахування Бюро

економічної безпеки пропозицій і зауважень громадськості щодо його діяльності, забезпечення ним прозорості та відкритості своєї діяльності, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципу гендерної рівності, доступу до публічної інформації, яка перебуває в його володінні, а також дотримання нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції; 6) організовує публічні заходи для обговорення актуальних питань розвитку і діяльності Бюро економічної безпеки, заходи з правової освіти населення; 7) збирає, узагальнює та подає Бюро економічної безпеки інформацію стосовно пропозицій інститутів громадянського суспільства щодо необхідності вирішення питань, пов'язаних з діяльністю Бюро економічної безпеки; 8) обирає із свого складу по одному представнику, що включаються до складу кожної з кадрових комісій Бюро економічної безпеки (крім кадрових комісій, що проводять конкурси на посади, відомості про які становлять державну таємницю), з дотриманням принципу представництва жінок і чоловіків; 9) обирає із свого складу трьох представників, які включаються до складу дисциплінарної комісії Бюро економічної безпеки, та вносить Директорові Бюро економічної безпеки подання про включення таких осіб до складу дисциплінарної комісії з дотриманням принципу представництва жінок і чоловіків; 10) інформує громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання шляхом оприлюднення відповідної інформації на офіційному веб-сайті Бюро економічної безпеки в рубриці "Рада громадського контролю"; 11) готує та оприлюднює щорічний звіт про свою діяльність» [163].

Таким чином, здійснюючи громадський контроль за діяльністю Бюро економічної безпеки громадяни опосередковано приймають участь у діяльності, спрямованої на забезпечення економічної безпеки в країні. Адже, з огляду на завдання, які стоять перед БЕБ, цілком справедливим буде говорити про те, що саме від роботи даного органу державної влади напряму залежить стан фінансової та економічної безпеки в Україні.

Відмітимо, що, переважно, участь громадських об’єднань у забезпеченні економічної безпеки безпосередньо визначена у Законі України «Про громадські об'єднання». Відповідно до статті 1 вказаного вище Закону, громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [177]. Держава забезпечує додержання прав громадських об'єднань. Втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом. Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань. Проведення в порядку, визначеному законодавством, консультацій з громадськими об'єднаннями щодо проектів нормативно-правових актів, які стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності, є обов'язковим. Державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом [177]. Т. Желюк відмічає,

що із зростанням політичної культури громадян та формуванням у країні зрілого громадянського суспільства потрібно наголошувати на необхідності поглиблення відносин міждержавною й недержавною системами забезпечення економічної безпеки, які в демократичному суспільстві повинні функціонувати як стратегічні партнери в реалізації структурних проектів, поєднуючи свої зусилля з метою повноцінного забезпечення життєво важливих інтересів суспільства й держави, в тому числі і за рахунок реалізації державно-приватного партнерства, в якому громадськість, бізнесові кола, владні структури можуть і мають взаємоузгоджувати власні інтереси та нівелювати низку можливих ризиків для економічної безпеки [62].

Продовжуючи наукове дослідження варто відзначити, що однією із ключових форм взаємодії державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, є державно-приватне партнерство. Відповідно до норм чинного законодавства, державно-приватне партнерство - співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України "Про управління об’єктами державної власності" здійснюють управління об’єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним Законом «Про державно-приватне партнерство» [179]. Н. Боднар вказує, що «під державно-приватним партнерством слід розуміти будь-які до-говірні або організаційні форми взаємодії держави та приватного капіталу, що передбачають передачу приватному бізнесу з боку держави певних повноважень з проектування,

будівництва, управління, фінансування, експлуатації та обслуговування об'єктів на ос-нові укладених типових контрактів (договорів) для здійснення суспільно значущих проектів із заздалегідь визначеними державою вимогами щодо результатів їхньої реалізації, а також розподіл по-в'язаних із ними ризиків та очікуваних прибутків» [19]. До ознак державно-приватного партнерства належать [179]: 1) створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об’єкта державно-приватного партнерства та/або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) таким об’єктом [179]; 2) довготривалість відносин (від 5 до 50 років); 3) передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства [179]; 4) внесення приватним партнером інвестицій в об’єкт державно-приватного партнерства [179]. Всі інвестиційні проекти, що відповідають ознакам державно-приватного партнерства, мають бути реалізовані лише із застосуванням вимог зазначеного вище Закону [179].

Таким чином, проведений у даному підрозділі дисертаційного дослідження аналіз дає змогу дійти до висновку, що значення взаємодії державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки: по-перше, дозволяє оперативніше виявити загрози, як внутрішні, так і зовнішні; по-друге, забезпечує більш швидку мобілізацію ресурсів, зокрема людських, у разі потреби; по-третє, сприяє розвитку правової культури та правосвідомості серед населення; по-четверте, забезпечує виявлення корупційних проявів у роботі державних органів, а також попереджує їх виникнення.

У підсумку представленого підрозділу вважаємо, що характерними особливостями взаємодії державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки:

- носить комплексний характер, оскільки охоплює державний (на міжнаціональному, державному, регіональному рівнях, тощо), а також приватний сектор;
- обумовлює здійснення спільної діяльності різними за правовим статусом суб'єктами, зокрема органами державної влади та громадськими інституціями, а також окремими громадянами. Зазначене, апріорі, обумовлює їх різний адміністративно-правовий статус;

публічний характер відповідної взаємодії обумовлює підзвітність держави та її органів перед суспільством;

- гнучкість процесу взаємодії, адже вона адаптується до мінливих економічних, політичних, соціальних та інших умов;
- наявність широкого адміністративно-правового інструментарію, який використовується в процесі взаємодії.

Тож, виходячи із зазначеного вище можемо констатувати, що на сьогодні важливим завданням законодавця є створення належних правових та організаційних умов для забезпечення ефективної взаємодії державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що матиме важливе теоретичне та практичне значення.

3.2. Шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії ризикам економічної безпеки

Якісне вдосконалення діяльності щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки є фактично неможливим без комплексного покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання суспільних відносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя. У «Юридичній енциклопедії» зазначено, що законодавство – це система нормативних актів, якими регулюються суспільні відносини. В

Україні, як наголошено в енциклопедії, цей термін вживається у кількох значеннях: 1) система законів України; 2) у широкому значенні – система законів та інших нормативних актів, що приймаються Верховною Радою України та вищими органами виконавчої влади: постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови і декрети Кабінету Міністрів України; 3) у найширшому значенні – система законів і постанов Верховної Ради України, указів Президента України, постанов, декретів і розпоряджень Кабінету Міністрів України, а також нормативних актів міністерств і відомств, місцевих рад і місцевих державних адміністрацій. До законодавства у цьому розумінні належать також постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 4) один із основних методів здійснення правотворчої функції держави, який полягає у діяльності відповідних державних органів щодо розробки, розгляду, прийняття й оприлюднення законів та інших нормативних актів [247, с. 499].

О.П. Струневич підкреслює, що «під адміністративним законодавством варто розглядати комплексну, взаємоузгоджену систему нормативно-правових, підзаконних актів, що видані уповноваженими органами у межах своєї визначеної компетенції, а також міжнародно-правових актів, що ратифіковані Верховною Радою України, які містять правові норми, що спрямовані на регулювання суспільних відносин у сфері державного управління та публічної адміністрації, основними учасниками яких виступають громадяни, органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [218, с. 113]. Відповідно до точки зору В. Б. Авер'янова, адміністративне законодавство - це комплекс нормативно-правових актів, які містять найзагальніші та найважливіші адміністративно-правові норми. Воно обмежується не всіма нормативно-правовими актами, а лише актами Верховної Ради, Президента України та Кабінету Міністрів України, тобто актами, що поширюють свою дію на всю територію країни. Проте деякі вчені

вважають за доцільне включити до цього переліку також нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (так зване відомче законодавство), але лише за умови, що вони визначають права та обов'язки громадян та підлягають обов'язковій реєстрації в установленому законом порядку. При цьому підкреслюється, що обсяг відомчого законодавства стосовно прав і обов'язків громадян має поступово зменшуватися, і в майбутньому такі питання повинні регулюватися лише законами, за умови делегування повноважень актами органів виконавчої влади. Інші нормативно-правові акти, такі як ті, що видані органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, адміністрацією державних підприємств, установ, організацій, є джерелами права, але не входять до складу адміністративного законодавства [6, с. 147–148]. І.О. Клочко слушно зазначає, що вдосконалення законодавства – це нормативно врегульована діяльність уповноваженого на це органу державної влади (в особі його уповноважених осіб), яка спрямована на якісне та дієве покращення норм чинного законодавства у відповідній сфері. Вдосконалення передбачає видання нових або припинення дії застарілих юридичних положень, їх систематизацію, а також актуалізацію відповідно до існуючої правової реальності та постійно еволюціонуючих суспільних відносин [87].

Тож, адміністративне законодавство, в розрізі піднятої у роботі проблематики, представляє собою сукупність норм адміністративного права, які в своїй сукупності забезпечують адміністративно-правове регулювання запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. З огляду на зазначене вище, недосконаліть адміністративного законодавства у досліджуваній сфері обумовлена наявністю прогалин у ньому. Прогалини в законодавстві традиційно розглядаються правовою наукою як один із найпоширеніших видів дефектів права. Наявність прогалин нівелює внутрішню узгодженість системи права і, як наслідок, призводить до збоїв у правовому регулюванні. Тож ефективність останнього залежить насамперед від зведення прогалин як

одного з дефектів законодавства до мінімального рівня, від того, наскільки оперативно вони можуть бути подолані в процесі реалізації норм права. Враховуючи те, що нормотворчі органи не завжди можуть оперативно й ефективно усувати прогалини в законодавстві, в цих умовах першочергову роль у вирішенні правових конфліктів, що виникають, покликані відігравати правозастосовні, передовсім, судові органи, наділені компетенцією щодо виявлення прогалин у законодавстві та їх подальшого подолання. При цьому оперативність подолання прогалин постає як необхідна складова процесу повноцінної реалізації поставлених перед законом цілей [127, с.4].

О. Колотова дійшла до цілком слушного висновку, що прогалини в законодавстві можна охарактеризувати наступними основними аспектами: 1) відсутність чіткої правової регламентації певних суспільних відносин або її неповнота; 2) оціночний характер норм, при цьому позитивний ефект залежить від рівня правової свідомості учасників правових відносин; 3) наявність прогалин є суттєвим недоліком, що веде до відсутності належного правового контролю за окремими аспектами суспільного життя; 4) прогалини спричиняють виникнення нетипових ситуацій і призводять до нетрадиційного застосування права, що порушує його логічну послідовність; 5) прогалини в законодавстві є об'єктивною реальністю, викликаною розвитком суспільства, а також інколи суб'єктивними факторами, що пов'язані з діяльністю органів законодавчої, виконавчої та судової влади [94, с.55]. У своєму науковому дослідженні Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров та А.М. Завальний акцентують увагу на тому, цю проблему слід розглядати як об'єктивну і суб'єктивну одночасно. Вони вказують на те, що неврегульованість суспільних відносин може виникати через розвиток суспільства та інші обставини. В періоди поступового розвитку правової системи, коли вона функціонує послідовно і має сталий характер, суспільні відносини максимально регулюються. Але під час революційних змін у суспільстві правова система не завжди здатна вчасно адаптуватися до нових

обставин, що призводить до виникнення прогалин у законодавстві. Зближення держав може сприяти перетворенню національних правових систем та виникненню нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання. Покрім об'єктивних причин, Є.О. Гіда також висуває окремі суб'єктивні фактори виникнення прогалин у законодавстві, такі як нездатність законодавця адекватно враховувати різноманітні життєві ситуації, які потребують правового регулювання, недостатність передбачення нових життєвих ситуацій, що виникають внаслідок постійного розвитку суспільних відносин, та технічні помилки в законодавстві, які допускаються при розробці нормативних актів та використанні юридичних методів [224].

Розмірковуючи безпосередньо про підняту у роботі проблематику слід зазначити, що наявність прогалин у адміністративно-правовому регулюванні запобігання та протидії ризикам економічної безпеки є явищем хоча й суто негативним, однак, об’єктивним, що обумовлено: по-перше, повномасштабним вторгненням збоку російської федерації, що негативно позначилось на розвитку, стабільності та безпеці економічного сектору держави; по-друге, мінливістю економічної сфери, а також розвитком нових сфер діяльності, як приватних осіб, так і держави; по-третє, розвитком економічної злочинності, яка особливо розвивається у кіберпросторі.

В науковій літературі зазначається, що прогалина в законодавстві має бути усунута чи подолана. Основним методом усунення прогалин в законодавстві є створення відсутнього нормативно-правового акта або його частини компетентними правотворчими органами, які визнають, що такий акт необхідний для регулювання певних життєвих питань. Інакше кажучи, прогалину в законодавстві можна усунути через законодавчий процес. Основні аспекти взаємозв'язку між прогалинами в законодавстві та правотворчістю включають: встановлення та усунення прогалин та правотворча діяльність розглядаються як частини того ж процесу; це також включає необхідність перегляду системи правового регулювання та можливу

заміну її іншими видами соціального регулювання; представлення ініціативи в компетентний державний орган щодо видання нормативно-правового акта, який призначений закріпити регулювання питань, які ще не були врегульовані законом, одночасно вказує на наявність прогалин; розробка проекту нормативно-правового акта компетентними державними органами фактично визнає існування прогалин і є першим кроком у їх усуненні; прийняття нормативно-правового акта свідчить про усунення прогалини, оскільки причиною її існування була відсутність такого акта, і акт став наслідком цього процесу [224]. Ми погоджуємось із позицією Є.О. Гіди, а відтак переконані, що ключовим способом подолання прогалин у адміністративно-правовому регулюванні запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, як вбачається, є правотворчість. Тож, правотворчість – це правова форма діяльності держави та уповноважених організацій, яка спрямована на прийняття, зміну, призупинення чи скасування правових норм. Правотворчість є результатом об'єктивного розвитку суспільних відносин, безпосередньо спрямованих на їх врегулювання. Правотворчість – це особлива функція держави та її уповноважених суб'єктів, правова форма їх діяльності. Метою правотворчості є створення єдиної, внутрішньо-узгодженої системи правових норм, яка регулює різноманітні за змістом суспільні відносини; розвиток і вдосконалення національного права; утвердження принципу верховенства права. Зміст і значення правотворчості полягає у тому, щоб вибрати такий варіант врегулювання суспільних відносин, який би повною мірою відповідав поставленій меті [83, с.104].

Розмірковуючи про шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, перш за все, варто відмітити бачення законодавця на вказане проблемне питання. В даному контексті, перш за все, виділимо «Стратегію національної безпеки України», яка була затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. У документі зазначається, що для гарантування

достатку й безпеки громадян потрібні ресурси, які при залученні та ефективному використанні зовнішніх джерел можуть забезпечити стале і динамічне економічне зростання. Для цього необхідно: «розвивати ринкову конкуренцію, забезпечити демонополізацію економіки та детінізацію господарських відносин; захистити права власності; забезпечити дерегуляцію та не допускати тиску на бізнес; створити конкурентні умови для залучення інвестицій, зокрема іноземних; забезпечити стале функціонування фінансової системи, послідовність грошово-кредитної політики та підвищення рівня довіри до національних фінансових інститутів; удосконалити законодавство про організацію судової влади та забезпечити справедливе правосуддя; створити сприятливі, зокрема фінансові умови, для розвитку науки, забезпечити розбудову науково-дослідницької інфраструктури, а також ефективну взаємодію вчених із державним і приватним сектором, стимулювати інновації та запроваджувати новітні технології, зокрема у сферах безпеки та оборони, охорони здоров'я, промисловості, енергетиці, машинобудуванні, сільському господарстві, будівництві та інфраструктурі, спорті, в інформаційній та телекомунікаційній сферах; сприяти розвитку авіаційної та космічної галузей як таких, що мають значний потенціал і можливості для виробництва високотехнологічної продукції цивільного та оборонного призначення; визначити та впровадити надійний механізм контролю за використанням нових технологій для гарантування безпеки людини і довкілля; реформувати земельні відносини, передбачивши впровадження обігу земель сільськогосподарського призначення, здійснення заходів з упорядкування обліку земельних ресурсів, забезпечити екологічно орієнтований розвиток агропромислового комплексу та продовольчу безпеку; модернізувати транспортну інфраструктуру» [195].

В якості окремого завдання в Стратегії йдеться про економічний розвиток і безпека неможливі без стійкого розвитку енергетики. Для цього пропонується: «сприяти розширенню енергетичного потенціалу України та

ефективності його використання; інтегрувати енергетичні ринки України до енергоринку ЄС, зокрема інтегрувати Об’єднану енергосистему України до Європейського об’єднання операторів системи передачі електроенергії (ENTSO-E) та Газотранспортну систему України до Європейської мережі операторів газотранспортної системи (ENTSO-G), зберегти та розширити транзитний потенціал України, протидіяти реалізації проектів, що негативно впливають на енергетичну безпеку держави; диверсифікувати джерела і маршрути постачання енергетичних ресурсів; підвищити енергоефективність, упровадити суцільний облік виробництва, передачі та використання енергетичних ресурсів, упровадити загальнодержавний енергетичний баланс, забезпечити подальший розвиток паливно-енергетичного сектору на умовах сталого розвитку та екологічної безпеки, з урахуванням новітніх технологій виробництва енергії з відновлюваних джерел та її зберігання [195].

Окремо в рамках піднятої у роботі обов’язково слід вказати «Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. Відповідно до вказаного нормативного документу, «основними викликами та загрозами у сфері фінансової безпеки є: низький рівень бюджетної дисципліни, низька інституційна спроможність розпорядників бюджетних коштів розробляти плани діяльності більш як на один рік, обмежені зв'язки між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямами розвитку держави; значний обсяг дефіциту державного бюджету, що перевищує визначені Бюджетним кодексом України 3 відсотки прогнозного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України на відповідний рік, що за фактичної відсутності неборгових джерел його фінансування спричиняє зростання державного боргу та відповідного навантаження на державний бюджет; недостатній рівень фінансової інклюзії; невирішені питання щодо активів та фінансових зобов'язань на тимчасово окупованих територіях України; високий рівень тінізації економіки; втрата доходів бюджету внаслідок

поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди, схем ухилення від оподаткування, розмивання бази оподаткування шляхом використання «низькоподаткових» юрисдикцій; непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері; недостатній розвиток довгострокового кредитування; значна частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків, у тому числі державного сектору; функціонування системи пенсійного забезпечення в умовах високого демографічного навантаження; низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку; поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [194].

Реалізація завдань за безпековим напрямом забезпечуватиметься шляхом: визначення та дотримання критичних меж і цільових орієнтирів за індикаторами основних складових економічної безпеки, наведеними в додатку; проведення постійного моніторингу економічної стійкості шляхом відслідковування рівня критичних меж за індикаторами, включеними до таблиці індикаторів економічної безпеки, візуалізації відповідних даних у вигляді інфографіки, розміщення та підтримання її в актуальному стані на урядовому порталі; недопущення прийняття рішень, які призводитимуть до виходу індикаторів економічної безпеки за критичні межі; розроблення та реалізації Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольним комітетом України (у межах компетенції) із залученням у разі потреби інших державних органів деталізованих планів заходів щодо активізації розвитку сфери, за якою в результаті постійного моніторингу економічної стійкості виявлений фактичний вихід або перебування окремих критеріїв за межами критичних значень, або прийняття окремих рішень стосовно коригування завдань у відповідній сфері [194].

Таким чином, аналіз зазначених вище нормативних документів дає можливість говорити про те, що законодавець досить багато уваги приділяє проблемі забезпечення економічної безпеки, однак, справедливим буде відзначити і деякі суттєві недоліки: по-перше, «Стратегія національної безпеки України» та «Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року» були розроблені та прийняті ще до початку повномасштабного вторгнення, а відтак, вони не враховують сучасних викликів та загроз; по-друге, у відповідності до вказаних документів та і не було розроблено; по-третє, документи не вирішують проблем, пов'язаних із діяльністю суб'єктів забезпечення економічної безпеки, а також їх взаємодії одне з одним, а також громадськими інституціями.

Тож, проведений аналіз дає виділити нормативний напрямок вдосконалення запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, в рамках якого вбачається необхідним:

1) розробити та прийняти «Концепцію забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану», метою якої буде забезпечення стабільності функціонування та розвитку економіки країни в умовах ведення повномасштабної війни, а також створення сприятливих нормативно-правових, організаційних, управлінських економічних для діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки;

2) Окремо варто прийняти «Меморандум про співпрацю у сфері економічної безпеки», який має закріпити та юридично оформити домовленості між органами державної влади, різними громадськими інституціями, а також представниками великого та середнього бізнесу, щодо спільних дій у сфері зміцнення економічної безпеки України. При цьому відповідний Меморандум повинен діяти не тільки в умовах правового режиму воєнного стану, а й у період повоєнного відновлення країни.

3) вбачається необхідним розробити та прийняти два підзаконні нормативно-правові акти, положення яких мають бути спрямовані на

регулювання взаємодії: а) між суб'єктами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки «Положення про порядок взаємодії суб'єктів забезпечення економічної безпеки»; б) між державними і громадськими інституціями у досліджуваній сфері суспільного життя, зокрема: «Типовий порядок взаємодії органів державної влади, громадськими інституціями, бізнесом та фізичними особами у сфері забезпечення економічної безпеки».

Окремим важливим напрямком є вдосконалення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки. Д.О. Кошиков вказує, що державна політика у сфері гарантування економічної безпеки держави являє собою закріплену чинним законодавством України систему законодавчих, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується в основному уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації за участі політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес-середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі [107]. В.С. Гнатенко слушно зазначає, що забезпечення економічної безпеки України вимагає, перш за все, зміцнення державної влади, підвищення довіри, а також раціоналізації механізмів вироблення рішень і формування економічної політики. Економічна безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без вироблення єдиної державної політики забезпечення економічної безпеки неможливо. Стабілізувати економічну ситуацію в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення — обґрунтований імпульс до радикальних змін і протидії до депресивних тенденцій [36]. Тож, в даному контексті вдосконалення державної політики має передбачати: по-перше, посилення позицій суб'єктів

забезпечення економічної безпеки (зокрема гарантій їх діяльності); по-друге, визначення чіткого вектору діяльності держави у досліджуваному напрямку; по-третє, розробка планів вирішення окремих завдань цієї політики; по-четверте, підвищення прозорості та підзвітності сфери економічної безпеки; по-п’яте, розробка заходів протидії корупції.

І останній напрямок, в якому слід вдосконалювати систему запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, організаційно-управлінський. В даному контексті вбачається необхідним:

- покращити систему кадрового забезпечення суб’єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. А.М. Клочко аргументує, що кадрове забезпечення у загальному вигляді представляє собою виконання завдання соціального забезпечення систем і процесів управління у певній сфері суспільного життя шляхом залучення людей, які відповідають визначним вимогам, до реалізації трудових функцій в тому чи іншому органі державної влади та його структурних підрозділах. У своїх подальших працях науковець звертає увагу на те, що поняття кадрового забезпечення можна розглядати в широкому та вузькому розумінням [86, с.43]. М.В Мельничук цілком слушно зазначає, що кадрове забезпечення включає, з одного боку, наявність в управлінця об'єктів його управлінської діяльності – виконавців, необхідних для підготовки до управлінського рішення та його подальшого виконання. З іншого боку, кадрове забезпечення представляє собою суб'єкти управлінської діяльності, які організовують, аналізують, контролюють, координують та виконують інші дії в ході державно-управлінської діяльності для досягнення конкретного результату. Кадри виступають важливим суб'єктивним фактором, від якого залежить ефективне функціонування механізму управлінської діяльності. Життєздатність органу виконавчої влади залежить не лише від матеріального забезпечення, але й від спрямування вольових дій та переконань учасників процесу державного управління в конкретному напрямку. Без високого рівня професіоналізму та належних

особистих якостей кадрів виникає відсутність ефективного елементу, який визначає динаміку управлінської діяльності [129, с.68]. А відтак, кадрове забезпечення є надважливим чинником ефективної та якісної реалізації заходів, спрямованих на запобігання та протидію ризикам економічної безпеки, адже фахівці у даній сфері повинні володіти цілим набором знань, умінь та навичок не тільки в економічній галузі, а й юридичній, кіберсфері, тощо. Саме тому на сьогодні вкрай важливо здійснювати підготовку осіб-професіоналів, здатних на високому рівні оперативно та якісно вирішувати завдання у сфері забезпечення економічної безпеки;

- вдосконалити систему прогнозування та планування заходів у сфері забезпечення економічної безпеки;
- створити умова для ефективного та повного інформаційного забезпечення сфери економічної безпеки. інформаційне забезпечення — це система процесів, що охоплює збір, оцінку, зберігання та обробку даних для прийняття управлінських рішень. Вона охоплює різні види діяльності, включаючи виробничі та збутові процеси, сервісне обслуговування, підвищення ефективності виробництва, покращення якості продукції, зниження витрат, рекламу, а також інформацію про асортимент, ціни та організацію сервісу. Відповідно, інформаційне забезпечення є ключовим етапом та умовою для проведення економічного аналізу, оскільки ефективність та об'єктивність цього аналізу безпосередньо залежить від якості та змісту вихідних даних. Інформаційне забезпечення економічного аналізу включає створення бази даних і комплексу інформаційних засобів, необхідних для оцінки господарської діяльності та вирішення управлінських завдань [111]. В рамках піднятої у роботі проблематики вдосконалення інформаційного забезпечення має передбачати: а) пришвидшення обміну інформації між суб’єктами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки; б) проведення просвітницької та роз’яснювальної роботи серед

населення; в) покращення інформаційно-аналітичних та кіберсистем; г) посилання кібербезпеки.

Таким чином, запровадження вказаних вище кроків дозволить не тільки якісно покращити адміністративно-правове регулювання сфери запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, а й забезпечить належне організаційне підґрунтя для роботи спеціально уповноважених суб'єктів за відповідним напрямом.

Висновки до розділу 3

З'ясовано, що під взаємодією державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки найбільш доцільно розуміти спільну, взаємоузгоджену діяльність держави (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб), а також різних громадських інституцій, яка орієнтована на: по-перше, протидію та запобігання виникненню деструктивних чинників, які обумовлюють виникнення ризиків для економічної безпеки країни; по-друге, налагодженню партнерських відносин держава-громадянин; по-третє, вихованню у громадян свідомого ставлення до питань фінансової та економічної безпеки.

Відмічено, що здійснюючи громадський контроль за діяльністю Бюро економічної безпеки громадяни опосередковано приймають участь у діяльності, спрямованої на забезпечення економічної безпеки в країні. Адже, з огляду на завдання, які стоять перед БЕБ, цілком справедливим буде говорити про те, що саме від роботи даного органу державної влади напряму залежить стан фінансової та економічної безпеки в Україні.

Зроблено висновок про те, що значення взаємодії державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки полягає у наступному: по-перше, дозволяє оперативніше

виявити загрози, як внутрішні, так і зовнішні; по-друге, забезпечує більш швидку мобілізацію ресурсів, зокрема людських, у разі потреби; по-третє, сприяє розвитку правової культури та правосвідомості серед населення; по-четверте, забезпечує виявлення корупційних проявів у роботі державних органів, а також попереджує їх виникнення.

Узагальнено, що характерними особливостями взаємодії державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки: 1) носить комплексний характер, оскільки охоплює державний (на міжнаціональному, державному, регіональному рівнях, тощо), а також приватний сектор; 2) обумовлює здійснення спільної діяльності різними за правовим статусом суб'єктами, зокрема органами державної влади та громадськими інституціями, а також окремими громадянами. Зазначене, апріорі, обумовлює їх різний адміністративно-правовий статус; 3) публічний характер відповідної взаємодії обумовлює підзвітність держави та її органів перед суспільством; 4) гнучкість процесу взаємодії, адже вона адаптується до мінливих економічних, політичних, соціальних та інших умов; 5) наявність широкого адміністративно-правового інструментарію, який використовується в процесі взаємодії. Констатовано, що на сьогодні важливим завданням законодавця є створення належних правових та організаційних умов для забезпечення ефективної взаємодії державних і громадських інституцій в процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що матиме важливе теоретичне та практичне значення.

Зазначено, що наявність прогалин у адміністративно-правовому регулюванні запобігання та протидії ризикам економічної безпеки є явищем хоча й суто негативним, однак, об'єктивним, що обумовлено: по-перше, повномасштабним вторгненням збоку російської федерації, що негативно позначилось на розвитку, стабільності та безпеці економічного сектору держави; по-друге, мінливістю економічної сфери, а також розвитком нових

сфер діяльності, як приватних осіб, так і держави; по-третє, розвитком економічної злочинності, яка особливо розвивається у кіберпросторі.

Виділено нормативний напрямок вдосконалення запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, в рамках якого слід:

1) розробити та прийняти «Концепцію забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану», метою якої буде забезпечення стабільності функціонування та розвитку економіки країни в умовах ведення повномасштабної війни, а також створення сприятливих нормативно-правових, організаційних, управлінських економічних для діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки;

2) прийняти «Меморандум про співпрацю у сфері економічної безпеки», який має закріпити та юридично оформити домовленості між органами державної влади, різними громадськими інституціями, а також представниками великого та середнього бізнесу, щодо спільних дій у сфері зміцнення економічної безпеки України. При цьому відповідний Меморандум повинен діяти не тільки в умовах правового режиму воєнного стану, а й у період повоєнного відновлення країни.

3) розробити та прийняти два підзаконні нормативно-правові акти, положення яких мають бути спрямовані на регулювання взаємодії: а) між суб'єктами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки «Положення про порядок взаємодії суб'єктів забезпечення економічної безпеки»; б) між державними і громадськими інституціями у досліджуваній сфері суспільного життя, зокрема: «Типовий порядок взаємодії органів державної влади, громадськими інституціями, бізнесом та фізичними особами у сфері забезпечення економічної безпеки».

Наголошено, що вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії ризикам економічної безпеки має передбачати: по-перше, посилення позицій суб'єктів забезпечення економічної безпеки (зокрема гарантій їх діяльності); по-друге, визначення чіткого вектору

діяльності держави у досліджуваному напрямку; по-третє, розробка планів вирішення окремих завдань цієї політики; по-четверте, підвищення прозорості та підзвітності сфери економічної безпеки; по-п’яте, розробка заходів протидії корупції.

Виділено організаційно-правовий напрямок вдосконалення системи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, в рамках якого необхідно: а) покращити систему кадрового забезпечення суб’єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. Відмічено, що кадрове забезпечення є надважливим чинником ефективної та якісної реалізації заходів, спрямованих на запобігання та протидію ризикам економічної безпеки, адже фахівці у даній сфері повинні володіти цілим набором знань, умінь та навичок не тільки в економічній галузі, а й юридичній, кіберсфері, тощо. Саме тому на сьогодні вкрай важливо здійснювати підготовку осіб-професіоналів, здатних на високому рівні оперативно та якісно вирішувати завдання у сфері забезпечення економічної безпеки; б) вдосконалити систему прогнозування та планування заходів у сфері забезпечення економічної безпеки; в) створити умови для ефективного та повного інформаційного забезпечення сфери економічної безпеки, задля чого вбачається необхідним: пришвидшення обміну інформації між суб’єктами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки; проведення просвітницької та роз’яснювальної роботи серед населення; покращення інформаційно-аналітичних та кіберсистем; посилання кібербезпеки.

ВИСНОВКИ

У **висновках** наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб на основі аналізу поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання відповідних суспільних відносин. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Запропоновано визначення поняття «економічна безпека України», згідно з яким це – позитивний стан національної економіки держави, який характеризується її нормальним функціонуванням, тобто відсутністю та мінімізацією впливу на неї деструктивних явищ, що забезпечується завдяки комплексній державній діяльності щодо організації роботи економічного сектору, протидії та запобігання негативним чинникам і факторам, зокрема економічним правопорушенням та злочинам. Встановлено, що як об'єкт адміністративно-правового регулювання економічна безпека становить суспільні відносини, що виникають у межах її забезпечення та прямо пов'язані з діяльністю суб'єктів публічного управління. Зазначене доводить необхідність саме адміністративно-правового дослідження економічної безпеки, яке дає змогу найбільш повно розкрити юридичні підвалини діяльності, спрямованої на протидію та запобігання ризикам останньої.

2. Обґрунтовано, що попри наявність численних досліджень різного обсягу та формату з питань запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, чіткого й комплексного підходу щодо сутності відповідних ризиків, механізму запобігання та протидії їм донині не сформовано. Зазвичай учені вивчають загрози в контексті відповідних дослідницьких напрямів як негативні

чинники, що впливають на економічну безпеку й національну економіку, але не становлять безпосереднього предмета розгляду. Не применшуючи значення наявних наукових досліджень, констатовано відсутність ґрунтовного, комплексного бачення проблеми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що своєю чергою суттєво ускладнює вироблення нової концепції стосовно її розв'язання. Зазначене підтверджує потребу в поглибленому аналізі вказаної теми й ретельному вивченні ключових ознак і специфіки останньої.

3. Ризиками (загрозами) економічної безпеки України запропоновано вважати це різноманітні деструктивні, руйнівні, негативні чинники та фактори об'єктивної дійсності, які виникають у різних сферах суспільно-правових відносин і впливають на нормальний стан національної економіки, а також є предметом протидії та запобігання з боку держави й уповноважених нею суб'єктів. Відповідні ризики запропоновано поділити на: соціальні, правові, адміністративно-управлінські, військові та товарно-фінансові.

4. Сформульовано висновок про те, що нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці становлять акти різної юридичної сили, а саме: Конституція України, міжнародні договори й угоди (ратифіковані у встановленому законом порядку), кодифіковані закони та підзаконні нормативно-правові акти. Наголошено, що на всіх зазначених рівнях урегульовано окремі організаційно-управлінські, функціональні, стратегічні та інші аспекти забезпечення національної економіки й підтримки економічної безпеки України загалом. Суттєвим недоліком наявної нормативно-правової системи в досліджуваному аспекті визнано відсутність єдиного цільового документа. Адже складність, структурованість і суспільна значущість питання економічної безпеки потребує закріплення питання підтримки останньої в окремому законі, який би визначав: зміст державної економічної політики; систему суб'єктів формування та підтримки економічної безпеки, протидії та запобігання її ризикам; перелік актуальних загроз і ризиків

з урахуванням положень Стратегії економічної безпеки на відповідний період, а також інші правові й організаційні питання. Такий підхід дасть змогу суттєво гармонізувати правове регулювання процесу запобігання та протидії загрозам економічній безпеці, а також більш ефективно впорядкувати діяльність кожного залученого до його реалізації суб'єкта.

5. Визначено поняття адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України як сукупності діалектично взаємопов'язаних, послідовно організованих, нормативно визначених елементів, за допомогою яких відбувається реалізація діяльності щодо запобігання та протидії ризикам економічної безпеки держави. Виокремлено такі елементи вказаного механізму: адміністративно-правові норми; принципи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України; суб'єкти запобігання та протидії; адміністративно-правові відносини у сфері запобігання та протидії загрозам економічної безпеки держави; адміністративно-правові засоби запобігання та протидії загрозам економічної безпеки держави.

6. Констатовано, що наявна система суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України є непослідовною та децентралізованою, адже для переважної більшості органів державної влади виконання завдань у досліджуваній сфері має факультативний характер, що своєю чергою перешкоджає їх якісній та ефективній роботі в цьому напрямі. Цільовою компетенцією в її складі на сьогодні наділено Бюро економічної безпеки. Крім того, відповідна система складається з таких груп суб'єктів: 1) суб'єкти формування та підтримки умов провадження діяльності із запобігання та протидії ризикам економічної безпеки в державі; 2) вищі та центральні органи виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики у сфері функціонування національної економіки, зокрема економічної безпеки; 3) правоохоронні органи, які відповідають за

протидію правопорушенням і злочинам в економічній сфері, аналіз та виявлення загроз і ризиків економічної безпеки держави.

7. Доведено, що адміністративно-правові форми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України становлять урегульований нормами адміністративного права зовнішній вияв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення єдиної мети, яка полягає у створенні безпечного зовнішнього та внутрішнього економічного середовища в країні. Наголошено, що в науковій літературі не існує єдиного комплексного підходу щодо визначення переліку відповідних форм, а отже, спираючись на аналіз наукових поглядів учених і норм чинного законодавства, адміністративно-правові форми запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України запропоновано поділити на декілька груп: 1) нормативно-правові, зокрема: нормотворчість; правозастосування; правореалізація; формування та реалізація державної фінансово-економічної політики; адміністративні договори; 2) організаційно-управлінські: а) інституційне забезпечення, яке включає створення суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, а також побудову їх управлінської структури; б) фінансове та матеріально-технічне забезпечення; в) проведення конференцій, тренінгів тощо; г) науково-методичне забезпечення; д) державно-приватне партнерство; е) просвітницька робота з населенням; 3) економічні: введення санкцій; комплаєнс; антимонопольна діяльність; інвестиційна діяльність у різних галузях виробництва; створення стратегічних резервів і ресурсів тощо.

Адміністративно-правові методи запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України визначено як сукупність закріплених нормами адміністративного права інструментів і засобів, які у своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти задля досягнення конкретної кінцевої мети. До відповідних методів зараховано такі: метод

примусу; метод переконання; аналітичний метод; метод планування та прогнозування; нагляд і контроль; інформаційний метод.

8. Обґрунтовано, що взаємодією державних і громадських інституцій у процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки доцільно вважати спільну, взаємоузгоджену діяльність держави (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб), а також різних громадських інституцій, яка орієнтована на: по-перше, протидію та запобігання виникненню деструктивних чинників, що обумовлюють виникнення ризиків для економічної безпеки держави; по-друге, налагодження партнерських відносин «держава – громадянин»; по-третє, вихованню в громадян свідомого ставлення до питань фінансової та економічної безпеки.

Вказана взаємодія означена такими особливостями: 1) має комплексний характер, оскільки охоплює державний (на міжнаціональному, державному, регіональному рівнях тощо) та приватний сектори; 2) обумовлює здійснення спільної діяльності різними за правовим статусом суб'єктами, зокрема органами державної влади та громадськими інституціями, а також окремими громадянами. Зазначене апріорі обумовлює їх різний адміністративно-правовий статус; 3) публічний характер відповідної взаємодії передбачає підзвітність держави та її органів перед суспільством; 4) гнучкість процесу взаємодії, адже вона адаптується до мінливих економічних, політичних, соціальних та інших умов; 5) наявність широкого адміністративно-правового інструментарію, який використовується в процесі взаємодії. Констатовано, що на сьогодні важливим завданням законодавця є створення належних правових та організаційних умов для забезпечення ефективної взаємодії державних і громадських інституцій у процесі запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, що матиме важливе теоретичне і практичне значення.

9. Виокремлено напрями розвитку адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії ризикам економічної безпеки:

1) нормативно-правовий, у межах якого запропоновано: а) розробити та прийняти Концепцію забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану; б) укласти Меморандум про співпрацю у сфері економічної безпеки, який має закріпити та юридично оформити домовленості між органами державної влади, різними громадськими інституціями, а також представниками великого та середнього бізнесу щодо спільних дій у сфері зміцнення економічної безпеки України; в) розробити та прийняти два підзаконні нормативно-правові акти, положення яких мають бути спрямовані на регулювання взаємодії між суб'єктами запобігання та протидії ризикам економічної безпеки, а також між державними та громадськими інституціями в досліджуваній сфері суспільного життя;

2) політичний напрям, у межах якого необхідним є: по-перше, посилення позицій суб'єктів забезпечення економічної безпеки (зокрема гарантій їх діяльності); по-друге, визначення чіткого вектора діяльності держави в досліджуваному напрямі; по-третє, розроблення планів виконання окремих завдань цієї політики; по-четверте, підвищення прозорості й підзвітності сфери економічної безпеки; по-п'яте, розроблення заходів щодо протидії корупції;

3) організаційно-управлінський напрям, у межах якого необхідно: а) покращити систему кадрового забезпечення суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки; б) удосконалити систему прогнозування і планування заходів у сфері забезпечення економічної безпеки; в) створити умови для ефективного та повного інформаційного забезпечення економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова М. Система охорони публічного порядку в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 114–117.

2. Адміністративне право : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.] ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. [2-ге вид., переробл. та допов.]. Харків : Право, 2013. 656 с.

3. Адміністративне право України : навч. посіб. / [В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд та ін.] ; за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. Т. 1. Загальне адміністративне право. 272 с.

4. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

5. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Т. О. Коломоєць. Київ : Істина, 2008. 457 с.

6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова)]. Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.

7. Акімова Л. М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. № 1 (19). С. 2–11.

8. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247.

9. Андрущенко Л. В. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 222 с.

10. Бабенко А. М., Борисова О. О., Шаповалова І. О. Принципи права: поняття та класифікація. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2022. Вип. 3 (44). С. 3–7.

11. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.

12. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : підручник для вищ. закл. освіти МВС України. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 336 с.

13. Безпалько О. В. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2004. № 1. С. 22–28.

14. Березовська І. Р. Поняття і характеристика структурних елементів механізму застосування адміністративно-правових засобів забезпечення інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 31–35.

15. Бестужева С. Теоретико-методичні аспекти вибору форми фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-60. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2147/2076.

16. Бігарі Н. В., Кошова С. П. Основні напрями розвитку фінансово-економічної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 7. С. 128–134. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.7.128.

17. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект) : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 444 с.

18. Богданов Р. Поняття та значення взаємодії територіальних управлінь державного бюро розслідувань. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 31, № 1, С. 683–690. DOI:

https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.59 URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/194/193/204.

19. Бондар Н. М. Форми партнерської взаємодії держави та приватного сектору на транспорті в країнах Європи. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (26 листоп. 2010 р.). Харків : Павлов М. Ю., 2010. 132 с.

20. Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового регулювання вирішення податкового спору. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2019. Вип. I, т. I. С. 120–125.

21. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. *Економічні горизонти*. 2018. № 2. С. 76–86.

22. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 213 с.

23. Бурбика М. М., Солонар А. В., Янішевська К. Д. Адміністративне право України : навч. посіб. Суми : Мрія, 2015. 358 с.

24. Васильев А. С. Административное право Украины : учебник. Харьков : Одиссей, 2001. 287 с.

25. Васильєва О. І. Трансформація регіонального управління в умовах реформування владних відносин в Україні : автореф. дис. … д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2010. 38 с.

26. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.

28. Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 550 с.

29. Власов Ю. Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. 2005. Вип. 29. С. 22–26.

30. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с

31. Вороніна І. М. Аксіологічний аспект нормотворчої діяльності. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 трав. 2015 р.). Херсон, 2015. С. 12–15.

32. Гаврилюк Т. До питання розмежування понять "взаємодія", "співробітництво" та "партнерство" у сфері відносин міліції з населенням. *Вісник Академії управління МВС.* 2009. № 2. С. 143–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2009_2_13.

33. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.

34. Гбур З. В. Економічна безпека України в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 97–101.

35. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ : монографія / кер. авт. кол. Т. М. Циганкова. Київ : КНЕУ, 2003. 660 с.

36. Гнатенко В. С. Нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері економічної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/33.pdf.

37. Гобела В. В. Екологізація в системі економічної безпеки держави : дис. ... канд. екон. наук : 21.04.01. Львів, 2020. 246 с.

38. Голіна В. Соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 185–193.

39. Гончарук С. Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. (на допомогу слухачам, що здають державні та поточні іспити з адміністративного права). Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 239 с.

40. Гросул В. А., Усова М. О. Ризик: сутність, причини виникнення та основні види. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 58–64.

41. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32–37.

42. Гура В. В. Система комплаєнс як спосіб подолання корупції. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-77. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2604.

43. Гусар О. А. Адміністративно-правовий статус персоналу державного управління. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 116–123.

44. Дацко О. І. Забезпечення економічної безпеки України: соціально-гуманітарний вимір : дис. … д-ра екон. наук : 08.00.03. Львів, 2021. 636 с.

45. Денисов О. Є. Економічна безпека галузей промисловості в системі економічної безпеки держави : автореф. дис. … д-ра екон. наук : 21.04.01 Київ, 2019. 41 с.

46. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 393 с.

47. Державне управління : словник-довідник / [уклад.: В. Д. Бакуменко (кер. творч. кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варзар та ін.] ; за заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка ; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України ; Ін-т. пробл. держ. упр. та місцевого самоврядування. Київ : УАДУ, 2002. 228 с.

48. Диканька Н. В., Борисенко І. І. Менеджмент : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 389 с.

49. Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Наукові праці*

Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Т. 16. С. 463–469.

50. Донченко О. І. Особливості правозастосування як форми реалізації норм права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія : Юриспруденція. 2014. № 11. С. 40–42.

51. Дячков О. О. Управління економічною безпекою національної економіки в умовах загроз військового вторгнення : автореф. дис. … канд. екон. наук : 08.00.03. Київ, 2023. 23 с.

52. Дьоменко С. В. Вимагання: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 228 с.

53. Економічна безпека держави : навч.-метод. посіб. / [З. Б. Живко, О. В. Черевко, М. І. Копитко, Н. В. Зачосова та ін.] ; за ред. З. Б. Живко. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2019. 240 с.

54. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / [Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 312 с.

55. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : кол. монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, доц. О. І. Вівчар. Тернопіль : Економічна думка, 2019. 395 с.

56. Економічна безпека України : монографія / [В. Г. Федоренко, І. М. Грищенко, О. Ф. Новікова, О. В. Ольшанська, А. О. Мельник та ін.] ; за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ : ДКС Центр, 2017. 462 с.

57. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій ; за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. Т. 1. 616 с.

58. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

59. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. монографія. Київ : Нац. акад. упр., 2010. 232 с.

60. Єршова Н. Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 179–185.

61. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти : навч. посіб. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.

62. Желюк Т. Економічна безпека в системі інституційного вектора збалансованого розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2013. Вип. 1. С. 19–32.

63. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 45–51.

64. Зазулінський В. С. Види ризиків для економічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.

65. Зазулінський В. С. До характеристики структурних елементів адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 144–146.

66. Зазулінський В. С. Міжнародно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 171–173.

67. Зазулінський В. С. Нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 545–547.

68. Зазулінський В. С. Поняття ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2023. № 3 (55). С. 381–385 (Республіка Польща).

69. Зазулінський В. С. Сутність адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 165–170.

70. Зазулінський В. С. Щодо тлумачення змісту економічної безпеки України як адміністративно-правової категорії. *Держава та регіони.* Серія «Право». 2022. № 2 (76). С. 317–321.

71. Зайчук О. В. Принципи права в контекст розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22–28.

72. Заморська Л. І. Відносно визначені норми права: поняття, структура, функції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2009. 190 с.

73. Запатріна І. В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 2. С. 59–73.

74. Запотоцька О. В. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу Національного банку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Право. 2017. Вип. 42. С. 166–170.

75. Захаров О. І. Механізм взаємодії влади та бізнесу в системі економічної безпеки. *Вісник Черкаського університету*. Серія : Економічні наук. 2015. № 33. С. 63–68. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/zakharov_0008.pdf.

76. Звіздай О. В. Нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 242–249.

77. Зезека Н. О. Адміністративно-правовий статус Державної служби зайнятості України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 278 с.

78. Івчук М. Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 19 с.

79. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2005. 452 с.

80. Карпенко О. І. Забезпечення економічної безпеки Національних економік в умовах глобальної регіоналізації : дис. ... д-ра філос. : 292. Київ, 2023. 274 с.

81. Кахович О. О. Державне регулювання структурно-інвестиційної політики в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2010. 198 с.

82. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2006. 477 с.

83. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс : навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.

84. Клемпарський М. М. Державні службовці як суб’єкти трудового права України : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2014. 403 с.

85. Клімова Г. П. Економічна безпека: сутність та основні напрями забезпечення. *Право та інновації*. 2017. № 3 (19). С. 23–29.

86. Клочко А. М. Поняття та зміст кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 42–51.

87. Клочко І. О. Правове регулювання забезпечення прав поліцейських у сфері охорони праці : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2021. 207 с.

88. Клочко І. О. Сутність та зміст правових форм забезпечення охорони праці поліцейських. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 173–177. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-111-9.26.

89. Кобрусєва Є. А. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення права на мирні зібрання в Україні. *Право та державне управління.* 2020. № 1, т. 1. С. 262–269. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/tom_1/42.pdf.

90. Ковалів М. В. Переконання та примус як загальні методи впливу в органах виконавчої влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 211–219.

91. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8083-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

92. Козаченко І. П., Регульский В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : монографія. Львів : Львів. ін-т внутр. справ. при Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 219 с.

93. Козаченко І. П., Регульский В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : монографія. Львів : Львів. ін-т внутр. справ. при Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 219 с.

94. Колотова О. Відмежування прогалин у праві від суміжних правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 55–59

95. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.

96. Комзюк В. Т. Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 20 с.

97. Конституційне право : підручник / [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін. ; передм. М. І. Марчука] ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. 484 с.

98. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

99. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 219 с.

100. Корнієнко В. О. Україна в Європі і світі : електрон. навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2018. *Навчальні посібники Вінницького національного технічного університету* : [сайт]. URL: https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/.

101. Корнієнко Г. С. Правове регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах реформування АПК : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2003. 190 с.

102. Король М. О. Проблеми взаємодії та координації зусиль в питанні охорони державного кордону України. *Збірник наукових праць Академії прикордонних військ України.* 1997. № 5, ч. ІІІ. С. 220–224.

103. Коропатнік І. М. Поняття «взаємодія» в системі відносин громадського суспільства та збройних сил України. *Порівняльне право*. 2015. № 6. С. 189–193.

104. Костюк С. А. Теория права : курс лекций. Киев : Вентури, 1996. 208 с.

105. Кочеров М. В. Поняття адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб’єкта забезпечення реформ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 294–296.

106. Кошиков Д. О. Роль інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної

безпеки держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22), т. 5, ч. 1. С. 87–93.

107. Кошиков Д. О. Сутність державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 11, ч. 1. С. 67–75. DOI: https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-1.08.

108. Кравцова Т. М. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. Суми : СВС Панасенко І. М., 2015. 308 с.

109. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

110. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

111. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 639 с.

112. Куций О. А. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав фізичних осіб у податкових правовідносинах : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2024. 20 с.

113. Кучер О. В. Поняття та структура адміністративно-правового статусу суб'єктів нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 296–301.

114. Лагутін В. Д. Економічна політика держави: сутність, етапи, механізми. *Економічна теорія*. 2006. № 4. С. 16–26.

115. Лапка О. Я. Соціально-правовий захист працівників міліції України (адміністративно-правовий аспект) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2003. 211 с.

116. Ластович Д. М. Поняття адміністративно-правового статусу поліції, як суб'єктів надання поліцейських послуг. *Наше право*. 2015. № 6. С. 71–75.

117. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія. Київ : ДННУ АФУ, 2009. 594 с.

118. Литвин І. І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 38, т. 1. С. 18–21.

119. Литвинчук О. І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Луганськ, 2007. 234 с.

120. Личенко І. О. Адміністративно-правовий захист права власності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 264 с.

121. Лялюк О. Ю. Основи організації і діяльності місцевих рад в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2007. 201 с.

122. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. [2-е вид., перероб.]. Київ : НІСД, 2015. 348 с.

123. Мазурик Р. В. Адміністративно-правові засоби публічно-правових відносин у сфері організації прокурорської діяльності. *Держава та регіони.* Серія : Право. 2020. № 4 (79). С. 75–82.

124. Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 380 с.

125. Мангул О. А. Економічна безпека України в системі факторів економічного росту : дис. ... д-ра філос. : 051. Мелітополь, 2021. 297 с.

126. Маслій О. А., Ківшик О. П., Котелевець М. М. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобальних перетворень. *Економічний простір.* 2023. № 183. С. 25–30.

127. Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія. Харків : Право, 2015. 176 с.

128. Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов’язаних з відповідальністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 19 с.

129. Мельничук М. В. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 197 с.

130. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2009. 231 с.

131. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45. Ст. 552. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.

132. Михальчук Т. В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Київ, 2009. 222 с.

133. Мілаш В. С. Правові особливості захисного застереження як умови зовнішньоекономічного договору : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2002. 198 с.

134. Молдован О. О. Економічна безпека держави як базове поняття екосестейту: у пошуках універсальної дефініції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* 2021. Т. 32 (71). С. 5–12.

135. Москвич О. С. Адміністративно-правові засади підготовки кадрів для Збройних сил України : дис. … д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 206 с.

136. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : монографія. Київ : КВІЦ, 1999. 463 с.

137. Мурач І. І. Що таке тренінг? Основні положення щодо проведення тренінгів. *Education.ua – освіта в Україні* : [сайт]. URL: https://www.education.ua/blog/30235/.

138. Науково-методичні конференції. *Науково-методичний центр Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного* : [сайт]. URL: http://www.tsatu.edu.ua/nmc/metodychna-rada/metodychna-rada-rishennja-metod-rady/.

139. Національна економіка : навч. посіб. / [В. І. Мельникова, О. П. Мельникова, Т. В. Сідлярук, І. Ю. Тур, Г. М. Шведова]. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 248 с.

140. Національна економіка : підручник / за ред. проф., канд. екон. наук П. В. Круша. [2-ге вид.]. Київ : Каравела ; Піча Ю. В., 2008. 428 с.

141. Невядовський В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні : монографія. Харків : Факт, 2020. 367 с.

142. Негодченко В. О. Адміністративно-правові засоби забезпечення обігу інформації підрозділами інформаційно-аналітичного забезпечення органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. № 18, т. 1. С. 149–153.

143. Неустроєв Ю. Г. Сучасні підходи до поняття «економічна безпека країни». *Ефективна економіка* : електрон. наук. вид. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8538.

144. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [уклад. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. 2-ге вид., виправл. Київ : Аконіт, 2007. Т. 1. 926 с.

145. Одінцова Г. С., Мельтюхова Н. М. Теорія і історія державного управління : опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять. Харків : УАДУ (ХФ), 2001. 136 с.

146. Олейко А. М., Співак М. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності МВС України, НП України та інших суб'єктів публічної адміністрації* : матеріали XIV наук.-

практ. семінару / [ред. колегія : І. Д. Пастух (голова), В. М. Дорогих, О. К. Волох]. Київ, 2019. С. 153–159.

147. Олефіренко Н. А. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. *Слово Національної школи суддів України.* 2013. № 3 (4). С. 152–155.

148. Олійник І. Л. Організаційно-правові засади взаємодії міліції (поліції) країн-учасниць СНД у боротьбі з правопорушеннями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2005. 232 с.

149. Ольховська С. М. Поняття та зміст адміністративного договору. *Право і безпека*. 2011. № 3. С. 86–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_3_20.

150. Орлова О. М. Ризики промислових підприємств в умовах пандемії COVID-19. *Бізнес-Інформ*. 2021. № 2. С. 131–137.

151. Основи економічної безпеки : підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 236 с.

152. Параниця С. П. Адміністративно-правові засади обігу зброї та пристроїв для відстрілу патронів, спорядження гумовими снарядами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 231 с.

153. Парсяк В. Н. Формування корпоративних відносин в системі малого підприємництва : дис. … д-ра екон. наук : 08.06.01. Київ, 2003. 438 с.

154. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 442 с.

155. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія. Київ : Київ. екон. ін-т менеджменту, 2003. 320 с.

156. Пастух І. Д. Адміністративно-правові засоби адміністрування конфлікту інтересів у публічно-правових відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 260–263.

157. Перепелюк А. Механізм правозастосування: структура та принципи організації. *Вісний Академії правових наук України*. 2012. № 3 (70). С. 274–282.

158. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм. *Віче*. 2011. № 10. С. 23–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_10_10.

159. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2003. 198 с.

160. Петюх В. М. Інноваційна модель розвитку служби зайнятості: характеристика та особливості. *Державне управління та державна служба зайнятості (питання теорії та виклики практики)* : зб. матеріалів першої Всеукр. наук.-практ. конф. / [упоряд. А. В. Казановський, Е. М. Кучменко, В. О. Храмов] ; за заг. ред. В. О. Храмова. Київ, 2008. С. 95–105.

161. Пирожков С. І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. Київ : НІПМБ, 2003. 42 с.

162. Питання Міністерства економіки : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. *Офіційний вісник України*. 2014. № 77. Ст. 2183.

163. Питання Ради громадського контролю при Бюро економічної безпеки : постанова Кабінету Міністрів України від 18 серп. 2021 р. № 872. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2021-п#Text.

164. Плиско В. В. Поняття та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 35, ч. 1, т. 2. С. 143–147.

165. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

166. Подберезський М. Педагогічні аспекти правової соціалізації особистості. *Новий колегіум*. 2001. № 1–2. С. 40–44.

167. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 426 с.

168. Пономаренко Г. Адміністративно-правові відносини, які виникають в управлінні забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України. *Форум права*. 2007. № 3. С. 195–201.

169. Пономаренко Г. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2008. 442 с.

170. Попов Р. А. Державна політика України в сфері антимонопольної діяльності : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Запоріжжя, 2010. 20 с.

171. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія. Ірпінь : Академія Державної податкової служби України, 2001. 524 с.

172. Правозастосування : навч. посіб. / [О. А. Назаренко та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва. Київ : НАВС ; Маслаков, 2020. 160 с.

173. Приліпко С. Нормативно-правові засади інформаційної відкритості та комунікаційної взаємодії органів публічної влади з громадськістю. *Науковий вісник : Державне управління*. 2020. № 4 (6). С. 232–251.

174. Приходченко Л. Л. Організаційно правовий механізм забезпечення ефективності державного управ ління: теоретико методологічні засади. *Теорія та практика державного управляння*. 2009. Вип. 1. С. 59–65.

175. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листоп. 1993 р. № 3659-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.

176. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20/conv#Text.

177. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/conv#Text.

178. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

179. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2404-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17/conv#Text.

180. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29 лип. 2015 р. № 537. *Офіційний вісник України*. 2015. № 62. Ст. 2028.

181. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. *Офіційний вісник України*. 2014. № 69. Ст. 1936.

182. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06 берез. 2019 р. № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

183. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Бюро економічної безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказ Бюро економічної безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України 22 листоп. 2022 р. № 342/760. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1530-22/conv#Text.

184. Про затвердження Порядку передачі суб'єкту господарювання державного сектору економіки рухомого майна, примусово відчуженого або вилученого відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2023 р. № 172. *Офіційний вісник України*. 2023. № 26. Ст. 1465.

185. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text.

186. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

187. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416.

188. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

189. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

190. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.

191. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

192. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364.

193. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05 берез. 1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради*

України. 1998. № 35. Ст. 237. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text.

194. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" : указ Президента України від 11 серп. 2021 р. № 347/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021/conv#Text.

195. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" : указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/conv#Text.

196. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 28 черв. 2024 р. № 751. *Офіційний вісник України*. 2024. № 63. Ст. 3750.

197. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 груд. 2021 р. № 1953-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 3–4. Ст. 10.

198. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : указ Президента України від 30 верес. 2019 р. № 722/2019. *Офіційний вісник України.* 2019. № 79. Ст. 2712.

199. Проданова І. І. Національна економіка як система взаємопов’язаних середовищ: показники результативності їх функціонування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 16. С. 205–210.

200. Прокопенко В. І. Трудове право : курс лекцій. Київ : Вентурі, 1996. 224 с.

201. Прокопенко О. Ю. Адміністративно-правові засади діяльності органів Національної поліції України як суб’єкта забезпечення правопорядку у регіоні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 410 с.

202. Радіонов І. І. Кримінальна відповідальність за бандитизм : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 205 с.

203. Репешко І. В. Стратегія розвитку економічної безпеки підприємств машинобудування : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2009. 236 с.

204. Риндюк В. І. «Система законодавства» та «система нормативно-правових актів» до питання визначення та співвідношення понять. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 1 (41). С. 102–107.

205. Романов В. Є., Рудік О. М., Брус Т. М. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.

206. Руденко М. М. Поняття адміністративно-правових відносин забезпечення організації та діяльності МВС України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 3. С. 50–54.

207. Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2007. 193 с.

208. Семчик О. О. Держава як суб’єкт фінансового права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 232 с.

209. Скворцов С. С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 218 с.

210. Словник іншомовних слів / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

211. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1972. Т. 3. З / [ред. тому : Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька]. 744 с.

212. Слюсаренко К. В. Страхування від нещасних випадків на виробництві : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2009. 232 с.

213. Сокуренко В. В. Поняття адміністративно-правового статусу органів публічного управління в сфері оборони. *Evropean political and law discourse.* 2015. Volume 2, Issue 4. С. 297–301.

214. Сосновик О. О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: організаційно-правові питання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2008. 216 с.

215. Стефанович Є. А. Інвестиційна діяльність як економічне явище. *Економіка та держава.* 2010. № 11. С. 60–64.

216. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

217. Стеценко С. П. Економічна безпека: сутність і структура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 104–106.

218. Струневич О. П. Адміністративне законодавство про надання рекламних послуг: особливості сучасного стану. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2013. Вип. 1 (3). С. 112–116.

219. Сухонос В. В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2009. 462 с.

220. Сухоруков А. І., Мошенський С. З., Петрук О. М. Національна економічна безпека : навч. посіб. /за ред. А. І. Сухорукова. Житомир : Рута, 2010. 384 с.

221. Тарасенко К. В. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. 207 с.

222. Тацишин І. Б. Адміністративно-правове забезпечення інформаційних відносин в галузі реклами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 198 с.

223. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за заг. ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

224. Теорія держави та права : підручник за вимогами кредитно-модульної системи навчання / [Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

225. Тиндик Н. П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 47 с.

226. Тинкован О. В. Громадський контроль та громадська експертиза: проблеми співвідношення понять. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2010. Вип. 1 (3). URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10tovpsp.pdf.

227. Титаренко О. О. Проблеми боротьби з економічними злочинами у вугільній промисловості (кримінологічний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2006. 227 с.

228. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31–46.

229. Тищенко О. П. Структуризація національної економіки та теоретичні підходи до управління її регіональним розвитком. *Ефективна економіка.* 2013. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2081.

230. Тімуш І. С. Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 200 с.

231. Ткаченко І. Поняття, зміст та структура правовідносин у сфері соціального захисту громадян. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму.* 2020. № 3–4. С. 62–69.

232. Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 208 с.

233. Тлумачний словник української мови / [уклад. : Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига]. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.

234. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка та держава*. 2010. № 1. С. 6–8.

235. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : учинено в м. Брюссель 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

236. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща : підписана 08 лип. 2024 р. *Президент України* : [сайт]. URL: https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009.

237. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії : підписана 12 січ. 2024 р. *Президент України* : [сайт]. URL: https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277.

238. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування : науковий вісник*. 2008. Вип. 1. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26465/ofedorchak.pdf.

239. Філософський енциклопедичний словник / [голов. редкол. : В. І. Шинкарук]. Київ : Абрис, 2002. 743 с.

240. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : УРЕ, 1973. 560 с.

241. Фліссак К. А. Економічні санкції та специфіка їх позиціонування в сучасних міжнародних відносинах. *Актуальні проблеми правознавства.* 2019. Вип. 1. С. 72–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_1_14.

242. Шакірова О. В. Правовий та соціальний захист працівників державної податкової служби в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 201 с.

243. Шевчук І. В. Державне регулювання протидії загрозам національним інтересам України у сфері економічної безпеки : автореф. дис. … д-ра наук з держ. упр. : 25.00.05. Київ, 2021. 36 с.

244. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 462 с.

245. Шудріков В. М. Правові та організаційні засади нагляду за підрозділами ДАІ МВС України за технічним станом транспортних засобів : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 25 с.

246. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2004. Т. 6. Т–Я. 768 с.

247. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1999. Т. 2. Д–Й. 741 с.

248. Юровська В. Метод адміністративного права: теоретико-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 188–192.

249. Яковенко О. О. Адміністративно-правові засади реалізації контролю у сфері оподаткування як функції управління : автореф. дис. …канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 18 с.

250. Chapman R. J. Simple Tools and Techniques for Enterprise Risk Management. 2nd edition. England : Wiley, 2011. 676 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Зазулінський В. С. Сутність адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 165–170.

2. Зазулінський В. С. Нормативно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 545–547.

3. Зазулінський В. С. Щодо тлумачення змісту економічної безпеки України як адміністративно-правової категорії. *Держава та регіони.* Серія «Право». 2022. № 2 (76). С. 317–321.

4. Зазулінський В. С. Поняття ризиків економічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2023. № 3 (55). С. 381–385 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Зазулінський В. С. Види ризиків для економічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.

6. Зазулінський В. С. До характеристики структурних елементів адміністративно-правового механізму запобігання та протидії ризикам економічної безпеки. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 144–146.

7. Зазулінський В. С. Міжнародно-правові засади запобігання та протидії загрозам економічній безпеці. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 171–173.